National Library
of Sweden

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1954:4

Socialdepartementet

MODERSKAPS FÖRSÄKRING M. M.

SOCIALFÖRSÄKRINGSUTREDNINGENS

BETÄNKANDE II

Stockholm 1954

Statens offentliga utredningar 1954

Kronologisk förteckning

1. Svensk namnbok 1954. Statens Reproduktionsanstalt. 224 s. **H.**
2. Musikliv i Sverige. Betänkande med förslag till åtgärder för att främja det svenska musiklivets utveckling. Idun. 447 s. **E.**
3. Bostadskollekiva kommittén. 2. Kollektivhus. Victor Petterson. 116 s., 20 s. pl. **S.**
4. Socialförsäkringsutredningen. 2. Moderskapsförsäkring m. m Idun. 154 s. **S.**

Anm. Om särkild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet. **Jo.** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1954: 4

Socialdepartementet

MODERSKAPS FÖRSÄKRING M. M.

SOCIALFÖRSÄKRINGSUTREDNINGENS BETÄNKANDE II

IDUNS TRYCKERI ESSELTE AB
STOCKHOLM 1954

Innehåll

Till Herr Statsrådet

och Chefen för Kungl. Socialdepartementet

Med stöd av Kungl. Maj:ts den 28 december 1951 givna bemyndigande tillkallade chefen för socialdepartementet samma dag sju sakkunniga för att biträda med utredning angående översyn av bestämmelserna rörande den allmänna sjukförsäkringen och av den samhälleliga hjälpen vid havandeskap och barnsbörd. De sakkunniga, som antagit benämningen socialförsäkringsutredningen, överlämnade den 4 november 1952 betänkande rörande sjukförsäkring och yrkesskadeförsäkring (SOU 1952: 39).

Sedan Kungl. Maj:t den 24 april 1953 därtill lämnat bemyndigande, tillkallades samma dag jämväl ledamoten av riksdagens andra kammare Karin Wetterström att vara ledamot av socialförsäkringsutredningen.

De sakkunniga har biträtts av byråchefen i riksförsäkringsanstalten Edvin Tegendal och byrådirektören därstädes Gösta Skogsberg såsom experter.

Genom beslut den 9 januari 1953 entledigades på framställning byråchefen i pensionsstyrelsen Rolf Broberg samt t. f. assessorn i försäkringsrådet Allan Lundberg och förste byråsekreteraren hos pensionsstyrelsen Erik Malm från dem meddelat uppdrag att vara sekreterare åt utredningen. Därefter tillkallades genom beslut den 17 april 1953 t. f. andre kanslisekreteraren i socialdepartementet Lars-Åke Åström såsom sekreterare.

Beträffande de delar av utredningsuppdraget som ej redovisats i utredningens förut avlämnade betänkande uttalade chefen för socialdepartementet, statsrådet Sträng, i anförande till statsrådsprotokollet den 28 december 1951, att frågan om den samhälleliga hjälpen vid havandeskap och barnsbörd borde bli föremål för omprövning. Efter att bl. a. ha pekat på att ett av socialvårdskommittén år 1946 framlagt betänkande om den samhälleliga ekonomiska hjälpen vid havandeskap och barnsbörd ännu ej föranlett någon lagstiftning erinrade statsrådet om att de utredningsmän, som tillkallats för översyn av bestämmelserna om den frivilliga statsunderstödda arbetslöshetsförsäkringen, enligt direktiven borde närmare undersöka även frågan om möjligheterna att inom arbetslöshetsförsäkringens ram bereda förvärvsarbetande kvinnor skydd mot inkomstbortfall vid barnsbörd.

Vidare anförde statsrådet Sträng bl. a.:

I samband med den nu aktuella utredningen bör prövas i vad mån den samhälleliga hjälpen vid havandeskap och barnsbörd bör sammankopplas med sjukförsäkringen och det bör undersökas om det ej är möjligt att få till stånd en enhetligare samt mera rationell och effektiv ordning på detta område. I vad frågan avser skydd för de förvärvsarbetande mot inkomstbortfall bör naturligen samarbete ske mellan ifrågavarande utredning och den förenämnda utredningen rörande arbetslöshetsförsäkringen.

Slutligen vill jag framhålla att hela den av mig nu förordade översynen bör ske med all möjlig skyndsamhet.

Från socialdepartementet har till utredningen överlämnats vissa skrivelser och handlingar i övrigt rörande frågor om hjälp åt blivande och nyblivna mödrar.

De sakkunniga får härned vördsamt överlämna betänkande rörande *moderskapsförsäkring m. m.* Särskilda yttranden har avgivits av herr Hydén och fröken Wetterström. I en separat bilaga lämnas en redogörelse för en av socialstyrelsen verkställd statistisk undersökning angående mödrahjälpen under februari 1953.

Stockholm i november 1953.

Per Eckerberg

E. Gust. Andersson *Nancy Eriksson* *Sven Hydén*

Nils Kellgren *Lennart Pettersson* *Ragnhild Sandström*

Karin Wetterström

Lars-Åke Åström

Förslag till lag om allmän moderskapsförsäkring

Allmänna bestämmelser.

1 §.

Kvinna, som är försäkrad enligt lagen den 3 januari 1947 om allmän sjukförsäkring (*sjukförsäkringslagen*), är jämväl försäkrad för moderskapshjälp i enlighet med vad i denna lag sägs.

2 §.

Moderskapshjälp utgår vid havandeskap och barnsbörd och utgöres av ersättning för förlossningsutgifter samt moderskapspenning.

3 §.

Försäkring sker i allmän sjukkassa, varom stadgas i sjukförsäkringslagen.

Om ersättning för förlossningsutgifter.

4 §.

Envar försäkrad äger åtnjuta ersättning för utgifter för dels läkarvård, som är erforderlig vid förlossning annorstädes än å förlossningsanstalt, dels vård å förlossningsanstalt, dels ock intagning å förlossningsanstalten och återresa därifrån.

För bestämmande av ersättning som i första stycket sägs skall vad i 14, 15 och 17 §§ sjukförsäkringslagen stadgas äga motsvarande tillämpning.

Med förlossningsanstalt skall förstås barnbördsavdelning å allmänt sjukhus ävensom annan inrättning, som enligt av Konungen fastställd förteckning är att anse såsom förlossningsanstalt jämlikt denna lag.

Om moderskapspenning.

5 §.

Moderskapspenning utgöres av grundpenning och tilläggspenning.

6 §.

Envar försäkrad är, där ej nedan annorlunda stadgas, vid barnsbörd berättigad till grundpenning med ett kontant belopp av tvåhundrasjuttio kronor. Beloppet förhöjes vid flerbörd till fyrahundrafem kronor. Grundpenning nedsättes med etthundrafem kronor, om vid enkelbörd barnet är

dödfött eller avlider inom tio dagar efter förlossningen och vid flerbörd endast ett av barnen lever vid utgången av sagda tid; äro vid flerbörd samtliga barnen dödfödda eller avlida de inom tid som nyss sagts, nedsättes grundpenningen med tvåhundratio kronor.

Har kvinnan i hemmet tidigare minst ett barn under tio år, vilket är sjukvårdsförsäkrat enligt sjukförsäkringslagen såsom barn till henne eller hennes make, äger hon uppbära barntillägg till grundpenning med två kronor för dag dels för tio dagar, räknat från och med dagen för nedkomsten, och dels för därefter närmast följande trettiofem dagar i den mån kvinnan då åtnjuter vård å förlossningsanstalt eller sjukhusvård som i sjukförsäkringslagen sägs.

Av grundpenningen må den försäkrade tidigast på nittionde dagen före den beräknade tidpunkten för nedkomsten lyfta etthundratrettiofem kronor.

Har kvinnan avlidit i samband med förlossningen eller därefter, äger hennes dödsbo uppbära ännu icke utbetald grundpenning.

7 §.

Moderskapsförsäkrad, som enligt sjukförsäkringslagen är obligatoriskt försäkrad för tilläggssjukpenning, är för tid under vilken hon avhåller sig från förvärvsarbete berättigad till tilläggspenning enligt vad nedan stadgas.

Tilläggspenning utgår med samma belopp som kvinnan vid sjukdom äger uppbära i tilläggssjukpenning enligt kolumn 5 av den i 22 § sjukförsäkringslagen intagna tabellen. För rätt till tilläggspenning skall dock gälla, att kvinnan omedelbart före nedkomsten eller den beräknade tidpunkten härför under oavbrutet minst tvåhundrasjuttio dagar varit försäkrad för tilläggssjukpenning; har hon under tid som nu sagts tillhört olika sjukpenningklasser, skall tilläggspenning utgå efter den lägsta av dem, därvid tiden räknas efter den av nyss angivna beräkningsgrunder, som är för kvinnan fördelaktigast.

Tilläggspenning skall vid varje barnsbörd utgå för en sammanhängande tidsperiod av högst nittio dagar, räknat tidigast från och med fyrtiofemte dagen före den beräknade tidpunkten för nedkomsten och senast från och med förlossningsdagen. Under tidsperiod som nu sagts skall tilläggspenning utgå med oförändrat dagbelopp.

Har kvinnan icke barnet i sin vård utan att på grund av sjukdom vara förhindrad därifrån, utgår ej tilläggspenning för tid efter tjugonde dagen efter förlossningsdagen.

8 §.

I fråga om rätt för arbetsgivare, som utgivit lön till arbetstagare under ledighet för havandeskap eller barnsbörd, att i arbetstagarens ställe uppbära henne tillkommande tilläggspenning skola stadgandena i 28 § andra till fjärde styckena sjukförsäkringslagen äga motsvarande tillämpning.

Om utgivande av moderskapshjälp.

9 §.

Framställning om moderskapshjälp skall göras inom sex månader, vilken tid i fråga om moderskapspenning i form av grundpenning skall räknas från förlossningen och i form av tilläggspenning från den dag tilläggspenningen avser samt i fråga om annan moderskapshjälp från det den försäkrade guldit det belopp, varför ersättning begäres, allt vid äventyr att rätten förloras.

Underlåter någon att uppbära moderskapshjälp inom sex månader efter det sjukkassan meddelat att så kunnat ske, må utbetalning av moderskapshjälpen vägras.

Vid framställning om att utfå moderskapspenning före förlossningen skall första gången fogas intyg utfärdat av läkare, barnmorska, distriktssköterska eller vid mödra- eller barnavårdscentral anställd sjuksköterska, utvisande att kvinnan är havande och den sannolika dagen för nedkomsten. Framställning om att utfå moderskapspenning efter förlossningen skall första gången åtföljas av intyg utfärdat av nyss nämnd eller annan känd och trovärdig person, utvisande att kvinnan fött barn och dagen för nedkomsten.

Framställning om tilläggspenning skall avfattas skriftligen på fastställt formulär och innehålla en på heder och samvete avgiven försäkran, att kvinnan under de dagar tilläggspenningen avser icke har utfört förvärvsarbete samt, såvitt angår tid efter tjugonde dagen från nedkomsten, haft barnet i sin vård eller på grund av sjukdom varit förhindrad därifrån.

Om finansiering av moderskapshjälp m. m.

10 §.

Kostnaderna för moderskapshjälp skola bestridas genom den obligatoriska sjukförsäkringen, därvid

sjukvårdsförsäkringen skall anses omfatta jämväl försäkring för ersättning för förlossningsutgifter,

försäkringen för grundsjukpenning skall anses omfatta jämväl försäkring för moderskapspenning i form av grundpenning och barntillägg samt

försäkringen för tilläggssjukpenning skall anses omfatta jämväl försäkring för moderskapspenning i form av tilläggspenning.

Arbetsgivare är pliktig att till försäkringen för tilläggssjukpenning utöver vad i 38 § sjukförsäkringslagen sägs erlägga bidrag avsett till bestridande av kostnader för tilläggspenning. Bidraget skall utgöra fyra hundradels procent av det lönebelopp som enligt nämnda lagrum skall ligga till grund för beräkningen av bidrag som där sägs.

Statsbidrag till läkarvård och resor enligt 4 § denna lag ävensom till

grundpenning och barntillägg skall utgå till centralsjukkassa med följande procentuella andelar av de utgifter under kalenderåret, som bestritts av centralsjukkassan och till denna anslutna lokalsjukkassor, nämligen med 50 procent i fråga om läkarvård, resor och grundpenning samt med 75 procent i fråga om barntillägg.

11 §.

Lokalsjukkassa ansvarar för utgivandet av ersättning för förlossningsutgifter. Av utgifterna för sådan ersättning äger kassan att från vederbörande centralsjukkassa återfå tre fjärdedelar.

Lokalsjukkassa ansvarar jämväl för utgivandet av moderskapspenning och äger att från centralsjukkassan återfå hela beloppet av de utgifter för vilka lokalsjukkassan sålunda ansvarar.

Särskilda bestämmelser.

12 §.

Följande bestämmelser i sjukförsäkringslagen skola i nedan angiven omfattning äga motsvarande tillämpning på försäkring enligt denna lag, nämligen

23 § första stycket b) — e) i fråga om inskränkning i rätt till moderskapspenning, dock att kvinna som är intagen i mödrahem skall äga uppbära grundpenning,

27 § första stycket e) och h) i fråga om nedsättning eller indragande av moderskapspenning jämte barntillägg,

56 § andra stycket punkten 5) ifråga om ordningen för utbetalning av moderskapshjälp,

59 § och 87 § första stycket i fråga om skyldighet för allmän sjukkassa att utgiva moderskapshjälp och utöva i samband därmed erforderlig kontroll m. m.,

89 § i fråga om anordnande av erforderlig kontroll för utgivande av moderskapspenning,

101—103 §§ i fråga om besvär över allmän sjukkassas beslut i ärende angående moderskapshjälp m. m.,

105 § i fråga om utmätning och överlåtelse av moderskapshjälp samt

106 § i fråga om återbetalning av moderskapshjälp.

Vid tillämpning av sistnämnda paragraf skall så anses som om moderskapshjälp varit sjukhjälp.

13 §.

Vad i annan lag eller författning än sjukförsäkringslagen eller med stöd av denna utfärdad författning stadgas om sjukhjälp jämlikt nämnda lag skall, där ej annat föreskrivits, gälla även om moderskapshjälp.

14 §.

De närmare föreskrifter, som finnas erforderliga för lagens tillämpning, meddelas av Konungen eller efter Konungens bemyndigande av den myndighet som är tillsynsmyndighet jämlikt sjukförsäkringslagen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1955, vid vilken tidpunkt förordningen den 11 juni 1937 (nr 338) om moderskapspenning upphör att gälla.

Moderskapshjälp skall utgå enligt denna lag, om barnsbörden ägt rum den 1 januari 1955 eller därefter. Moderskapspenning enligt denna lag må utgå tidigast för tid från och med nämnda dag. Vid tillämpning av bestämmelserna i 7 § andra stycket andra punkten denna lag skall, där förlossningen inträffar inom tvåhundrasjuttio dagar från lagens ikraftträdande, kvinnan anses ha under år 1954 tillhört den sjukpenningklass i vilken hon varit placerad den 1 januari 1955.

Från moderskapspenning i form av grundpenning skall avräknas vad kvinnan för barnsbörden förskottsvis må ha uppburit i moderskapshjälp eller moderskapspenning enligt före den 1 januari 1955 gällande bestämmelser.

Förslag till lag angående ändring i lagen den 3 januari 1947 (nr 1) om allmän sjukförsäkring

Härigenom förordnas att 1, 23, 34 och 38 §§ lagen den 3 januari 1947 om allmän sjukförsäkring skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

Nuvarande lydelse:	*Föreslagen lydelse:*
1 §.	1 §.
Försäkring enligt — — — — — —	penningar (*sjukpenningförsäkring*).
Försäkringen är — — — — — —	dels frivillig.
	På sätt i lagen om allmän moderskapsförsäkring stadgas skall moderskapshjälp meddelas genom den obligatoriska försäkringen enligt denna lag.
23 §.	23 §.
Sjukpenning utgår — — — — — —	allmännas bekostnad.
	Till kvinnlig medlem utgår ej grundsjukpenning för tid från och med den dag hon fött barn till och med den fyrtiofjärde dagen därefter. Tilläggssjukpenning utgår ej för tid för vilken kvinna uppbär tilläggspenning jämlikt lagen om allmän moderskapsförsäkring.
34 §.	34 §.
Avgifterna för sjukvårdsförsäkringen, försäkringen för grundsjukpenning och försäkringen för tilläggssjukpenning skola var för sig vara så avvägda, att de i förening med andra för ifrågavarande del av sjukkasseverksamheten tillgängliga medel må antagas förslå till infriande av förfallna utfästelser, förvaltningskostnader och övriga den	Avgifterna för sjukvårdsförsäkringen, försäkringen för grundsjukpenning och försäkringen för tilläggssjukpenning skola var för sig vara så avvägda, att de i förening med andra för ifrågavarande del av sjukkasseverksamheten tillgängliga medel må antagas förslå till infriande av förfallna utfästelser, förvaltningskostnader och övriga den

allmänna sjukkassan i denna del åliggande utgifter ävensom till erforderlig fondbildning. Kassans förvaltningskostnader skola härvid i sin helhet fördelas på avgifterna för sjukvårdsförsäkringen och försäkringen för grundsjukpenning.

allmänna sjukkassan i denna del åliggande utgifter ävensom till erforderlig fondbildning. Kassans förvaltningskostnader skola härvid i sin helhet fördelas på avgifterna för sjukvårdsförsäkringen och försäkringen för grundsjukpenning. *Om fördelningen av försäkring enligt lagen om allmän moderskapsförsäkring å de olika delarna av sjukkasseverksamheten stadgas i nämnda lag.*

Avgifterna för — — — — — — helt krontal.

Avgifterna för — — — — — — hela krontal.

Sjukförsäkringsavgifterna skola — — — — — — av tillsynsmyndigheten.

38 §.

38 §.

Arbetsgivare är — — — — — — paragraf sägs.

På sätt i lagen om allmän moderskapsförsäkring närmare stadgas är arbetsgivare pliktig att erlägga bidrag till försäkringen för tilläggssjukpenning, utöver vad i första stycket sagts, för bestridande av kostnader enligt nämnda lag.

Angående debitering — — — — — — därom förordnar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1955.

KAPITEL I

Individuell hjälp från samhällets sida vid havandeskap och barnsbörd

Huvuddragen av utvecklingen

Ekonomiskt stöd vid barnsbörd lämnades tidigt inom den frivilliga sjukkasserörelsen, låt vara att hjälpformen hade ringa utbredning. Impulsen till en fastare reglering av verksamheten utgick från arbetarskyddslagstiftningens förbud för nyblivna mödrar att arbeta under tiden närmast efter nedkomsten. Man menade, att denna föreskrift borde kompletteras med bestämmelser om rätt för kvinnan till ekonomiskt understöd, som satte henne i stånd att söka nödig vila. På denna tankegång byggde det första förslaget om moderskapsförsäkring, avlämnat 1911, liksom en proposition i ämnet, som utarbetades till 1912 års riksdag. Försäkringen skulle sålunda begränsas till kvinnor i industriellt arbete av det slag arbetarskyddsbestämmelserna omfattade. Enligt propositionen skulle moderskapshjälp utgå till sådana kvinnor under den tid de avhöll sig från arbete i samband med barnsbörden, dock högst 6 veckor, med ett bestämt belopp per dag; försäkringen skulle finansieras dels genom avgifter av de försäkrade och deras arbetsgivare, dels genom statsbidrag. På grund av lagrådets avstyrkande — lagrådet ansåg att frågan borde vila i avvaktan på en obligatorisk sjukförsäkring — blev emellertid propositionen aldrig framlagd.

I stället förelades riksdagen ett förslag om statsbidrag till sjukkassor som lämnade moderskapshjälp, vilket riksdagen också antog. I enlighet med beslutet utgick fr. o. m. 1913 statsbidrag till registrerad sjukkassa med 60 öre för varje dag som kassan utgav moderskapshjälp. Moderskapshjälpen skulle lämnas antingen kontant med minst 90 öre om dagen eller i form av vård på förlossningsanstalt, och understödstiden var fastställd till 2—6 veckor. Barnaföderskan skulle ha varit sjukförsäkrad i minst 270 dagar. Dessa bestämmelser kom att gälla i stort sett oförändrade till 1931. Under mellantiden gjordes emellertid åtskilliga reformförsök. Några av dem följde den linje som prövades i den inhiberade propositionen 1912, dock med bl. a. den skillnaden att ersättningen sattes i direkt relation till den förlorade arbetsinkomsten.

Sålunda framlades 1926 på nytt en proposition om moderskapsunderstöd åt industriarbeterskor. Denna arbetstagarkategori hade enligt arbetarskyddslagen rätt till ledighet två veckor före nedkomsten och var i princip skyldig att avstå från arbete sex veckor därefter. Under sådan ledighet — alltså högst 8 veckor — skulle kvinnan enligt förslaget äga rätt till understöd av statsmedel med samma belopp som hel sjukpenning enligt olycksfallsförsäkringslagen, d. v. s. inemot två tredjedelar av den dagliga

arbetsförtjänsten. Verksamheten skulle administreras av riksförsäkringsanstalten. Riksdagen fann starka skäl tala för grundtanken i propositionen men begärde ny utredning av frågan. Därvid borde bl. a. behovsprincipen beaktas, och dessutom borde man överväga en utvidgning av hjälpen till vidare befolkningslager.

Den av riksdagen begärda utredningen verkställdes och resulterade 1929 i ett förslag bl. a. om moderskapsunderstöd och om ersättning åt sådana barnaföderskor, som på grund av arbetarskyddslagens bestämmelser nödgades avstå från arbetsförtjänst. Moderskapsunderstöd skulle utgå till mindre bemedlade barnaföderskor i form av förlossningspenning och barnsängspenning om 25 kronor vardera (att utbetalas vid nedkomsten resp. tidigast 2 veckor därefter). Understöden skulle finansieras till 80 % av staten och 20 % av vederbörande kommun. Arbetsförtjänstersättning skulle utgå för 3 veckor (fjärde t. o. m. sjätte veckan efter nedkomsten) med belopp motsvarande två tredjedelar av den arbetsförtjänst kvinnan skäligen kunde anses ha gått förlustig. Ersättningen skulle bekostas av statsmedel. Båda hjälpformerna skulle skötas av barnavårdsnämnden. Vid remissbehandlingen utsattes förslaget för kritik i olika hänseenden. Särskilt påyrkades anknytning av hjälpverksamheten till sjukkassorna. Inom socialdepartementet utarbetades därför ett nytt förslag, vilket sedan i väsentliga delar lades till grund för beslut vid 1931 års riksdag.

Att en mera omfattande hjälp vid moderskap borde anknytas till sjukförsäkringen var ett gammalt önskemål, men man ansåg länge att dess förverkligande förutsatte en obligatorisk sjukförsäkring. I de förut omtalade resultatlösa förslagen 1912 och 1926 angavs detta som en orsak till att man begränsade lagstiftningen till industriarbeterskorna, den grupp för vilken behovet av ekonomiskt stöd vid barnsbörd framstod som mest angeläget från samhällets synpunkt. När socialförsäkringskommittén 1919 lade fram betänkande om allmän sjukförsäkring för i huvudsak alla med inkomst under 4 500 kronor, föreslog den samtidigt införande av obligatorisk moderskapsförsäkring för sjukförsäkrade kvinnor. Det senare förslaget innefattade dels barnmorskehjälp och dels kontanta understöd betecknade moderskapspenning och ampenning. Moderskapspenningen skulle utgå med samma belopp som vanlig sjukpenning, dock med minst en krona om dagen under 8 veckor. Ampenningen skulle motsvara halv sjukpenning och avlösa moderskapspenningen; den skulle dock utges endast för amningstid och under högst 50 dagar. Den sistnämnda hjälpformen var avsedd uteslutande för kvinnor som för sitt uppehälle var beroende av arbete för arbetsgivares räkning, medan barnmorskehjälp och moderskapspenning skulle tillkomma alla försäkrade, moderskapspenningen dock under villkor att kvinnan avhöll sig från arbete. Förslaget överarbetades året därpå men ledde ej till proposition.

Av övriga förslag under denna period bör här slutligen nämnas ett be-

tänkande 1924 om understöd till moder i samband med förlossning och till barn under viss tid från födelsen. Hjälpen skulle vara helt behovsprövad och utges av fattigvårdsstyrelsen med belopp motsvarande underhållsbidrag till moder och barn utom äktenskap; visst statsbidrag skulle utgå till denna hjälpform. Förslaget föranledde ingen åtgärd.

I samband med 1931 års sjukkassereform förbättrades och utbyggdes också det ekonomiska stödet vid havandeskap och barnsbörd. Moderskapshjälpen gjordes till obligatorisk prestation för de erkända sjukkassorna och utökades i olika avseenden. En ny hjälpform — moderskapsunderstöd — infördes för kvinnor som stod utanför sjukförsäkringen.

Moderskapshjälpen, som alltså utgick endast till sjukkassemedlemmar, omfattade dels ersättning för barnmorskevård eller för vård på allmän sal på förlossningsanstalt och dels ett kontantbelopp för varje dag, moderskapspenning. Under det att ersättning för barnmorskevården lämnades utöver moderskapspenning, drogs den senare i regel in under tiden för kvinnans vistelse på förlossningsanstalt.

Moderskapspenningen utgick med samma belopp som sjukpenningen. Då man emellertid ville göra moderskapshjälpen så effektiv, att något ytterligare understöd av allmänna medel till de moderskapsförsäkrade inte skulle bli erforderligt, bestämdes moderskapspenningens minimum till 2 kronor vilket för det övervägande flertalet innebar en fördubbling av det tidigare dagbeloppet. Statsbidraget härtill och till vård på förlossningsanstalt höjdes samtidigt till 1 krona om dagen, varjämte statsbidrag lämnades till ersättning för barnmorskevård med halva kostnaden enligt särskild taxa.

Understödstiden fick fastställas av sjukkassorna inom ramen 30—56 dagar (1929 hade de flesta tillämpat den då gällande maximitiden 42 dagar). För industriarbeterskor gällde dock vissa särbestämmelser. Minimitiden utgjorde sålunda 42 dagar, och tillhörde industriarbeterskan en sjukkassa som tillämpade kortare hjälptid än 56 dagar, skulle hon för återstoden av tiden t. o. m. 56:e dagen få tillgång till den för andra än sjukkassemedlemmar avsedda hjälpformen moderskapsunderstöd. För samtliga försäkrade stadgades, att moderskapspenning utgavs endast under tid som kvinnan avhöll sig från förvärvsarbete.

Moderskapsunderstödet motiverades med att man i viss utsträckning inte kunde nå de behövande barnaföderskorna genom moderskapsförsäkringen. Understödet utgick med samma belopp som statsbidraget till moderskapspenning, eller 1 krona om dagen. Härigenom ville man tillgodose »de mest trängande behoven samtidigt som understödet icke skulle bliva av den storlek, att ej envar omtänksam kvinna skulle inse de betydande fördelarna av att i tid ingå som medlem i sjukkassa». Understödet var i första hand avsett att täcka kostnaderna för förlossningen.

Emedan det här var fråga om rent statsunderstöd, föreskrevs behovs-

prövning. Denna gjordes emellertid tämligen schematisk, i det att en inkomstgräns drogs vid 500 kronor beskattningsbart belopp. Inkomstgränsen skulle dock blott ha karaktär av en allmän presumtion, som i särskilda fall kunde motbevisas i båda riktningarna.

Understödstiden uppgick till 30 dagar, för industriarbeterskor till 56 dagar. Även för moderskapsunderstödet förutsattes, att kvinnan skulle avhålla sig från arbete. Utbetalningen skedde — bl. a. för att främja förebyggande vård och underlätta sjukkasserörelsens rekryteringsmöjligheter — genom sjukkassorna. Till kassan skulle kvinnan erlägga en anmälningsavgift av 2 kronor.

De nya bestämmelserna trädde i full tillämpning först med ingången av 1934. Vid årets slut var antalet kvinnliga medlemmar i statsunderstödda sjukkassor ca 430 000. Närmare 85 % av dem var tillförsäkrade sjukpenning med högst 2 kronor. Då understödstiden för moderskapshjälpen regelmässigt var 42 dagar, uppgick moderskapspenningen för det stora flertalet till 84 kronor. Därutöver ägde de sjukförsäkrade kvinnorna som nämnt rätt till full ersättning för barnmorskevård. Antalet kvinnor som erhöll moderskapshjälp 1934 utgjorde drygt 11 900, varav hälften anlitade barnmorskevård. Moderskapsunderstödet åter utgjorde 28 kronor (30 dagar à 1 krona minskat med anmälningsavgiften 2 kronor) och utgick 1934 till mer än 40 000 kvinnor. Inte fullt 300 kvinnor erhöll högre belopp på grund av särbestämmelserna för industriarbeterskor. Det kan nämnas, att genomsnittliga kostnaden för biträde av barnmorska vid förlossningen var ca 12 kronor och för vård på förlossningsanstalt ca 25 kronor. Av alla barnaföderskor i landet kom 60 % i åtnjutande av någondera hjälpformen (14 % moderskapshjälp och 46 % moderskapsunderstöd). Statsverkets kostnader uppgick till närmare 1,7 miljoner kronor.

Sedan vårt lands befolkningsfråga aktualiserats i mitten av 1930-talet, tillsattes befolkningskommissionen med uppgift att bl. a. överväga effektivare ekonomiskt stöd åt barnaföderskor. Kommissionen föreslog i ett betänkande 1936 (SOU 1936: 15) genomgripande ändringar av hjälpverksamheten. Denna ansågs otillfredsställande i olika avseenden. Moderskapsunderstödet — som blivit den dominerande hjälpformen och endast kom de mest behövande till del — var otillräckligt, vidare stod alltför många kvinnor utan någon form av hjälp, och kategoriklyvningen mellan sjukförsäkrade och andra innebar enligt kommissionens åsikt, att hjälpen för de ekonomiskt sämst ställda behovsprövades, medan de bättre lottade kunde skaffa sig rätt till statsbidrag endast genom att gå in i sjukkassa. Då hjälpsystemet ej syntes kunna reformeras utan att det förlorade sin grundkaraktär, föreslog kommissionen systemets upphävande. I stället skulle varje barnaföderska erhålla ett bidrag, moderskapspenning, som skulle utgå direkt av statsmedel.

Moderskapspenningen var avsedd för de extra utgifter en barnsbörd normalt medförde. Vid övervägande av beloppets storlek utgick kommissionen från att förlossningsvården i enlighet med dess förut i annat sammanhang avgivna förslag skulle bli kostnadsfri (så när som på en dagskostnad av en krona vid anstaltsvård). Övriga utgifter uppskattades approximativt till minst 100 kronor (resekostnader 10—20 kronor, hemhjälp ca femton dagar 30 kronor, utrustning åt modern samt sängutrustning och småkläder åt barnet 50—60 kronor). Till de särskilda förhållandena för förvärvsarbetande kvinnor — bl. a. frågan om ersättning för förlorad arbetsförtjänst — togs ej hänsyn, enär de problem som här mötte enligt kommissionens åsikt inte kunde lösas tillfredsställande i sammanhanget. — Även om moderskapspenningen borde täcka rimliga minimikostnader med anledning av barnsbörden, ansågs dock att den av statsfinansiella skäl ej kunde sättas till högre belopp än 75 kronor. Då bidraget var avsett att täcka främst vissa kostnader av engångsnatur, skulle det ha formen av ett fixt belopp.

Befolkningskommissionen uttalade, att om det befanns önskvärt kunde förslaget genomföras även med bibehållande av sjukkassornas statsunderstödda moderskapshjälp.

För det fall, då moderskapspenningen ej förslog till kostnaderna i samband med nedkomsten och kvinnan till följd av havandeskapet eller barnsbörden råkat i ekonomiskt nödläge, föreslog kommissionen införande av en ny stödform, mödrahjälp. Denna motiverades främst med abortprofylaktiska synpunkter. Tack vare mödrahjälpen skulle kvinnan undgå att på grund av hjälpbehov under tiden kring nedkomsten behöva vända sig till fattigvården. Hjälpen skulle utgå efter behovsprövning, i princip utan återbetalningsskyldighet, och till stor del lämnas in natura. Den nya stödformen skulle liksom moderskapspenningen bekostas helt av statsmedel.

Enligt kommissionens förslag skulle hjälpverksamheten administreras av ett centralt organ kallat statens familje- och barnanämnd.

I proposition till 1937 års riksdag föreslogs att det rådande dualistiska systemet med en hjälpform för sjukkassemedlemmar och en annan för kvinnor utanför sjukförsäkringen skulle bibehållas men att stödet skulle utökas väsentligt. Därjämte föreslogs en särskild hjälpform för nödställda kvinnor enligt de av befolkningskommissionen angivna riktlinjerna. Beträffande förvärvsarbetande kvinnor återgavs endast kommissionens uttalande på denna punkt, och några särbestämmelser för dem förordades alltså icke. Propositionen antogs av riksdagen med några smärre ändringar. De nya bestämmelserna trädde i kraft den 1 januari 1938. — I annat sammanhang beslöts även den av kommissionen förordade reformen av förlossningsvården.

Moderskapshjälpen lösgjordes från sjukpenningen och utgick med ett fast belopp, i sin helhet kontant eftersom förlossningsvården i princip gjorts kostnadsfri. Under remissbehandlingen hade beträffande hjälpens storlek

föreslagits 100 kronor under hänvisning till de av befolkningskommissionen beräknade minimikostnaderna, men även ett tio kronor högre belopp hade ifrågasatts med tanke på att vård på förlossningsanstalt ändock normalt skulle draga denna kostnad. Beloppet fastställdes till 110 kronor med möjlighet för tillsynsmyndigheten för sjukkassorna att medge förhöjning därav. Statsbidraget bestämdes till 75 kronor, vilket var en konsekvens av att stödet till andra än sjukkassemedlemmar skulle utgå med ett belopp av denna storlek. Ett lägre statsbidrag till moderskapshjälpen skulle ha inneburit, »att en försäkrad kvinna måste bidraga med egna avgifter för att erhålla en hjälp, som en icke försäkrad kvinna i kanske samma eller t. o. m. bättre inkomst- och förmögenhetsförhållanden utan egen insats erhölle av staten».

Den utformning moderskapshjälpen fick 1937 har den sedermera i allt väsentligt behållit.

Till kvinnor som ej var sjukförsäkrade skulle utgå *moderskapspenning* (motsvarande det tidigare moderskapsunderstödet) med 75 kronor. Beträffande grunderna för beloppet anförde departementschefen i propositionen, att detta i princip borde täcka kostnaderna icke blott för resor, hemhjälp och utrustningspersedlar utan även för anstaltsvård. En summarisk behovsprövning gällde alltjämt, i det att behov i regel skulle anses föreligga om makarnas eller den ensamstående moderns beskattningsbara belopp underskred 3 000 kronor. Med denna inkomstgräns skulle endast sådana barnaföderskor utestängas från moderskapspenningen för vilka »uppenbarligen här ifrågasatta bidrag till barnbördskostnaderna icke äger någon betydelse».

Utbetalningen skulle som förut ske genom sjukkassa, men anmälningsavgiften borttogs och ersattes med vederlag av statsmedel för kassans bestyr.

Vid olika tillfällen i slutet av 1930- och början av 1940-talen föreslogs att moderskapspenningen främst av besparingsskäl skulle indragas eller inarbetas i mödrahjälpen. Förslagen avvisades emellertid av statsmakterna. Bestämmelserna om moderskapspenning har ändrats i stort sett endast beträffande inkomstgränsen. Denna sänktes fr. o. m. den 1 juli 1940 till 2 500 kronor beskattningsbart belopp — av statsfinansiella skäl sedan f. ö. barnfamiljerna fått ökade ortsavdrag — men höjdes fr. o. m. den 1 juli 1949 till 4 000 kronor beskattningsbar inkomst i viss mån till följd av både inkomstutvecklingen och en omläggning av beskattningen.

Kvinnor som på grund av havandeskapet eller barnsbörden råkat i ekonomiskt nödläge, vilket inte avhjälptes genom moderskapshjälpen eller moderskapspenningen, skulle efter individuell prövning av behovet kunna få *mödrahjälp* med högst 300 kronor. Det fastslogs, att behovsprövningen ej skulle vara av fullt samma stränga karaktär som för fattigvård. I vissa fall kunde hjälpen lämnas i form av lån, främst åt ogift barnaföderska till

den del hjälpen motsvarade det beräknade beloppet av det bidrag, som barnets far hade att utge till henne; lånet skulle dock sedermera kunna efterskänkas.

För administrationen inrättades i varje landstingsområde och stad utanför landsting ett särskilt organ, mödrahjälpsnämnden, med uppgift att behandla och avgöra ansökningar om mödrahjälp. Besvär över nämndens beslut skulle kunna anföras hos socialstyrelsen. Förberedande utredning i mödrahjälpsärenden liksom utbetalning av hjälpen skulle ske genom barnavårdsnämnderna.

Mödrahjälpens maximibelopp höjdes 1944 till 400 kronor (vid flerbörd 500 kronor). Enligt beslut av årets riksdag utgör maximibeloppet 600 kronor (vid flerbörd 800 kronor) fr. o. m. den 1 juli 1953. Vidare har låneformen — som med tiden kom till användning alltmer sällan — numera avskaffats.

Vid skilda tillfällen har man ansett sig kunna konstatera vissa ojämnheter i den praxis som mödrahjälpsnämnderna tillämpat vid ansökningarnas bedömning. Sedan socialstyrelsen år 1940 gjorts till tillsynsmyndighet för mödrahjälpsverksamheten har styrelsen till ledning för mödrahjälpsnämnderna utarbetat anvisningar för verksamheten ävensom vissa normer för beloppens utmätande, allt i syfte att uppnå större enhetlighet i bedömningen.

Nuvarande hjälpformer

Moderskapshjälp och moderskapspenning

Moderskapshjälp. Bestämmelser om moderskapshjälp finns i 32 § förordningen den 26 juni 1931 om erkända sjukkassor. Moderskapshjälp utges åt kvinnlig medlem av erkänd sjukkassa, om hon omedelbart före nedkomsten varit medlem av kassan under oavbrutet minst 270 dagar. Har kvinnan utträtt ur kassan men vunnit återinträde inom denna tid, fordras för rätt till moderskapshjälp att hon omedelbart före utträdet varit medlem av sådan kassa under oavbrutet minst 270 dagar. Moderskapshjälp utgår med ett belopp av minst 110 kronor; såsom närmare framgår av det följande utgör beloppet i flertalet kassor 125 kronor. Av moderskapshjälpen kan 60 kronor utbetalas förskottsvis, om kvinnan genom intyg av läkare, barnmorska, distriktssköterska eller vid mödra- eller barnavårdscentral anställd sjuksköterska gör sannolikt, att hon befinner sig i havandeskap längre framskridet än i sjunde månaden (d. v. s. förskottet kan utbetalas tidigast omkring 12 veckor före den beräknade nedkomsten).

Vårdas kvinnan på förlossningsanstalt, skall sjukkassan av moderskapshjälpen innehålla ett belopp som motsvarar vårdavgiften enligt fastställd taxa, vilket tillställes anstalten eller utbetalas till kvinnan såvida hon styr-

ker att hon erlagt avgiften. Om kvinnan insjuknar under tiden kring nedkomsten, lämnas moderskapshjälp oberoende av om sjukpenning utgår samtidigt.

Statsbidrag utgår med 75 kronor för varje barnbördsfall för vilket centralsjukkassa utgivit moderskapshjälp.

Moderskapspenning. Enligt förordningen den 11 juni 1937 om moderskapspenning skall kvinna som ej är berättigad till moderskapshjälp — alltså i regel annan än sjukkassemedlem — erhålla moderskapspenning med 75 kronor, om hon till lindrande av kostnader i samband med nedkomsten är i behov därav. Sådant behov skall, där ej särskilda omständigheter föranleder till annat, anses föreligga om för kvinnan eller, såframt hon är gift och sammanlever med mannen, för makarna tillsammans vid senaste taxering till statlig inkomstskatt inte upptagits beskattningsbar inkomst om minst 4 000 kronor. Moderskapspenning lämnas endast till kvinna som författningsenligt skall vara mantalssskriven i Sverige och som är svensk medborgare; Konungen äger dock under förutsättning av ömsesidighet träffa överenskommelse med främmande stat att dess medborgare ifråga om rätt till moderskapspenning skall likställas med svenska medborgare. Inskränkningar i rätten till moderskapspenning föreligger såtillvida att kvinnan uteslutes därifrån, då hon är intagen på straffanstalt eller därmed jämförlig anstalt, på tvångsarbetsanstalt, alkoholistanstalt, ungdomsvårdsskola eller anstalt för sinnesslöa, fallandesjuka eller kroniskt sjuka, likaså om hon av fattigvården mottagits till stadigvarande försörjning.

Ansökningar om moderskapspenning prövas och avgöres av central- eller lokalsjukkassan på kvinnans bosättningsort. Ansökan som har inkommit senare än 60 dagar efter barnsbörden får ej upptagas till prövning. Förskott med 40 kronor får lämnas under samma villkor som gäller för moderskapshjälp, men utbetalningen sker i sådant fall till barnavårdsnämnden vilken tillställer kvinnan beloppet. Vid vård på förlossningsanstalt förfares med moderskapspenningen som med moderskapshjälpen.

Moderskapspenningen bekostas helt av statsmedel. Till sjukkassornas administrationskostnader utgår statsbidrag med kr. 2:50 för varje behandlad ansökan om moderskapspenning.

Hjälpformernas omfattning. Moderskapshjälpens och moderskapspenningens omfattning och utveckling under tiden 1938—1951 belyses i sammanställningen på nästa sida.

Moderskapshjälp eller moderskapspenning har varje år utgått till 92—94 % av alla barnaföderskor. En kraftig förskjutning har dock ägt rum mellan de båda hjälpformerna inbördes. Till följd av sjukkassornas ständigt växande medlemsantal har moderskapshjälpen ökat från 24 till 76 %, medan moderskapspenningen i motsvarande mån har gått tillbaka, från 70 till 16 %. Till nedgången för den senare hjälpformen kan även penning-

År	Antal barnaföderskor	Moderskapshjälp			Moderskapspenning			Moderskapshjälp och moderskapspenning		
		Antal barnbördsfall		Utbet. bel. 1000-tal kr.	Antal barnbördsfall		Utbet. bel. 1000-tal kr.	Antal barnbördsfall		Utbet. bel. 1000-tal kr.
		totalt	i % av samtliga		totalt	i % av samtliga		totalt	i % av samtliga	
1938	95 334	22 962	24,1	2 753	67 094	70,4	4 545	90 056	94,5	7 298
1939	98 739	28 271	28,6	3 436	64 236	65,1	4 963	92 534	93,7	8 399
1940	97 304	31 163	32,0	3 859	59 687	61,3	4 723	90 850	93,4	8 582
1941	100 908	36 418	36,1	4 541	57 646	57,1	4 099	94 064	93,2	8 640
1942	115 030	50 226	43,7	6 242	57 526	50,0	4 696	107 752	93,8	10 938
1943	126 535	64 727	51,2	8 037	53 905	42,6	4 040	118 632	93,7	12 077
1944	136 393	80 376	58,9	10 001	45 838	33,6	3 306	126 214	92,5	13 307
1945	136 940	88 962	65,0	11 123	38 202	27,9	2 864	127 164	92,8	13 987
1946	133 814	92 037	68,8	11 482	33 735	25,2	2 528	125 773	94,0	14 010
1947	129 878	91 396	70,4	11 414	29 642	22,8	2 223	121 038	93,1	13 637
1948	127 544	92 228	72,3	11 481	24 723	19,4	1 852	116 951	91,7	13 333
1949	122 394	90 514	74,0	11 293	21 797	17,8	1 634	112 311	91,7	12 927
1950	116 374	87 351	75,1	10 901	20 516	17,6	1 538	107 867	92,7	12 439
1951	[1]111 045	84 688	76,3	10 565	17 639	15,9	1 318	102 327	92,2	11 883

[1] Preliminär uppgift.

värdeförsämringen ha bidragit, kanske särskilt mot slutet av perioden 1940—1949, då inkomstgränsen låg vid 2 500 kronor.

Verksamheten nådde helt naturligt sin höjdpunkt i samband med de stora barnkullarna vid mitten av 1940-talet, då mer än 125 000 barnaföderskor åtnjöt stöd i någondera formen. År 1951 utgick moderskapshjälp till 84 500 och moderskapspenning till 17 500 barnaföderskor eller till inalles 102 000 kvinnor. Endast 9 000 barnaföderskor var utestängda från hjälp. Totalt utbetalades 11,9 miljoner kronor, varav 10,6 i moderskapshjälp och 1,3 i moderskapspenning.

Frånsett administrationskostnaderna uppgick 1951 statsverkets kostnader för båda hjälpformerna till 7,7 miljoner kronor, därav för moderskapshjälp 6,4 miljoner kronor. Till moderskapshjälpen bidrog sjukkassemedlemmarna själva med 4,2 miljoner kronor; då denna kostnad i realiteten faller på samtliga medlemmar (både män och kvinnor) betyder detta att varje medlem betalade i genomsnitt 1: 32 kr. till moderskapshjälpen.

För att belysa den egentliga moderskapsförsäkringens omfattning lämnas här uppgift om antalet kvinnliga sjukkassemedlemmar i åldern 15—45 år i procent av den kvinnliga delen av befolkningen i samma ålder.

1938	27,9 %	1945	66,5 %
1939	32,2 %	1946	69,4 %
1940	35,8 %	1947	71,3 %
1941	41,4 %	1948	73,6 %
1942	48,2 %	1949	75,6 %
1943	57,4 %	1950	76,7 %
1944	62,9 %	1951	78,1 %

Av samtliga kvinnor i fruktsam ålder var alltså 1951 mer än tre fjärdedelar moderskapsförsäkrade mot en fjärdedel tretton år tidigare.

Kvinnornas fördelning på åldersgrupper framgår av följande sammanställning, som avser förhållandena den 31 december 1950.

Åldersgrupp	Hela befolkningen	Kv. sjukkassemedlemmar	
		antal	i % av kv. befolkning
15—20	206 000	129 000	62,6
20—25	228 000	171 000	75,0
25—30	266 000	212 000	79,7
30—35	266 000	219 000	82,3
35—40	273 000	218 000	79,9
40—45	271 000	209 000	77.1
	1 510 000	**1 158 000**	**76,7**

Moderskapshjälpens belopp — som ju kan variera i olika centralsjukkassor — utgjorde 1938 i medeltal närmare 120 kronor och har sedan 1941 uppgått till 124—125 kronor.

Moderskapshjälp kr.	Antal kassor	Antal kv. medlemmar 15—45 år
110	1	130 605
120	2	76 082
125	30	863 778
130	2	98 635
125, 150 el. 175	1	3 318
	36	**1 172 418**

Såsom framgår av förestående tabell var moderskapshjälpen i de flesta kassor 125 kronor (1951). Endast en kassa — Stockholms erkända centralsjukkassa — tillämpade minimibeloppet 110 kronor, men denna kassa utgav därutöver högst 20 kronor såsom ersättning för förlossningsvård. I en annan kassa (Svenska typografförbundets erkända centralsjukkassa) hade medlemmarna möjlighet att försäkra sig för olika belopp, 125, 150 eller 175 kronor.

Utgår man från att Stockholmskassan lämnade hjälp med genomsnittligen 10 kronor utöver minimibeloppet, var 1951 drygt 205 000 kvinnor, eller närmare 18 % av alla moderskapsförsäkrade, garanterade moderskapshjälp med 120 kronor och 965 000 kvinnor, eller 82 %, 125 kronor eller mera.

Mödrahjälp

Enligt förordningen den 11 juni 1937 om mödrahjälp kan sådan hjälp utgå till kvinna som i anledning av havandeskap eller barnsbörd är i uppenbart behov av understöd. Mödrahjälp lämnas såväl svenska som utländska medborgare, dock under förutsättning att vederbörande författningsenligt skall vara mantalsskriven i landet. Har kvinnan avlidit vid förlossningen, kan hjälp utgå även till maken. Vid vård på vissa anstalter gäller inskränk-

ningar i rätten till mödrahjälp motsvarande dem som stadgas för moderskapspenning.

Mödrahjälp lämnas i den form som för varje särskilt fall befinnes lämpligast, i en eller flera poster, till ett sammanlagt värde av 600 kronor eller vid flerbörd 800 kronor. Hjälpen bekostas helt av statsmedel. De huvudsakliga ändamål till vilka hjälp brukar beviljas är klädes- och sängutrustning åt sökanden och barnet, tandvård, kostförbättring, hemhjälp och inackordering i enskilt hem eller i mödrahem. Enligt av socialstyrelsen utfärdade anvisningar skall naturaformen vara den normala, dock med undantag främst av bidrag till förbättring av kvinnans kosthåll vilket numera alltid skall utgå kontant. Socialstyrelsen utfärdar även normer eller ett slags vägledande taxor för bestämmande av hjälpbeloppets storlek; dessa anger de normalbelopp som på olika dyrorter bör utgå med hänsyn till sökandens (makarnas) inkomstförhållanden och barnantal. De nu gällande normerna har varit i tillämpning sedan i maj 1952. En viss justering däri har företagits med verkan fr. o. m. den 1 juli 1953 på grund av de då inträdda höjningarna av mödrahjälpens maximibelopp.

I regel får mödrahjälp inte avse tid som infaller senare än sex månader eller i fråga om hjälp till tandvård nio månader efter nedkomsten.

För handläggning av mödrahjälpsärenden finns i varje landstingsområde och stad som ej deltar i landsting inrättad en mödrahjälpsnämnd, bestående av ordförande och två ledamöter av vilka ordföranden och en ledamot utses av Kungl. Maj:t och den andra ledamoten av vederbörande landsting eller stadsfullmäktige.

Ansökan om mödrahjälp skall, helst i god tid före den väntade nedkomsten och i regel senast 60 dagar därefter, inges till barnavårdsnämnden i den kommun där kvinnan vistas. Barnavårdsnämnden verkställer utredning, vanligen bl. a. genom hembesök hos kvinnan, och översänder ansökningen jämte yttrande till mödrahjälpsnämnden. I beslut av mödrahjälpsnämnd, varigenom mödrahjälp beviljas, skall anges vilka huvudsakliga behov hjälpen avser att täcka. Därefter har barnavårdsnämnden att verkställa beslutet ävensom att vaka över att hjälpen kommer till användning enligt givna föreskrifter. — Besvär över mödrahjälpsnämnds beslut prövas av socialstyrelsen, som med biträde av statens socialvårdskonsulenter är tillsynsmyndighet för mödrahjälpsverksamheten.

För socialförsäkringsutredningens räkning har socialstyrelsen utfört en ingående statistisk undersökning av mödrahjälpen. Till grund för undersökningen har legat mödrahjälpsansökningar vilka avgjorts av mödrahjälpsnämnderna under februari månad 1953. Av samtliga sålunda behandlade ansökningar har för varje mödrahjälpsområde hälften slumpmässigt utplockats, inalles 1 974 st., vilket motsvarar drygt 4 % av totalantalet ansökningar under föregående år. Då arton ansökningar på grund av ofullständighet måste utgå ur undersökningen, har bearbetningen omfattat 1 956

ansökningar, varav drygt tre fjärdedelar eller 1 527 från gifta sökande som bott tillsammans med maken och återstoden eller 429 från ensamstående sökande, praktiskt taget alla ogifta.

Undersökningens syfte har varit att ge en bild av hur mödrahjälpen fyller sin funktion mot bakgrunden av sökandenas ekonomiska omständigheter och vissa andra personliga förhållanden. Undersökningen har sålunda omfattat mödrahjälpsklientelets sammansättning i fråga om ålder, civilstånd, barnantal och yrkesverksamhet, vidare inkomstförhållandena inom olika familjetyper samt uppgifter om tillgångar och skulder, bostadsförhållanden och förekomsten av sjukdom m. m. För förvärvsarbetande barnaföderskor har särskilt upptagits frågor i samband med arbetets avbrytande och återupptagande, för ensamstående dessutom frågor om fastställande av faderskapet till barnet, om barnet skall stanna hos modern eller lämnas bort m. m. Särskilt där dessa omständigheter kan antagas ha haft mera omedelbar betydelse för bifall till ansökan, har materialet redovisats med uppdelning på bifallna och avslagna ansökningar. Slutligen har undersökningen omfattat de belopp som beviljats i mödrahjälp och de skilda ändamål till vilka dessa avsetts.

För socialstyrelsens undersökning har en särskild redogörelse utarbetats, vilken fogats såsom bilaga till detta betänkande. Härutöver skall i det följande endast lämnas några uppgifter för att belysa mödrahjälpens omfattning och utveckling samt mödrahjälpsansökningarnas fördelning på olika mödrahjälpsområden.

Mödrahjälpsverksamheten fick redan från början betydligt större omfattning än man vid dess planerande hade räknat med, i det att ett avsevärt större antal mödrar än som förutsattes visade sig vara i uppenbart behov av understöd i samband med barnsbörd. Under de fyra första budgetåren utgavs i mödrahjälp mellan 6,7 och 8,7 milj. kr per år, medan kostnaderna från början endast uppskattades till 2 milj. kr om året. Tendensen var dessutom stigande till följd av den ökade födelsefrekvensen. Sin hittills största omfattning nådde verksamheten år 1946, såsom framgår av tabellen på nästa sida. Efter 1946 har verksamheten oavbrutet avtagit. Sedan dess har antalet mödrar med mödrahjälp nedgått med 49 % och den beviljade mödrahjälpens totalbelopp med 44 %. Nedgången beror delvis på den avtagande födelsefrekvensen. Det mödrahjälpsbelopp, som i genomsnitt utgått till varje moder, har å andra sidan befunnit sig i oavbruten stegring sedan 1940, nämligen från 162 till 249 kronor eller med 54 %. Därvid bör erinras om att hjälpens maximibelopp, som från början var 300 kronor, den 1/7 1944 höjdes till 400 kronor vid enkelbörd och att den senaste höjningen till 600 kronor ägt rum först i år.

Till mödrahjälp har för budgetåret 1953/54 anvisats 10 milj. kronor.

År 1952 handlade mödrahjälpsnämnderna sammanlagt 48 447 ansökningar om mödrahjälp, av vilka 33 152 beviljades och 15 295 avslogs. Av

År	Hjälpta mödrar		Mödrahjälpsbelopp, 1 000-tal kr		Belopp per fall, kr
	antal	i % av födda barn	utdelat	lån	
1938	34 265	36,5	6 850	139	200
1939	45 726	47,0	8 680	125	190
1940	42 178	44,0	6 814	108	162
1941	50 071	50,2	8 827	72	176
1942	53 681	47,1	9 988	34	186
1943	56 489	45,0	10 576	28	187
1944	63 745	47,2	12 543	19	197
1945	64 849	47,9	13 517	10	208
1946	65 249	49,5	14 672	10	225
1947	60 798	47,2	14 226	3	234
1948	53 503	42,3	12 547	2	235
1949	47 690	39,4	11 347	—	238
1950	44 976	39,0	10 774	—	240
1951	36 304	33,0	8 760	—	241
1952	33 152	30,1	8 262	—	249

de beviljade ansökningarna gällde 23 770 gifta sökande och 9 382 icke gifta, motsvarande 62,8 resp. 88,6 % av samtliga handlagda ansökningar från dessa kategorier. Totalt beviljades mödrahjälp med 8 261 828 kronor. Medan det genomsnittligt beviljade beloppet för samtliga utgjorde 249 kronor, uppgick det för gifta till 227 och för ogifta till 306 kronor.

Av de besvär över mödrahjälpsnämndernas beslut, som 1952 ingivits till socialstyrelsen, har inalles 1 556 avgjorts, motsvarande 3,2 % av antalet av nämnderna handlagda ansökningar. Av besvären bifölls 161 med ett sammanlagt belopp av 24 260 kr. Dessutom hade mödrahjälpsnämnderna med ledning av de omständigheter, som framkommit vid besvärsutredningarna, själva ändrat sina beslut i 77 fall och därvid beviljat 12 902 kr. Det beviljade mödrahjälpsbeloppet under år 1952 utgjorde sålunda tillsammans med de av socialstyrelsen beviljade beloppen 8 286 088 kr.

Fördelningen 1952 på olika mödrahjälpsområden av antalet handlagda och beviljade ansökningar samt mödrahjälpens belopp framgår av sammanställningen på följande sida.

Ansökningsfrekvensen — mätt i antalet ansökningar per 100 levande födda barn — företer stora olikheter i olika mödrahjälpsområden. Den lägsta frekvensen uppvisar Stockholms stad (19 %) och Norrköping (29 %) samt Södermanlands och Hallands län (31 %). Därefter följer Stockholms (34 %), Västmanlands (37 %) och Örebro (39 %) län samt städerna Göteborg och Malmö (37 %). Den relativt högsta frekvensen av ansökningar har Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län (67—74 %).

Även i fråga om bifallsprocenten föreligger avsevärda skillnader. I Uppsala, Gotlands och Älvsborgs län bifölls 80—82 % av ansökningarna, i städerna Gävle, Norrköping, Göteborg och Malmö endast 45—55 %. Vad genomsnittsbeloppen beträffar var förhållandet snarare omvänt, utom beträffande

Mödrahjälpsområden (l. l. = läns landstingsområde)	Handlagda ansökningar		Beviljade ansökningar		Beviljad mödrahjälp i allt, kr	Beviljat belopp i medeltal per moder, kr		
	Antal	Per 100 levande födda barn	Antal	Per 100 handlagda ansökningar		samtliga	gifta	ej gifta
Stockholms stad.....	2 104	18,9	1 393	66,2	403 142	289	263	311
Stockholms l. l.....	2 080	34,3	1 263	60,7	305 240	242	208	289
Uppsala » ».....	1 287	51,3	1 060	82,4	241 503	228	214	268
Södermanlands » ».....	1 028	30,6	676	65,8	162 135	240	208	302
Östergötlands » ».....	1 591	39,6	1 114	70,0	280 315	252	222	311
Norrköpings stad.....	379	28,5	185	48,8	45 879	248	241	257
Jönköpings l. l.....	1 807	41,0	1 087	60,2	262 501	241	227	311
Kronobergs » ».....	1 302	54,7	1 001	76,9	232 779	233	221	308
Kalmar » ».....	1 708	48,8	1 281	75,0	295 759	231	212	303
Gotlands » ».....	556	53,4	452	81,3	104 561	231	211	279
Blekinge » ».....	1 084	50,1	679	62,6	184 057	271	258	315
Kristianstads » ».....	1 789	48,0	1 265	70,4	346 438	274	249	362
Malmöhus » ».....	2 026	41,6	1 246	61,5	333 534	268	225	352
Malmö stad.....	1 118	37,2	612	54,7	158 860	260	210	311
Hälsingborgs stad.....	403	45,4	268	66,5	64 220	240	202	279
Hallands l. l.....	808	31,8	555	68,7	128 919	232	209	307
Göteb. o. Boh. » ».....	1 317	43,2	912	69,2	233 928	257	244	330
Göteborgs stad.....	2 025	37,0	1 096	54,1	241 436	220	195	258
Älvsborgs l. l.....	2 554	46,7	2 048	80,2	512 394	250	231	342
Skaraborgs » ».....	1 670	43,8	1 269	76,0	214 316	169	152	231
Värmlands » ».....	2 177	51,6	1 384	63,6	341 175	247	227	292
Örebro » ».....	1 387	38,5	797	57,5	232 550	292	252	358
Västmanlands » ».....	1 284	36,5	717	55,8	141 808	198	166	244
Kopparbergs » ».....	1 999	49,2	1 455	72,8	358 380	246	221	305
Gävleborgs » ».....	2 281	63,2	1 675	73,4	431 645	258	241	292
Gävle stad.....	250	39,6	113	45,2	28 861	255	204	299
Västernorrl. l. l.....	2 501	55,5	1 642	65,7	460 549	280	240	347
Jämtlands » ».....	1 573	67,4	1 252	79,6	327 049	261	256	276
Västerbottens » ».....	2 748	69,1	2 077	75,6	498 280	240	227	312
Norrbottens » ».....	3 602	74,0	2 578	71,6	689 615	268	254	328
Summa för hela riket	**48 447**	**44,0**	**33 152**	**68,4**	**8 261 828**	**249**	**227**	**306**

Göteborg som hade inte bara en låg bifallsprocent utan också ett jämförelsevis lågt medelbelopp, 220 kronor. De lägsta beloppen uppvisar emellertid Skaraborgs län (169 kr.) och Västmanlands län (198 kr.), de högsta återigen Örebro län (292 kr.) och Stockholms stad (289 kr.). I Norrlandslänen är i regel både bifallsprocent och medelbelopp höga.

KAPITEL II

Vissa kollektiva hjälpformer för blivande och nyblivna mödrar

Förutom ekonomiska bidrag, som lämnas i omedelbar anledning av havandeskap och barnsbörd, erbjuder samhället barnaföderskorna viktiga förmåner av annat slag. I första rummet kommer de kollektiva anordningar som direkt tar sikte på dem, nämligen förebyggande mödra- och barnavård och förlossningsvård. Det har vidare länge ansetts viktigt att bereda havande och ammande kvinnor tillfälle till tandvård, något som i viss utsträckning sker genom folktandvården. Vid nedkomsten och under den närmast följande tiden finns vanligen behov av hjälp med sysslorna i hemmet. Att i görligaste mån tillgodose detta hör till den sociala hemhjälpens uppgifter. Slutligen bör i detta sammanhang nämnas, att den sociala barnavården under vissa omständigheter bereder möjligheter till vård för blivande och nyblivna mödrar — särskilt ogifta — samt deras späda barn.

Den förebyggande mödra- och barnavården

Den förebyggande mödra- och barnavården infördes efter beslut av 1937 års riksdag. Verksamheten är främst rådgivande men omfattar också viss behandling, nämligen av havandeskapssjukdomar som inte kräver sjukhusvård, och utövas genom mödravårds- och barnavårdscentraler, -stationer samt -filialer. Centralerna är i regel anslutna till barnbördshus eller barnbördsavdelning, under det att stationerna är förlagda till tjänsteläkarens (provinsialläkarens, stadsläkarens etc.) mottagning eller andra lokaler på den ort, där denne är stationerad, och filialerna till lokaler på annan ort. År 1951 var antalet sådana institutioner i landet ca 1 650, därav 113 mödravårds- eller mödravårds- och barnavårdscentraler och 170 barnavårdscentraler.

Personalen består av läkare, barnmorskor och sjuksköterskor. Kvinnor, vilkas havandeskap förlöper normalt, besöker läkaren 2—3 gånger och dessutom barnmorskan, som därjämte ofta avlägger åtminstone ett hembesök. Den förebyggande barnavården omfattar i allmänhet i fråga om spädbarnen 3—4 besök hos läkaren eller sjuksköterskan och 4—5 hembesök av sjuksköterskan.

Vården lämnas kostnadsfritt. Kvinnan behöver ej heller bidraga till kostnaden för resor vid hembesök. Vad beträffar hennes egna resor till läkar-

mottagningarna anordnas ibland i viss utsträckning fria gruppresor, särskilt från avlägsna orter som saknar reguljära kommunikationer med platserna för mottagningarna. Kostnaderna för enskild färd med buss eller järnväg ersättes i den mån de överskrider 3 kr.

Vid havandeskapssjukdom som behandlas inom den förebyggande mödravården tillhandahålles läkemedel, vilket sker utan kostnad, såvida inte kvinnans eller hennes försörjningspliktiga anhörigas ekonomi är sådan, »att dylik förmån rimligen icke bör utgå». Under sistnämnda villkor lämnas även kostnadsfria skyddsläkemedel — främst vitamin- och järnpreparat — till havande och ammande kvinnor, spädbarn m. fl. om de har behov därav.

Vid institutionerna för förebyggande mödra- och barnavård var under 1951 inskrivna ca 76 000 barnaföderskor och ca 99 000 spädbarn, motsvarande 68 resp. 90 % av samtliga.

Totalkostnaderna för verksamheten uppgick 1951 till 6,9 milj. kr., varav ca 55 % föll på staten och återstoden på landstingen och städerna utanför landsting. Kostnaderna för de förut omtalade läkemedlen för vilka staten svarar helt och hållet uppgick till ca 0,9 milj. kr.

Förlossningsvården

Medan så gott som alla förlossningar skedde i hemmen ännu i början av 1900-talet, har antalet anstaltsförlossningar därefter ökat kraftigt, särskilt under de senaste 30 åren. Av samtliga barnaföderskor 1951 förlöstes närmare 105 500 eller 95 % på anstalt och inte fullt 5 500 eller 5 % i hemmet.

Förlossningsvården är i princip fri. Inom den slutna vården förekommer dock en mindre avgift — vilken ökar om anstaltsvistelsen överskrider 10 dagar — varjämte barnaföderskan här vanligen står kostnaderna för sina resor.

Den slutna förlossningsvården. Till driften av förlossningsanstalter — barnbördshus, barnbördsavdelning vid lasarett eller sjukstuga, förlossningshem och förlossningsrum hos barnmorska — samt väntehem i övre Norrlands ödemarksområden utgår statsbidrag med ett visst belopp per vårddag, vid förlossningsanstalterna under högst 10 dagar (den s. k. tiodagarsspärren) och vid väntehemmen högst 15 dagar. En förutsättning är att anstalten ingår i en av medicinalstyrelsen godkänd plan för vederbörande landstingsområde eller stad utanför landsting. Statsbidraget utgör tre kronor för dag och barnaföderska som vårdas på allmän sal på barnbördshus eller barnbördsavdelning eller på förlossningshem med minst sex vårdplatser, i övrigt två kronor per dag. Som villkor gäller att vårdavgiften under statsbidragstiden inte får överstiga en krona om dagen — avgiften anses egentligen som ett bidrag till anstaltens utgifter för kost — och att den under tiden därefter inte får överstiga avgiften på allmän sal för andra

patienter tillhörande sjukvårdsområdet. Vidare kan kvinna som vårdas på väntehem få statsbidrag till hemhjälp med en krona om dagen under högst 15 dagar.

Särskild förlossningsavgift får inte uttagas, och erforderliga läkemedel tillhandahålles som vid annan sjukhusvistelse.

Antalet platser på barnbördshus och barnbördsavdelningar var 1920 inte fullt 500, 1930 drygt 1 000 och 1940 nära 2 200. År 1951 uppgick platsantalet till närmare 3 400, vartill kommer ca 350 vårdplatser på andra förlossningsanstalter.

Den genomsnittliga vårdtiden 1951 utgjorde 8—9 dagar.

Av kostnaderna stannar den ojämförligt största delen på huvudmännen, d. v. s. i regel landstingen och städer som ej deltar i landsting. I statsbidrag lämnades 1951 ca 2,2 milj. kronor, och barnaföderskornas avgifter kan beräknas ha inbringat huvudmännen inemot en miljon kronor.

För *den öppna förlossningsvården* är landet indelat i barnmorskedistrikt, som i regel utgöres av landstingsområde och stad utanför landsting. Inom varje distrikt skall finnas anställda distriktsbarnmorskor till erforderligt antal. De var 1951 ca 735 (dessutom fanns 65 vakanta tjänster).

Distriktsbarnmorskan har att bl. a. lämna förvård åt havande kvinnor, biträda vid förlossning i hemmet och lämna eftervård åt kvinnor som efter förlossning befinner sig i hemmet. Om förvård inte kan ske vid organ för förebyggande mödravård, lämnas sådan i regel på barnmorskans mottagning. Tiden för eftervård omfattar i normala fall 9—10 dagar från förlossningen. Om möjligt besökes kvinnan minst en gång dagligen de tre första dagarna och därefter varannan eller var tredje dag.

All vård lämnas utan ersättning, och numera är barnaföderskorna också helt befriade från kostnaden för distriktsbarnmorskans resor.

Antalet förlossningar utom anstalt med biträde av barnmorska utgjorde 1951 ca 5 400, antalet hembesök för förvård 57 000, för eftervård 47 000, för barnavård 9 000 och för sjukvård 15 000. Kostnaderna för barnmorskeväsendet uppgick till 10,6 milj. kr., varav staten bidrog med drygt en fjärdedel.

I sitt betänkande om förlossningsvården (SOU 1945: 50) framlade 1941 års befolkningsutredning en rad förslag till förbättringar av både den slutna och den öppna vården. Förslagen gällde främst ytterligare utbyggnad av anstaltsväsendet och höjning av statsbidragen, men även åtskilliga andra åtgärder föreslogs av vilka följande må särskilt nämnas.

1. Fria av statsmedel bekostade resor till och från förlossningsanstalt, inbegripet väntehem m. m.; reformen skulle genomföras efter hand i takt med anstaltskapacitetens utökning i de olika sjukvårdsområdena (i vissa fall skulle dock i princip fria resor medgivas omedelbart).

2. Slopande av tiodagarsspärren, varigenom driftsbidrag skulle lämnas under barnaföderskans hela vistelse på anstalten — även vid tillstötande

sjukdom — och vårdavgiften skulle bibehållas vid en krona om dagen under hela statsbidragstiden.

3. Slopande av statsbidrag till hemhjälp för kvinna intagen på väntehem; sådant hjälpbehov borde kunna täckas av mödrahjälpsmedel.

4. Fri, av statsmedel bekostad läkarhjälp vid hemförlossning, då komplikation inträffat eller med fog befarats.

5. Fri, av statsmedel bekostad vård av ofullgångna barn och likaledes fria resor i samband därmed.

Befolkningsutredningens förslag rörande förlossningsvården anmäldes i proposition till 1946 års riksdag (nr 89). Departementschefen anförde bl. a. följande, vilket vann riksdagens instämmande:

Behovet av effektiva åtgärder från statsmakternas sida till bemästrande av de nuvarande svårigheterna inom förlossningsvården har genom det av befolkningsutredningen framlagda betänkandet i ämnet blivit till fullo styrkt. Utredningen har också, i syfte att åstadkomma mera tillfredsställande förhållanden på detta område, framlagt en rad förslag av skiftande innebörd i sitt betänkande. Emellertid tala, såsom ock framhållits av åtskilliga av de över betänkandet hörda myndigheterna och sammanslutningarna, flera olika omständigheter starkt för att statsmakterna ännu någon tid intaga en avvaktande hållning. Jag vill sålunda erinra om att de förslag rörande allmän sjukförsäkring och om övertagande från statens sida av patientavgifterna å allmän sal vid sjukhus inom riket, vilka för närvarande äro under övervägande inom socialdepartementet, kunna komma att, om de genomföras, i åtskilliga hänseenden inverka på bedömningen av befolkningsutredningens förslag, bland annat i vad rör spörsmålen om resekostnaderna, patientavgifterna och den s. k. tiodagarsspärren. Socialvårdskommittén förväntas vidare komma att inom den närmaste tiden avgiva förslag till utbyggnad av samhällets allmänna stödåtgärder vid havandeskap och barnsbörd — moderskapshjälp, mödrahjälp och likartade hjälpformer — vilket förslag uppenbarligen torde komma att äga nära samband med en del av befolkningsutredningens nu förevarande förslag.

Med hänsyn till det anförda finner även jag nödvändigt att med ställningstagandet till frågan om vidgade statliga åtaganden inom förlossningsvården får något anstå. — — —

Intet av de ovan berörda förslagen har ännu genomförts.

Folktandvården

Folktandvården står i princip öppen för alla. Då emellertid verksamheten — delvis på grund av bristande tillgång på tandläkare — ännu inte har hunnit utbyggas i den omfattning som avsågs vid dess införande 1938, måste man alltjämt i första hand tillgodose de mera trängande vårdbehoven. Sålunda ägnas arbetet till stor del åt tandvård för barn, framförallt skoltandvården.

För varje landstingsområde och stad utanför landsting upprättas en folktandvårdsplan enligt vilken området delas in i tandvårdsdistrikt, vart

och ett med minst en fast tandpoliklinik (distriktstandpoliklinik); sådana planer har hittills fastställts för alla sekundärkommuner utom Stockholm. Dessutom skall en centraltandpoliklinik, avsedd bl. a. för mera komplicerade fall, inrättas i anslutning till varje centrallasarett.

Vid 1951 års utgång fanns 415 distriktstandpolikliniker; nu är antalet ca 460. Enligt gällande folktandvårdsplaner skall antalet utökas till ca 670. F. n. finns inom folktandvården ca 1 000 tandläkartjänster, varav dock 10 % är vakanta. Behovet av tjänster inom distriktstandvården uppgår enligt planerna till 1 650, men den fullständiga utbyggnaden av folktandvården kommer att kräva ytterligare 600 tandläkare, varför totalantalet tjänster framdeles beräknas till 2 250, alltså mer än en fördubbling jämfört med nuvarande läge. Det kan nämnas, att hela antalet verksamma praktiserande tandläkare i landet 1952 var 3 500 (därav ca 900 i folktandvården).

Av den totala behandlingstiden 1951, 1,2 milj. arbetstimmar, ägnades ca 40 % åt tandvård för vuxna. Inalles behandlades 260 000 vuxna personer av vilka 93 000 erhöll fullständig munsanering; under 1952, då antalet arbetstimmar steg till 1,4 milj., var motsvarande tal 310 000 resp. 112 000. Det bör i detta sammanhang framhållas, att mödrahjälpsklientelets tandvårdsbehov skall tillgodoses i första hand inom folktandvårdens ram. Kvinnor som har beviljats mödrahjälp till tandvård intar vidare en särställning, i det att de i regel har förtursrätt till behandling framför andra vuxna personer (även framför blivande och nyblivna mödrar vilka inte tillhör mödrahjälpsklientelet). År 1951 erhöll närmare 15 000 kvinnor mödrahjälp till tandvård.

För barn som undergår systematisk behandling i organiserad tandvård betalar kommunen en avgift av 5 kr. om året. Övriga patienter erlägger avgift enligt särskild taxa, folktandvårdstaxan (därvid har dock 16—19-åringar rätt till viss nedsättning vid fortsatt systematisk tandvård). Folktandvårdstaxan konstruerades ursprungligen så, att tandvården för vuxna skulle bli självfinansierande. F. n. torde dock avgifterna enligt taxan inte täcka självkostnaderna för vården.

På orter där folktandvårdspoliklinik ännu saknas har mödrahjälpstandvård lämnats av privatpraktiserande tandläkare. Beträffande ersättningen gällde tidigare en överenskommelse mellan socialstyrelsen och tandläkarorganisationerna enligt vilken avgift skulle utgå efter den s. k. socialvårdstaxan, d. v. s. folktandvårdstaxan med 33 1/3 % förhöjning. Sedermera har tandläkarna ansett denna ersättning otillräcklig. Någon ny överenskommelse har inte kunnat träffas. Från mitten av 1952 har emellertid mödrahjälpsnämnderna möjlighet att bevilja mödrahjälp till tandvård, där vederbörligt kostnadsförslag från tandläkaren upptar ett belopp motsvarande avgift enligt folktandvårdstaxan med 50 % förhöjning.

Folktandvårdens utgifter beräknades 1951 till 27,3 milj. kr. Därav täcktes 4,5 milj. kr. av statliga driftsbidrag, 9,3 av avgifter enligt folktandvårds-

taxan (till en mindre del mödrahjälpsmedel) och 1,2 av kommunernas avgifter för barntandvård, medan resterande 12,3 milj. kr. föll på huvudmännen.

Social hemhjälp

Den sociala hemhjälpen, som bedrivits med statsbidrag sedan 1944, har till uppgift att genom i regel kommunalt anställda hemvårdarinnor lämna biträde med skötseln av hem, där tillfälligt behov av sådan hjälp föreligger på grund av husmoderns bristande arbetsförmåga eller behov av vila eller liknande omständigheter. Ehuru även ensamboende — främst åldringar och invalider — har möjlighet att få social hemhjälp, har verksamheten hittills i första hand inriktats på barnfamiljerna.

Gällande statsbidragsbestämmelser innebär i stort sett, att fullt statsbidrag (1 400 kr.) utgår för högst en hemvårdarinna per 4 000 invånare i städer och per 2 000 invånare på landsbygden. År 1951 fanns ca 3 000 hemvårdarinnetjänster (därav ett litet antal deltidstjänster), varav $^2/_3$ på landsbygden. Den övre gränsen för rätt till statsbidrag hade därmed i allmänhet uppnåtts. För närvarande finns social hemhjälpsverksamhet anordnad i samtliga rikets kommuner med undantag av 2 städer och 7 landskommuner med en sammanlagd folkmängd av 15 000.

Den sociala hemhjälpen står i princip öppen för alla familjer som råkat i den kritiska situation för vilken hjälpen är avsedd. Då emellertid resurserna trots de senaste årens utbyggnad inte är tillräckliga för att tillgodose efterfrågan, har en viss behovsprövning måst införas, så att hem som saknar ekonomisk möjlighet att på annat sätt täcka hjälpbehovet undsättes framför andra. Detta hindrar dock ej att en familj med god ekonomi kan ges företräde, om dess nödläge är mera trängande.

Till mindre bemedlade lämnas hemhjälp kostnadsfritt, under det att hem i bättre ekonomisk ställning får lämna en ersättning som är graderad efter inkomst och barnantal.

En av socialstyrelsen företagen undersökning för 1951 visar, att hemhjälpen till mer än 80 % gällde barnfamiljer, vilka fått hjälp i ca 72 000 fall. Dominerande orsak till hjälpbehovet var husmors sjukdom. Hjälp i samband med barnsbörd lämnades i ca 12 500 fall, vilket motsvarar ungefär 18 % av de barnbördsfall, där minst ett minderårigt barn kan antagas finnas i hemmet förut.

Totalkostnaderna för verksamheten uppgick 1951 till 13 milj. kr., varav huvudmännen svarade för 7,4. Statsbidrag lämnades med 3,0 milj. kr. och landstingsbidrag med 1,5, varjämte 1,1 milj. kr. inflöt i avgifter.

Vissa anstalter inom den sociala barnavården m. m.

För blivande och nyblivna mödrar som saknar bostad eller av olika anledningar är i behov av sluten vård finns inrättade *mödrahem* till vilka

statsbidrag lämnas. Mödrahemmens huvuduppgift är att bereda ogifta mödrar och deras späda barn ett hem i sådana fall där en gemensam tillvaro för mor och barn inte kan ordnas på annat betryggande sätt.

Hemmen är av två slag, vårdhem och hemskolor. Vid mödrahemmen av vårdhemstyp tar man emot även väntande mödrar, och kvinnorna får stanna tills de har fått sina förhållanden ordnade, i regel 2—3 månader efter nedkomsten. Flertalet mödrar är ogifta. Avgift tas ut med tre kronor om dagen för barnet (däremot inte för modern annat än då hon väntar barnet). I allmänhet beviljas mödrahjälp härtill. Under det att vårdhem har inrättats till ett antal av 33 med sammanlagt 469 platser (i regel minst ett i varje landstingsområde och stad utanför landsting), finns i landet endast två hemskolor med 15 platser vardera. Under vistelsen på hemskolan, som i regel omfattar 5—6 månader, genomgår modern grundlig utbildning i barnavård, hushållsgöromål, sömnad m. m. Vistelsen är helt kostnadsfri för både mödrarna och barnen.

I statliga driftsbidrag till mödrahemmen utbetalades 1951 ca 0,2 milj. kr.

På *spädbarnshem* kan barnet tillfälligtvis beredas vård om modern drabbas av sjukdom eller när andra särskilda omständigheter kräver det.

Till hjälp åt förvärvsarbetande nyblivna mödrar, främst ogifta som inte vill skilja barnet från sig, finns vid ett mindre antal *daghem* inrättade särskilda spädbarnsavdelningar. Vid sådana daghem kan barnet tas in från 6 månaders ålder, i vissa fall med barnavårdsnämndens medgivande redan från 3 månaders ålder. Av samtliga daghemsplatser, f. n. drygt 9 500, är ca 725 avsedda för spädbarn. Vården är i princip avgiftsbelagd (t. ex. i Stockholm ca 5 kr. om dagen), men befrielse från avgiften eller nedsättning däri lämnas alltefter moderns (föräldrarnas) ekonomi. Det statliga driftsbidraget i vad det avser daghemmens spädbarnsavdelningar kan uppskattas till ca 0,1 milj. kr.

Vid sidan härav förekommer bl. a. i viss utsträckning vård i *familjedaghem* (tidigare kallade fosterdaghem), varvid barnet tas om hand hos privatfamiljer. På en del håll anordnas familjedagvård i kommunal regi som komplement till den statsunderstödda daghemsverksamheten. Därvid träffar barnavårdsnämnden avtal om sådan vård med enskilda hem, vilka underkastar sig viss kontroll från nämndens sida. Vidare sker avgiftsbetalningen genom nämnden, som då kan medge barnets mor befrielse från eller nedsättning av avgiften och i så fall själv består mellanskillnaden. Samma vårdtaxa brukar tillämpas som vid de egentliga daghemmen. Ehuru denna form av familjedagvård har vunnit viss utbredning (exempelvis i Stockholm torde finnas 200—300 familjedaghem under kommunal tillsyn), överväger dock den okontrollerade delen av verksamheten, där även vårdavgifterna i allmänhet torde vara väsentligt högre.

Enligt uppgift av 1946 års kommitté för den halvöppna barnavården

tydde vissa beräkningar på att ca 1 500—2 000 barn vistades i familjedaghem i hela landet år 1950.

Statens kostnader 1951/52 i form av driftsbidrag till de i detta avsnitt behandlade socialmedicinska och sociala föranstaltningarna utom folktandvården utgjorde omkring 14 miljoner kronor.

KAPITEL III

Särskilda åtgärder för förvärvsarbetande kvinnor

Enligt folkräkningen den 31 december 1950 (urvalsundersökningen) ägnade sig 824 000 kvinnor vid denna tidpunkt åt förvärvsarbete, vilket innebär, att var tredje kvinna i åldern 15—65 år var yrkesverksam. Till förvärvsarbetande har därvid hänförts endast de som enligt egna uppgifter ägnat större delen av en normalarbetsdag åt inkomstgivande arbete. Det bör påpekas, att jordbrukarhustrur, vilka till större delen sysslat med jordbruksarbete, har betraktats som förvärvsarbetande om hemgöromålen har utförts av någon annan; andra jordbrukarhustrur ingår såsom husmödrar i den icke förvärvsarbetande befolkningen. I nedanstående tabell visas hur de förvärvsarbetande kvinnorna fördelade sig efter yrkesställning på olika näringsgrenar.

Mer än hälften av de förvärvsarbetande var sysselsatta inom handel och industri (därav 120 000 i detaljhandeln och 100 000 i textil- och sömnadsindustrin). En annan stor grupp omfattas av de offentliga tjänsterna, där hälso- och sjukvården intar en framträdande plats.

De allra flesta intog arbetstagarställning. De självständigt yrkesutövande kvinnorna — inkl. vissa jordbrukarhustrur — uppgick endast till 87 000 eller 11 % av samtliga förvärvsarbetande.

Av de 824 000 yrkesverksamma kvinnorna var 567 000 i åldern 15—45 år. Av kvinnor sysselsatta inom industri, samfärdsel, handel och offentliga tjänster befann sig 72—77 % i fruktsam ålder, inom husligt arbete 59 % och inom jordbruket endast 33 % (jämför dock vad som förut sagts om jordbrukarhustrurna).

Av de gifta kvinnorna i åldern under 45 år ägnade sig 165 000 åt förvärvsarbete, vilket betyder att 18 % av samtliga gifta kvinnor i fruktsam ålder var yrkesverksamma. Det är av intresse att konstatera, att antalet för-

Näringsgren	Företagare	Arbetstagare	Summa	Därav 15—45 år			
				ogifta	gifta	förut gifta	Summa
Jordbruk med binäringar	32 000	23 000	55 000	13 000	5 000	—	18 000
Industri och hantverk	20 000	197 000	217 000	90 000	58 000	10 000	158 000
Samfärdsel	—	43 000	43 000	20 000	12 000	1 000	33 000
Handel	27 000	195 000	222 000	105 000	47 000	10 000	162 000
Offentliga tjänster	8 000	174 000	182 000	86 000	38 000	7 000	131 000
Husligt arbete	—	95 000	95 000	52 000	3 000	2 000	57 000
Ospecificerad verksamhet	—	10 000	10 000	6 000	2 000	—	8 000
Summa	**87 000**	**737 000**	**824 000**	**372 000**	**165 000**	**30 000**	**567 000**

värvsarbetande gifta kvinnor under perioden 1946—1950 ökat med mer än 50 %, medan ökningen av hela antalet gifta kvinnor under samma tid endast utgjort 8 %. Detta visar alltså, att gifta kvinnor i allt större utsträckning ägnar sig åt arbete utom hemmet.

Angående den omfattning i vilken kvinnor i samband med barnsbörd upphör med förvärvsarbete må hänvisas till socialstyrelsens förut nämnda undersökning (bilaga till detta betänkande).

Vad kvinnornas inkomstförhållanden beträffar upptar statistiska centralbyråns inkomststatistik för år 1951 (taxeringsåret 1952) 1 356 000 kvinnliga inkomsttagare eller drygt en halv miljon mer än de kvinnor vilka redovisats som förvärvsarbetande vid 1950 års folkräkning. Skillnaden beror naturligtvis till viss del på att inkomststatistiken omfattar även kvinnor vilkas inkomst inte härrör från förvärvsarbete. En annan orsak till differensen är den omständigheten att i inkomststatistiken också ingår kvinnor med förvärvsarbete av mindre omfattning än som svarar mot halv normalarbetsdag. Att skapa en säker grundval för en jämförelse mellan folkräkningen och inkomststatistiken är inte möjligt, emedan de ytterligare inkomsttagargrupper som den senare omfattar inte kan skiljas ut därifrån. Det synes emellertid rimligt att antaga, att den alldeles övervägande delen av folkräkningens förvärvsarbetande kvinnor — som ju förutsättes ägna minst halva arbetsdagen åt inkomstgivande arbete — återfinns bland de kvinnor, som enligt inkomststatistiken förtjänar 2 000 kronor eller mer om året. Den grupp av kvinnliga inkomsttagare som befinner sig under 2 000-kronorsgränsen består sannolikt i huvudsak av kvinnor med deltidsarbete av mindre omfattning, samtaxerade kvinnor utan förvärvsarbete men med mindre bankräntor etc. samt folkpensionärer.

Av de 1 356 000 kvinnor som ingår i inkomststatistiken redovisas 493 000 med sammanräknad nettoinkomst underskridande 2 000 kronor, däribland 258 000 gifta. De övriga, som alltså förtjänade 2 000 kronor eller mera, uppgick till 863 000 eller inte fullt 5 % mer än de kvinnor vilka betraktats som förvärvsarbetande vid folkräkningen. Kvinnorna med sammanräknad nettoinkomst av minst 2 000 kronor fördelade sig på inkomstklasser enligt tabellen på nästa sida.

För flertalet kvinnor nådde inkomsten 1951 inte över 5 000 kronor. Av alla kvinnor med högre inkomster än 2 000 kronor förtjänade 22 % 5 000—7 000 kronor, 11 % 7 000—10 000 kronor och endast 5 % mer än 10 000 kronor.

Vad beträffar fördelningen på civilstånd av kvinnorna med mer än 2 000 kronors inkomst var 32 % av dessa gifta. I detta avseende råder tämligen god överensstämmelse med folkräkningens uppgifter om de förvärvsarbetande, i det att de gifta kvinnorna där utgjorde 29 %.

Vad särskilt angår arbetstagarna bland de förvärvsarbetande kvinnorna kan den lönestegring som har ägt rum sedan 1951 grovt taget beräknas ligga mellan 15 och 20 %.

Kvinnor med inkomst av minst 2 000 kr.

Kvinnliga inkomsttagare	2 000—3 000	3 000—5 000	5 000—7 000	7 000—10 000	10 000—	Summa
			Antal			
Ogifta	111 100	170 700	102 200	49 300	17 100	450 400
Gifta	66 700	95 100	62 700	34 300	16 800	275 600
Förut gifta	39 800	46 700	26 100	13 700	10 700	137 000
Summa	**217 600**	**312 500**	**191 000**	**97 300**	**44 600**	**863 000**
			Procent			
Ogifta	12,9	19,8	11,8	5,7	2,0	52,2
Gifta	7,6	11,0	7,3	4,0	2,0	31,9
Förut gifta	4,6	5,4	3,0	1,6	1,3	15,9
Summa	**25,1**	**36,2**	**22,1**	**11,3**	**5,3**	**100,0**

För utredningen har det varit av vikt att få tillgång till aktuella uppgifter om antalet *barnaföderskor* bland de förvärvsarbetande kvinnorna. Utredningen har låtit verkställa en undersökning genom de erkända sjukkassorna, vilken tillgått så att varje kvinna som under månaderna juli och augusti 1953 lyft moderskapshjälp eller moderskapspenning har tillfrågats, huruvida hon under tiden närmast före nedkomsten ägnade sig åt förvärvsarbete. Där så varit fallet, har kvinnan fått uppge om hon var anställd eller utövade självständigt förvärvsarbete samt om årsinkomsten härav uppgick till minst 1 800 kronor. Sammanlagt tillfrågades 14 955 kvinnor. Av dem uppgav 3 291 eller 22,0 % att de hade sådan inkomst av förvärvsarbete. Fördelningen på anställda och företagare var 3 038 (20,3 %) resp. 253 (1,7 %). Stora olikheter rådde mellan centralsjukkassor som uteslutande omfattar stadsbefolkning och övriga centralsjukkassor. För de förstnämnda (Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg, Gävle, Eskilstuna, Trelleborg och Landskrona) redovisades 37,3 % barnaföderskor med nyss angiven minimiinkomst av förvärvsarbete (36,6 % anställda) och för de sistnämnda 18,2 % (16,2 % anställda). De sålunda framkomna talen synes i stort sett godtagbara som måttstock på förekomsten av förvärvsarbete av betydenhet bland barnaföderskorna överlag.

Utgår man från att hela antalet barnaföderskor utgör omkring 110 000 och att 22 % av dem är förvärvsarbetande, uppgår antalet barnaföderskor med förvärvsarbete till drygt 24 000. Med tillämpning av de förut nämnda relativtalen för anställda och företagare skulle mer än 22 000 vara arbetstagare och inte fullt 2 000 företagare.

Skydd mot uppsägning, förbud mot arbete och rätt till ledighet vid nedkomst

Enligt arbetarskyddslagen, som med vissa inskränkningar är tillämplig på varje rörelse eller särskilt arbetsföretag vari arbetstagare användes

till arbete för arbetsgivares räkning, är kvinna som väntar barn berättigad till ledighet från arbetet under sex veckor före den beräknade tidpunkten för nedkomsten. Vidare gäller förbud för henne att arbeta under de sex första veckorna efter barnsbörden, om hon inte med läkarintyg styrker att hon utan men för sig eller barnet kan börja arbetet tidigare. Förbudet avser vissa närmare angivna arbeten, främst hantverks- eller industriellt arbete, arbete med transport av personer eller gods och arbete i hotell-, restaurang- eller kaférörelse. Slutligen får kvinna som ammar sitt barn inte förvägras erforderlig ledighet härför.

Enligt lagen den 21 december 1945 om förbud mot arbetstagares avskedande i anledning av äktenskap eller havandeskap m. m. får kvinnlig arbetstagare, som sedan minst ett år haft stadigvarande anställning hos arbetsgivaren, inte skiljas från anställningen på grund av att hon blivit havande eller fött barn. Ej heller får arbetsgivaren med vetskap om havandeskapet eller barnsbörden avskeda kvinnan på grund av att hon i samband därmed avhåller sig från arbetet under skälig tid, högst sex månader. Detta innebär således, att en kvinna efter minst ett års anställning hos samme arbetsgivare oavsett arbetets art har rätt till sex månaders ledighet i samband med nedkomst.

Det bör i detta sammanhang framhållas, att frågan har varit aktuell att slopa begränsningen av tillämpningsområdet för de förut nämnda bestämmelserna i arbetarskyddslagen om ledighet vid barnsbörd. Vid den senaste revisionen av arbetarskyddslagstiftningen framlades ett sådant förslag av arbetarskyddskommittén, som emellertid förutsatte, att spörsmålet om ersättning under ledigheten samtidigt skulle lösas på ett tillfredsställande sätt. I proposition till 1948 års riksdag med förslag till ny arbetarskyddslag anförde departementschefen bl. a. följande, vilket ej föranledde någon erinran från riksdagens sida (1948: 298 s. 217):

Såsom arbetarskyddskommittén anfört är det ur arbetarskyddssynpunkt av vikt att såvitt möjligt tillförsäkra alla förvärvsarbetande kvinnor erforderlig ledighet vid barnsbörd oavsett verksamhetens art. Jag är därför i princip ense med kommittén därom att den i gällande lag stadgade begränsningen av bestämmelserna på detta område till industriellt och därmed likställt arbete bör slopas.

Vad angår frågan om förbud mot kvinnas användande till arbete efter barnsbörd har kommittén uttalat, att den av kommittén föreslagna utvidgningen av bestämmelsernas tillämpningsområde byggde på den förutsättningen att ersättningsfrågan samtidigt bleve löst. I flera yttranden har förklarats, att förslaget kunde tillstyrkas endast under denna förutsättning. Otvivelaktigt tala också starka skäl för att icke utsträcka förbudet att avse arbetarskyddslagens hela tillämpningsområde utan att frågan om kompensation i någon form för inkomstbortfallet samtidigt löstes. Kommittén har för sin del hänvisat till att socialvårdskommittén år 1946 framlagt förslag angående moderskapsbidrag. Detta förslag har, till följd av omständigheter som jag i detta sammanhang icke har anledning att närmare beröra, ännu icke lett till ändrade regler för samhällets hjälp åt nyblivna mödrar. Med hänsyn härtill bör enligt min mening ej heller kommitténs förslag att slopa

begränsningen av förbudets tillämpningsområde nu genomföras, utan bör lösningen av denna fråga ske i samband med en omläggning av de samhälleliga stödåtgärderna vid havandeskap och barnsbörd.

Lön vid ledighet för havandeskap och barnsbörd

Såsom redan framgått av det förut anförda har kvinna, som till följd av de nyssnämnda bestämmelserna av arbetarskyddsrättslig natur eller eljest avhåller sig från arbete under tiden kring nedkomsten, inte någon i lag fastställd rätt till ersättning för den inkomst hon därvid går miste om. En del löntagargrupper är emellertid på grund av avlöningsreglementen eller avtal tillförsäkrade viss lön vid ledighet för havandeskap och barnsbörd.

Kvinnor *i statlig och kommunal tjänst* har i samband med nedkomst i allmänhet rätt till 4 månaders ledighet med bibehållande av större delen av lönen. För kvinnor, vilkas anställnings- och avlöningsvillkor regleras genom avlönings- eller tjänstereglemente, gäller i huvudsak följande.

Enligt statens allmänna avlöningsreglemente indelas tjänstemännen vid ledighet i tre avdragsgrupper, av vilka grupp 1 omfattar aspiranter och extra tjänstemän med mindre än 6 anställningsmånader, grupp 2 samma slags tjänstemän med 6—36 anställningsmånader och grupp 3 dels ordinarie och extra ordinarie tjänstemän och dels aspiranter och extra tjänstemän med minst 36 anställningsmånader. Till tjänstemän i grupperna 2 och 3 utgår vid ledighet för havandeskap eller barnsbörd lön med vissa avdrag under högst 120 dagar, dock ej för tid efter 120:e dagen från förlossningen. Här lämnas några exempel på lönens storlek efter avdrag för tjänstemän i grupp 3 (i grupp 2 är avdragen dubbelt så stora).

Löneklass	Månadslön i ortsgrupp 3 1953	Lön under 30 dagars ledighet	
		kr	i % av månadslönen
4	464	404	87
6	517	443	86
8	578	489	85
15	774	640	83
29	1 576	1 274	81

Det förtjänar nämnas, att lön vid havandeskapsledighet har funnits relativt länge i statstjänst. De nuvarande förmånliga reglerna tillkom i huvudsak 1936 och 1938 och motiverades med befolkningspolitiska synpunkter och dessutom av praktiska skäl, i det att man ville tillämpa samma avdrag vid havandeskap och barnsbörd som vid sjukdom.

För folk- och småskollärarinnor samt vissa andra kommunala lärargrupper gäller samma regler som för statsanställda.

Ordinarie tjänstemän hos Stockholms stad har vid havandeskap samma löneförmåner som statstjänstemän i grupp 3, medan extra tjänstemän med minst 6 anställningsmånader hos staden åtnjuter samma förmåner som utgår i grupp 2.

I andra städer än Stockholm uppbär ordinarie tjänstemän 70 % av den vanliga månadslönen under 120 dagar, dock ej för tid efter 90:e dagen från förlossningen; för extra tjänstemän saknas bestämmelser.

Landstingens och landskommunernas tjänstemän har rätt till 70 % av lönen under samma tid som statstjänstemän. Beträffande landstingspersonalen fordras dock 10 månaders sammanhängande anställning före förlossningen.

Vad därefter angår den kollektivavtalsanställda personalen i offentlig tjänst tillämpas liksom för de övriga 120 dagars ledighet i samband med nedkomst. I statlig tjänst åtnjutes 65 % av lönen (semesterlönen), i kommunal 70 %. Hos staten, landstingen och landskommunerna kräver denna förmån 10 månaders anställningstid; för annan personal hos landskommunerna än anstaltspersonalen förutsättes dessutom, att vederbörande har fullgjort arbete minst 24 timmar i veckan. I städerna gäller villkoret att arbetstagaren under pågående anställning skall ha fullgjort arbete i minst 3 månader.

Av de *privatanställda* kvinnorna har tjänstemännen och därmed jämförliga grupper i inte ringa omfattning rätt till betald ledighet vid barnsbörd. För dem gäller i stort sett två huvudregler, varav den första ger till resultat en ersättning som motsvarar tre fulla månadslöner. Sålunda äger kvinnliga tjänstemän vid banker och försäkringsbolag rätt till 50 % av lönen under 6 månader. I övrigt tillämpas enligt denna huvudregel antingen 75 % av lönen i 4 månader eller full lön under 3 månader. Så är exempelvis fallet vid vissa industriföretag (särskilt järnbruken och gruvorna), tidningsföretag (gäller både journalister och tjänstemän vid dagstidningar), ett fåtal företag inom handeln samt statsägda industribolag.

Enligt den andra huvudregeln utgår vid ledighet för barnsbörd full lön under 1 månad för varje anställningsår i företaget, dock under högst 2 månader, och 50 % av lönen under ytterligare 1 månad. Efter ett års anställning får tjänstemannen alltså 1½ månadslön, efter två eller flera års anställning 2½. Denna regel gäller för flertalet företag inom Svenska arbetsgivareföreningens område, alltså främst inom industrin.

För mindre grupper finns skiftande bestämmelser om lön vid ledighet i samband med nedkomst. Som exempel kan nämnas, att teknisk personal vid apotek har rätt till två tredjedelar av lönen under 4 månader, kontors- och förvaltningspersonal inom bostadskooperationen full lön under 45 dagar och halv lön under ytterligare 45 dagar, kontorspersonal vid erkända sjukkassor halv lön under 3 månader och kontorspersonal anställd vid fackförbund tillhörande LO full lön under 1 månad.

Ofta uppställes som villkor för den betalda ledigheten att tjänstemannen återinträder i tjänst åtminstone under viss tid eller förklarar sig ha för avsikt att återvända. I dylika fall utbetalas vanligen en del av lönen, exempelvis hälften, först efter återkomsten. Dessutom bör nämnas, att reducerad sjuklön för ytterligare viss tid ej sällan utgår vid sjukdom som har samband med barnsbörden.

För att komma i åtnjutande av de angivna förmånerna fordras i regel 1 års eller ännu längre tids anställning. Ibland ligger en dylik kvalifikationstid i kravet på att vederbörande skall vara ordinarie, fast eller stadigvarande anställd o. s. v.

Inom många branscher utgår i regel ingen som helst ersättning vid ledighet för barnsbörd, t. ex. varuhandeln, hotell och restauranger, privat tandvård m. fl.

För arbetarpersonalen i enskild tjänst saknas regelmässigt kollektivavtalsbestämmelser om rätt till lön vid ledighet i samband med nedkomst.

Ett visst indirekt bidrag till ersättning vid barnsbörd kan sägas ligga däri, att åtskilliga företag främst inom industrin (t. ex. textil- och tändsticksindustrin) till viss del ersätter arbetarens avgift till erkänd sjukkassa, varigenom den kvinnliga personalen ju försäkras för moderskapshjälp. I vissa fall (t. ex. småglasbruken, Norrbottens järnverk) utgår sådant bidrag till sjukkasseavgift både för arbetare och hans hustru. En stimulans till frivillig sjukförsäkring — och därmed för kvinnliga anställda till moderskapsförsäkring — innebär också den omständigheten att vid många företag (bl. a. inom handeln, hotell och restauranger) medlemskap i sjukkassa uppställes som villkor för sjuklön. Uppenbarligen är dock i de här nämnda fallen skyddet vid sjukdom det primära.

I sammanställningen på nästa sida har upptagits de viktigaste bestämmelserna om lön under ledighet vid nedkomst för de här angivna huvudgrupperna av anställda.

I sista kolumnen av sammanställningen har angivits det ungefärliga antalet kvinnliga arbetstagare inom de områden där bestämmelser finns om lön vid ledighet för havandeskap och barnsbörd. Hänsyn har därvid inte kunnat tagas till att en del är uteslutna från denna förmån på grund av föreskrifter om kvalifikationstid o. d. Uppgifterna bygger ifråga om allmän tjänst på riksräkenskapsverkets redovisning i årsboken för 1951 och på upplysningar från kommunförbunden samt i fråga om enskild tjänst på uppskattningar gjorda inom TCO; vad särskilt de senare angår lider de givetvis av en viss osäkerhet, enär oorganiserade tjänstemän måste tagas med i räkningen. Det bör uppmärksammas, att uppgifterna avser hela antalet kvinnor, alltså även sådana som ej längre befinner sig i fruktsam ålder.

Enligt de sålunda erhållna uppgifterna skulle ca 225 000 kvinnliga arbetstagare vara anställda inom områden där avlönad ledighet åtnjutes vid

Grupp av kvinnliga anställda	Kvalifikationstid, månader	Betald ledighet vid barnsbörd		Kvinnlig personal hos vederbörande arbetsgivare, ca
		Tid i månader	Behållen del av lönen	
Enligt avlöningsreglementen m. m.				
Staten[1]				86 000
Ordinarie o. extra ordinarie	—	4	81—87%	
Aspiranter o. extra	36	4	81—87%	
Aspiranter o. extra	6—36	4	62—74%	
Landsting	10	4	70%	10 000
Städer				6 000
Stockholm				
Ordinarie	—	4	81—87%	
Extra	6—36	4	62—74%	
Övriga städer				6 000
Ordinarie	—	4	70%	
Landskommuner	—	4	70%	7 000
Enligt kollektivavtal				
Staten	10	4	65%	12 000
Landsting	10	4	70%	18 000
Städer	3	4	70%	18 000
Landskommuner	10	4	70%	12 000
Banker och försäkringsbolag, vissa		6	50%	
företag inom industri och handel	12 el. mer	4	75%	20 000
samt tidningar		3	100%	
Företag främst inom industrin	12	1 mån. 100%,	1 mån. 50%	30 000
	24	2 » 100%,	1 » 50%	
S:a arbetstagare				**225 000**

[1] Inkl. folk- och småskollärarinnor m. fl. lärare.

barnsbörd, därav 175 000 i allmän tjänst. Jämfört med folkräkningens uppgift om det totala antalet kvinnliga arbetstagare (737 000) skulle ca 24 % vara verksamma inom dylika områden.

En viktig fråga är givetvis, hur många *kvinnliga arbetstagare i fruktsam ålder* som tillförsäkras avlönad ledighet vid barnsbörd. För att kunna besvara den måste man bygga på vissa antaganden. Enligt de inledningsvis återgivna folkräkningsuppgifterna var omkring tre fjärdedelar av de förvärvsarbetande kvinnorna inom näringsgrenar, som här kommer i fråga, yngre än 45 år. Tillämpat på de 225 000 kvinnor vilka redovisats i sammanställningen innebär detta, att närmare 170 000 av dem skulle befinna sig i fruktsam ålder. En hel del av dessa är emellertid på grund av bestämmelserna om kvalifikationstid m. m. avskurna från rätt till lön vid ledighet för barnsbörd. I detta avseende vet man med viss säkerhet, att ca 18 % av samtliga kvinnliga statstjänstemän (inkl. lärarinnor) och en ännu mindre andel av de kommunala tjänstemännen inte uppfyller kvalifikationsbestämmelserna; beträffande de övriga arbetstagarna saknas uppgifter. Med hänsyn till både att urvalet här begränsas till kvinnor i åldern under 45 år och att något längre kvalifikationstider tillämpas i enskild

tjänst än i allmän förefaller det inte orimligt att räkna med att vid en given tidpunkt omkring 25 % av samtliga de kvinnliga arbetstagare som här avses uteslutes från avlönad ledighet vid barnsbörd på grund av för kort anställningstid e. d. Antalet kvinnliga anställda i fruktsam ålder som har rätt till sådan förmån skulle i så fall utgöra ca 125 000.

Av de 567 000 förvärvsarbetande kvinnor som enligt folkräkningen befann sig i fruktsam ålder var omkring nio tiondelar, eller 510 000, arbetstagare. Utgår man från att 125 000 av dessa uppfyllde gällande kvalifikationsbestämmelser, leder alltså de gjorda antagandena till att ca 25 % av de kvinnliga arbetstagarna i fruktsam ålder var tillförsäkrade rätt till lön under ledighet för havandeskap och barnsbörd.

Såsom framgått av det anförda är dessa uppgifter tämligen ungefärliga. Därtill kommer att hänsyn ej har kunnat tagas till samtliga de fall, då en arbetsgivare utan att direkt vara bunden av avtalsbestämmelser utger en större eller mindre del av lönen vid ledighet i samband med nedkomst.

Att för de kvinnor som är tillförsäkrade rätt till avlönad ledighet vid barnsbörd ange frekvensen av barnaföderskor och de belopp som årligen utges för detta ändamål har inte visat sig möjligt. För att ändock få någon uppfattning om storleksordningen därav har utredningen i samband med en av 1953 års sjuklönesakkunniga verkställd undersökning rörande sjukledighetsförhållandena bland statstjänstemän m. fl. inhämtat vissa upplysningar om förekomsten av havandeskapsledigheter. De myndigheter m. fl., som omfattades av nämnda undersökning och vilka redovisade kvinnlig personal, var 36 centrala ämbetsverk, vissa delar av postverket (postgirokontoret samt brevbärare- och assistentkarriärerna), tullverket, samtliga länsstyrelser, de statliga kroppssjukhusen (sjukvårds- och ekonomibiträden), 12 sinnessjukhus (vårdpersonal) och 11 allmänna läroverk, vidare folkskolor belägna i 16 städer samt 14 landstingsinrättningar (lasarett och sjukstugor). Undersökningen avsåg endast personal som varit anställd under hela år 1952 och vid årets början var antingen ordinarie eller extra

Verksamhetsområde	Åldersgrupper							S:a
	—19	20—24	25—29	30—34	35—39	40—44	45—	
Statliga organ								
Antal kvinnor	2	1 043	1542	1 093	910	888	1 779	7 257
Antal ledigheter	—	73	138	59	26	6	1	303
Frekvens %	—	7,0	9,0	5,4	2,9	0,7	.	4,2
Folkskolor								
Antal kvinnor	—	202	398	204	114	222	1 170	2 310
Antal ledigheter	—	17	56	22	5	1	—	101
Frekvens %	—	8,4	14,1	10,8	4,4	0,5	—	4,4
Landstingsinrättningar								
Antal kvinnor	78	364	275	246	230	172	342	1 707
Antal ledigheter	4	21	9	8	7	1	—	50
Frekvens %	5,1	5,8	3,3	3,3	3,0	0,6	—	2,9

ordinarie. För socialförsäkringsutredningens räkning efterfrågades antalet påbörjade tjänstledigheter för havandeskap under år 1952. Resultatet redovisas i sammanställningen på sid. 44.

Med utgångspunkt från uppgifterna för statliga organ och folkskolor har en uppskattning företagits av statsverkets avlöningskostnader för sådana havandeskapsledigheter som 1952 påbörjats av ordinarie och extraordinarie statstjänstemän samt folk- och småskollärarinnor (totala antalet sådana kvinnliga tjänstemän utgjorde ca 60 000). Enligt denna skulle kostnaderna ha uppgått till drygt 6 miljoner kronor. Någon motsvarande beräkning för övriga statligt anställda kvinnor (d. v. s. aspiranter och extra tjänstemän samt kollektivavtalsanställd personal) eller kvinnor i kommunal och enskild tjänst har inte kunnat verkställas. Det anförda torde dock vara tillräckligt för att belysa storleken av de belopp det här gäller.

KAPITEL IV

Vissa internationella bestämmelser om skydd vid havandeskap och barnsbörd

Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens år 1952 antog bl. a. en konvention (nr 103) angående skydd vid havandeskap och barnsbörd samt en därtill ansluten rekommendation (nr 95) i samma ämne. I enlighet med de för medlemsstaterna gällande bestämmelserna underställde svenska regeringen 1953 års riksdag såväl konventionen som rekommendationen. I propositionen (nr 73) anförde departementschefen, att konventionen och rekommendationen borde överlämnas till socialförsäkringsutredningen för att beaktas vid fullgörande av utredningens uppdrag — därvid förutsattes att utredningen i erforderlig mån skulle samråda med 1951 års utredning om arbetslöshetsförsäkringen — och att spörsmålet om en svensk ratificering av konventionen tills vidare borde anstå i avbidan på utredningarnas resultat och de överväganden vartill dessa kunde ge anledning. Riksdagen beslöt i enlighet härmed.

Konventionstexten och texten till rekommendationen finns fogade som bilagor till propositionen 1953: 73 (sid. 77—83).

Konventionen är tillämplig endast på förvärvsarbetande kvinnor i arbetstagarställning. På grund av särskilda bestämmelser i konventionen kan medlemsstaterna utesluta kvinnliga anställda inom vissa verksamhetsområden från de förmåner konventionen avser att garantera. En absolut minimifordran på tillämpningsområdet torde för vårt lands vidkommande vara, att konventionen omfattar kvinnor som — oavsett arbetsuppgifternas art — är anställda i industriföretag och åtminstone någon kategori av icke-industriellt arbete (t. ex. affärsföretag). Undantag kan dock stadgas för kvinnor som tillhör arbetsgivarens familj.

Kvinnor på vilka konventionen är tillämplig äger rätt till

ledighet vid havandeskap och barnsbörd (artikel 3),

kontant ersättning samt hälso- och sjukvård under ledigheten (artikel 4),

avbrott i arbetet för amning — varvid avbrottet skall betraktas som arbetstid och ersättningsfrågan kan regleras genom kollektivavtal — (artikel 5) och

skydd mot uppsägning (artikel 6).

Vid den remissbehandling som föregick propositionens framläggande rådde enighet om att konventionens regler i artikel 4 om ersättning samt hälso- och sjukvårdsförmåner vore väsentligt mera vittgående än de i vårt

land gällande. Vad konventionens övriga föreskrifter beträffar yppades från många håll tvekan, huruvida vissa skiljaktigheter mellan dem och motsvarande svenska lagstiftning borde innebära ovillkorliga ratifikationshinder för Sverige eller ej.

Utredningen anser sig med hänsyn till sitt uppdrag endast böra närmare redovisa föreskrifterna i konventionens artikel 4 om ersättning m. m. vid ledighet för havandeskap och barnsbörd, medan övriga bestämmelser förbigås i den mån de ej har samband därmed.

Artikel 4 stadgar rätt för kvinnan att åtnjuta kontant ersättning samt hälso- och sjukvård under frånvaro från arbetet på grund av havandeskap och barnsbörd. Om ledigheten gäller enligt artikel 3 i huvudsak, att denna skall avse minst tolv veckor och innefatta en obligatorisk ledighetsperiod efter nedkomsten om minst sex veckor. I fall av sjukdom på grund av havandeskap eller barnsbörd skall kvinnan före resp. efter nedkomsten erhålla ytterligare ledighet; längden därav har man överlämnat åt vederbörande myndighet i de olika medlemsstaterna att bestämma. — Den tidrymd under vilken ersättning samt hälso- och sjukvårdsförmåner skall utgå i samband med nedkomst utgör således minst tolv veckor, varav minst sex efter förlossningen, vilken tid skall förlängas under sjukdom.

Enligt föreskrifter i artikel 4 skall kontant ersättning liksom hälso- och sjukvård *antingen* tillhandahållas inom ramen för en obligatorisk socialförsäkring *eller* bestridas av allmänna medel. Till kvinnor som inte uppfyller de villkor, som kan finnas föreskrivna härför, skall utgå skäliga förmåner i form av socialhjälp efter prövning av behovet.

Om vederbörande stat väljer att låta den kontanta ersättningen utgå enligt obligatorisk socialförsäkring och därvid grundar ersättningen på inkomstbortfallsprincipen, skall ersättningen motsvara minst två tredjedelar av kvinnans tidigare arbetsinkomst, beräknad på det sätt som föreskrives för socialförsäkringen. Lämnas i stället ersättningen i form av socialförsäkring *utan* att beloppet står i relation till den tidigare inkomsten eller ock i form av understöd av annan karaktär, blir man endast bunden av den bestämmelsen, att kvinnan och barnet skall tillförsäkras skäligt uppehälle under hygieniskt tillfredsställande förhållanden och vid en godtagbar levnadsstandard. Några bestämda belopps- eller inkomstgränser föreskrives alltså inte i dessa senare fall.

Vad hälso- och sjukvården beträffar skall dessa förmåner — oavsett om de lämnas i form av socialförsäkring eller bekostas av allmänna medel — innefatta vård av utbildad barnmorska eller läkare såväl före som vid förlossningen ävensom eftervård samt vård på sjukhus, om så erfordras. Rätten till fritt val av läkare liksom av sjukvårdsinrättning, offentlig eller privat, skall lämnas oförkränkt.

Artikel 4 innehåller slutligen vissa bestämmelser om finansieringen av de berörda förmånerna, vilka bestämmelser avser att förebygga att arbets-

givare iakttar restriktivitet vid anställande av kvinnlig arbetskraft. Sålunda skall bl. a. avgifter, som påföres enligt obligatorisk socialförsäkring, inbetalas för samtliga inom vederbörande företag anställda män och kvinnor utan avseende på kön. Föreskriften gäller vare sig avgifterna erlägges av både arbetsgivaren och de anställda eller av arbetsgivaren ensam. Arbetsgivaren skall i intet fall individuellt svara för kostnaderna för sådana förmåner som utgår till av honom anställda kvinnor.

Den till konventionen anslutna rekommendationen ang. skydd vid havandeskap och barnsbörd innehåller en del kompletterande och i vissa hänseenden avsevärt mera långtgående föreskrifter i ämnet. I enlighet härmed bör bl. a. kontant ersättning alltid såvitt möjligt uppgå till 100 procent av kvinnans tidigare arbetsinkomst. Utredningen har inte funnit det påkallat att närmare ingå på bestämmelserna i rekommendationen.

KAPITEL V

Reformförslag

Socialvårdskommitténs betänkande om moderskapsbidrag och 1941 års befolkningsutrednings förslag

I februari 1946 avlämnade socialvårdskommittén ett betänkande (SOU 1946: 23) med utredning och förslag angående lagstiftning om moderskapsbidrag. Kommittén föreslog en fullständig omläggning av den direkta ekonomiska hjälpen vid havandeskap och barnsbörd. Betänkandet innefattade ett huvudförslag och ett alternativt förslag till förordning om moderskapsbidrag.

Frågan om ekonomiskt stöd vid havandeskap och barnsbörd behandlades även av 1941 års befolkningsutredning i dess betänkande (SOU 1946: 5) om barnkostnadernas fördelning. Enligt överenskommelse mellan de båda utredningarna hade socialvårdskommittén haft att överväga och utforma ett förslag i ämnet. Samråd hade ägt rum, men delade meningar hade i vissa avseenden yppats om hjälpens utformning. I förevarande betänkande redovisade befolkningsutredningen de riktlinjer för en lagstiftning på området som utredningen delgivit socialvårdskommittén.

Socialvårdskommitténs huvudförslag. Vid bedömning av frågan om samhällets stöd åt blivande och nyblivna mödrar borde enligt socialvårdskommitténs åsikt två synpunkter vara avgörande, kostnadsutjämningssynpunkten eller önskemålet att i högre grad än hittills överflytta kostnaderna i samband med havandeskap och barnsbörd från den enskilde till hela samhället, och minimistandardsynpunkten, d. v. s. omsorgen om att mor och barn lever under ur hygienisk synpunkt tillfredsställande förhållanden och att moderns krafter i möjligaste mån sparas under den mest påfrestande tiden före och efter barnsbörden. Med kostnadsutjämningssynpunkten lät sig en individuell behovs- eller inkomstprövning inte väl förenas. Denna synpunkt borde därför leda fram till ett system med generellt utgående bidrag till standardiserade värden. För att tillgodose minimistandardsynpunkten kunde det ligga nära till hands att såsom nu i fråga om mödrahjälp basera hjälpen på en individuell prövning av behovet. Ju rikligare den generella hjälpen utmättes, desto mindre blev emellertid utrymmet för och behovet av hjälp efter sådan prövning. Skulle detta område krympa samman i avsevärd grad, borde redan av administrativa skäl de fåtaliga fallen med behov av kompletterande hjälp överföras till fattigvården och framdeles socialhjälpen. Beträffande frågan om man inom ett system med helt generella bidrag borde följa naturalinjen eller kontantlinjen fann kommittén över-

vägande skäl tala för kontantlinjen, enär man borde kunna utgå från att det stora flertalet av landets mödrar skulle förstå att rätt använda bidragen.

Socialvårdskommitténs huvudförslag hade följande utformning.

De nuvarande hjälpformerna avlöses av standardiserade kontantbidrag, utgående utan behovs- eller inkomstprövning. All individuell behovsprövning ävensom den konsumtionsdirigerade mödrahjälpen avskaffas således. Den nya hjälpformen benämnd moderskapsbidrag består av grundbidrag jämte hemvårdspenning eller moderskapspenning. Alla former av moderskapsbidrag utbetalas av sjukkassorna.

Grundbidrag utgår i form av

a) fast engångsbidrag om 200 kr. till varje barnaföderska (därutöver ytterligare 100 kr. per barn vid flerbörd),

b) tandvårdsbidrag om högst 175 kr., förutsatt att styrkt behov av tandvård föreligger.

Grundbidragets maximibelopp vid enkelbörd blir alltså 375 kr., vid tvillingfödsel 475 kr.

Hemvårdspenning utgår såsom ett löpande bidrag till kvinna, som ej har förvärvsarbete utom hemmet, med 1: 50 kr. under högst 90 dagar, tidigast 4 veckor före och längst 90 dagar efter nedkomsten. Hemvårdspenningen kan sålunda utgå med högst (90 × 1: 50) 135 kr.

Moderskapspenning är ett löpande bidrag, som är avsett att gottgöra kvinna med arbetsanställning förlust av arbetsinkomst då hon åtnjuter ledighet från sin anställning. Det utgår under högst 180 dagar — tidigast 8 veckor före och längst 180 dagar efter nedkomsten — med ett i förhållande till vederbörandes inkomst graderat belopp om minst 2 och högst 7 kr. per dag. Den som har mindre än 800 kr. i årsinkomst får 2 kr., och den vars årsinkomst är 3 600 kr. eller mer får 7 kr. Moderskapspenningens maximum blir således 360 resp. 1 260 kr.

För rätt till moderskapspenning gäller det villkoret, att kvinnan under de senaste 8 månaderna före barnsbörden varit i arbete minst 120 dagar med 4 timmars daglig arbetstid. Sådan frånvaro från arbetet varöver kvinnan ej råder räknas som arbetad tid.

I fråga om förslaget märkes, att gränsdragningen mellan hemvårdspenningen och moderskapspenningen är gjord så att kvinnor, som är självständiga yrkesutövare eller utför förvärvsarbete i det egna hemmet eller har tjänst som hushållerska eller hembiträde och bor i arbetsgivarens hem, inte äger rätt till moderskapspenning utan blott hemvårdspenning.

Moderskapsbidragen skall helt och hållet bekostas av statsmedel.

De årliga kostnaderna för staten beräknades av socialvårdskommittén på följande sätt med utgångspunkt från ett årligt antal barnaföderskor av 126 000 (därav 14 000 förvärvsarbetande med rätt till moderskapspenning):

Förmån	Kostnad, milj. kr.
Grundbidrag (exkl. tandvårdsbidrag)	25,2
Tandvårdsbidrag	4,0
Hemvårdspenning	15,1
Moderskapspenning	9,5
Summa	53,8

Kommitténs förslag var ej enhälligt. Två av kommitténs ledamöter ansåg, att förslaget borde erhålla form av moderskapsförsäkring med skyldighet för varje svensk kvinna att vara försäkrad för erhållande av moderskapsbidrag. Två andra av kommitténs ledamöter ansåg, att den nya hjälpformen borde ha karaktären av en socialförsäkring och att kostnaderna till en del borde täckas genom avgifter från medborgarna. Moderskapsbidraget hade bort utformas som en moderskapsförsäkring samt inrymmas i den allmänna sjukförsäkringen.

Socialvårdskommitténs alternativa förslag. Om man av statsfinansiella skäl ville begränsa det ekonomiska stödet åt mödrarna, var det enligt kommitténs uttalande inte lätt att komma bort från invändningen att det vore viktigare att de mödrar som verkligen hade behov av hjälp fick detta tillgodosett i full utsträckning och under värdiga former än att samtliga mödrar oavsett behovet skulle åtnjuta bidrag av allmänna medel efter tämligen schematiska grunder. Kommittén utarbetade med hänsyn härtill ett alternativt förslag av följande innebörd.

Den nuvarande behovsprövade mödrahjälpen bibehålles vid sidan av en ny, icke behovsprövad hjälpform, moderskapsbidrag. Moderskapsbidraget utgöres här av moderskapshjälp (motsvarande huvudförslagets grundbidrag) och moderskapspenning. Moderskapsbidraget bekostas såsom enligt huvudförslaget helt av statsmedel och utbetalas av sjukkassorna. Någon motsvarighet till huvudförslagets hemvårdspenning finns ej enligt detta alternativ, utan det löpande bidraget till hemmakvinnorna har inrymts i mödrahjälpen. Därav följer alltså, att det enligt detta alternativ i fråga om det löpande bidraget blir behovsprövning för hemmakvinnorna men ej för de förvärvsarbetande.

Moderskapshjälp utgår såsom ett fast engångsbidrag med 150 kr. (därutöver ytterligare 50 kr. per barn vid flerbörd).

Inget särskilt tandvårdsbidrag föreslås. Den i detta avseende behövliga hjälpen får tillgodoses av mödrahjälpen.

I praktiken innebär alltså den föreslagna moderskapshjälpen en förhöjning av nuvarande moderskapshjälp och moderskapspenning samt en utvidgning av dessa till alla mödrar.

Moderskapspenning föreslås utgå helt lika med huvudförslaget.

Mödrahjälp skall lämnas efter i huvudsak samma grunder som nu.

Statens sammanlagda kostnader beräknades till 43,4 milj. kr., därav

för moderskapshjälp 18,9, för moderskapspenning 9,5 och för mödrahjälp 15,0.

I reservation anförde två ledamöter, att det alternativa förslaget säkerligen efter ganska kort tid skulle komma att medföra statsutgifter som skulle motsvara eller överstiga vad huvudförslaget skulle betinga.

Befolkningsutredningens förslag. Befolkningsutredningen, som på ett tidigt stadium fått ta del av socialvårdskommitténs överväganden, var i princip tilltalad av generellt utgående bidrag men ansåg att en fullständig objektivisering av grunderna för det ekonomiska stödet åt mödrarna inte borde eftersträvas. Befolkningsutredningens förslag rörande den ekonomiska hjälpen vid havandeskap och barnsbörd kan sammanfattas i följande fem punkter.

1. Fri förlossning för alla barnaföderskor, fria resor till och från förlossningsanstalt och fria resor för barnmorskor.
2. Grundbidrag (moderskapshjälp) om 200 kr.
3. Tandvård — eventuellt till maximerat belopp — till havande kvinnor, som behöver sådan.
4. Löpande ersättning med visst belopp per dag under tid då enligt arbetarskyddslagen gäller förbud att utföra arbete, d. v. s. sex veckor. I fråga om ersättningens storlek kan man tänka sig ett belopp av 1: 50 kr. per dag för de hemarbetande och ett inkomstgraderat belopp om 2—7 kr. för förvärvsarbetande. En annan väg är att bestämma beloppet lika för alla kvinnor med rätt till högre ersättning genom frivillig moderskapsförsäkring för dem som så önskar.
5. Mödrahjälpen bibehålles och dess maximibelopp höjes till 1 000 kr. (bidrag till tandvård och resor häri ej inräknade). Genom denna höjning bör förvärvsarbetande kvinna, liksom även hemkvinna, som är i behov därav, få ordentlig hjälp. Friare prövningsrätt och större utrymme för kontanthjälp bör komma till stånd.

Över huvud bör verksamheten förenklas.

Mot befolkningsutredningens sålunda skisserade förslag invände *socialvårdskommittén* i sitt förut nämnda betänkande bl. a., att kostnadsutjämningssynpunkten krävde att man i görlig mån begränsade utrymmet för en individuell behovsprövning. De av kommittén föreslagna förmånerna till utgiftslindring var vidare anpassade efter de genomsnittliga kostnaderna för tillgodoseende av mera normalt uppträdande hjälpbehov. De fall, där behoven inte kunde täckas genom de generella bidragen, antogs av kommittén bli så fåtaliga, att det skulle innebära en överorganisation att för dem bibehålla mödrahjälpen. Den av befolkningsutredningen föreslagna höjningen av mödrahjälpens maximibelopp till 1 000 kr. skulle komma att medföra en omotiverad höjning av bidragsnivån och medföra att mödrahjälpen flöt över gränserna för syftet med densamma.

Remissyttrandena. Över socialvårdskommitténs betänkande avgavs yttranden av ett stort antal myndigheter och sammanslutningar. Även befolkningsutredningens betänkande remissbehandlades, men i fråga om hjälpen vid barnsbörd framkom inga särskilda synpunkter utöver dem som de förstnämnda remissvaren innehöll. I det följande lämnas en översikt över den principiella inställning som kommit till synes i olika yttranden över socialvårdskommitténs betänkande.

Den strävan att bereda barnaföderskorna ett väsentligt ökat ekonomiskt stöd, åt vilken kommittén givit uttryck, vann allmän anslutning. I ett stort antal yttranden var man dock synnerligen kritisk mot den utformning som förslaget erhållit, särskilt i vad angår de löpande bidragen. Förslaget karakteriserades därvid såsom alltför schablonmässigt och ansågs sakna klarhet i detaljerna. Flera länsstyrelser uttalade, att förslaget ej borde läggas till grund för lagstiftning i ämnet.

De minsta meningsmotsättningarna förelåg rörande det fasta bidraget. Ett grundbidrag om 200 kr. utan behovsprövning tillstyrktes tämligen allmänt. Likaså lämnades förslaget om ett fristående tandvårdsbidrag vanligen utan erinran.

För kommitténs huvudförslag — d. v. s. att hjälpen skulle lämnas av sjukkassorna i form av generella, standardiserade kontantbidrag samt att mödrahjälpsverksamheten skulle avvecklas och sålunda den individuella behovsprövningen och naturalinjen överges — uttalade sig i princip bl. a. pensionsstyrelsen, medicinalstyrelsen (majoriteten), statskontoret, riksförsäkringsanstalten, överståthållarämbetet, 6 länsstyrelser, 3 mödrahjälpsnämnder, Svenska sjukkasseförbundet, Svenska stadsförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen, LO, TCO, Yrkeskvinnors samarbetsförbund och Folkpartiets kvinnoförbund samt ungefär hälften av de barnavårdsnämnder som yttrat sig i ärendet. I den mån skäl andragits för ståndpunktstagandet åberopades i allmänhet de av kommittén anförda grunderna. Olika anmärkningar framställdes emellertid, speciellt beträffande den av kommittén föreslagna kategoriklyvningen av kvinnorna såvitt angår rätten till löpande bidrag.

Ur de remissyttranden, vari frågan om ökat stöd åt barnaföderskorna ansågs böra lösas på *annat* sätt än genom moderskapsbidrag enligt kommitténs huvudförslag må antecknas följande. De enskilda familjernas ekonomiska situation och hjälpbehov vid en barnsbörd är så skiftande, att likformighet på detta område varken kan eller bör eftersträvas. Förslaget innefattar en otillfredsställande avvägning av förmånerna mellan hemmakvinnor och förvärvsarbetande kvinnor liksom mellan olika kategorier bland de senare. Medan de fattigaste och barnrikaste familjerna drabbas av en försämring genom mödrahjälpens avskaffande — särskilt på landsbygden där mödrahjälpens maximibelopp förekommer oftare än i städerna — be-

redes genom den av statsmedel bekostade moderskapspenningen avsevärt ökat stöd åt kvinnor som kanske inte har behov därav. Olägenheterna med behovsprövningen inom mödrahjälpen är överdrivna, under det att fördelarna med denna hjälpform underskattas.

De myndigheter och sammanslutningar som sålunda avvisade kommitténs huvudförslag intog sinsemellan flera mer eller mindre skilda ståndpunkter. Enligt den för samtliga gemensamma uppfattningen borde emellertid den nuvarande behovsprövade mödrahjälpen bibehållas i en eller annan form samtidigt som fri förlossningsvård och fria resor för barnaföderskor (och barnmorskor) infördes. I övigt kan främst följande olika ståndpunkter urskiljas, av vilka dock i vissa fall flera förekom i kombination med varandra hos ett och samma remissorgan:

Det nuvarande systemet borde bibehållas i stort sett oförändrat men mödrahjälpens maximibelopp borde höjas (bl. a. länsstyrelserna i Östergötlands, Gotlands och Gävleborgs län samt mödrahjälpsnämnderna i Jönköpings län och Göteborgs stad).

Fasta generella bidrag borde införas vid sidan av mödrahjälpen, eventuellt kunde mödrahjälpens maximibelopp höjas och villkoren för dess åtnjutande mildras (bl. a. länsstyrelserna i Jönköpings, Kalmar, Jämtlands och Västerbottens län och mödrahjälpsnämnderna i Uppsala, Älvsborgs, Gävleborgs, Kopparbergs, Jämtlands och Västerbottens län samt i Gävle stad, vidare Gävleborgs barnavårdsförbund och Svenska landskommunernas förbund).

Stödverksamheten borde anordnas i huvudsaklig överensstämmelse med socialvårdskommitténs alternativa förslag (bl. a. länsstyrelserna i Uppsala, Blekinge, Värmlands och Kopparbergs län samt mödrahjälpsnämnderna i Stockholms stad, Östergötlands, Hallands och Värmlands län ävensom ett flertal barnavårdsnämnder).

De av befolkningsutredningen uppdragna riktlinjerna borde i stort sett följas (bl. a. socialstyrelsen, mödrahjälpsnämnderna i Södermanlands, Kalmar, Blekinge, Malmöhus, Västmanlands och Västernorrlands län, Svenska landstingsförbundet, Svenska landsbygdens kvinnoförbund samt åtskilliga barnavårdsnämnder).

Något slag av moderskapsförsäkring borde övervägas för att åstadkomma effektivare hjälp, särskilt för de förvärvsarbetande kvinnorna (bl. a. länsstyrelserna i Östergötlands, Kronobergs och Västernorrlands län, mödrahjälpsnämnderna i Stockholms stad samt Uppsala, Jönköpings, Kronobergs och Göteborgs och Bohus län, dåvarande Svenska fattigvårds- och barnavårdsförbundet samt Fredrika-Bremer-förbundet, Svenska läkaresällskapet, Högerns centrala kvinnoråd, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund och ett antal barnavårdsnämnder, bland dem Stockholms stads barnavårdsnämnd).

Framställningar från vissa kvinnoorganisationer och motion vid 1950 års riksdag

I skrivelse den 15 mars 1948 till chefen för socialdepartementet hemställde *Landsorganisationens kvinnoråd* om utredning av frågan om att införa rätt till understöd vid havandeskap i form av daghjälp från den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen. Framställningen anknöt till en av De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation tidigare (23/9 1947) upprättad promemoria, vari samorganisationen dragit upp vissa riktlinjer för en sådan verksamhet. Dessa innebar, att kassa som beslutat införa understöd vid havandeskap skulle — oberoende av statligt moderskapsbidrag — utge daghjälp samt barn- och maketillägg enligt kassans understödsvillkor (inkl. utförsäkringsbestämmelser) med undantag för kravet på arbetsförhet och skyldigheten att söka och antaga lämpligt arbete. Sistnämnda båda villkor skulle ersättas med en bestämmelse om skyldighet att förete läkarintyg utvisande att medlemmen på grund av havandeskapet måste avhålla sig från arbete. Vid beräkning av statsbidrag skulle havandeskapsunderstöd betraktas som vanligt arbetslöshetsunderstöd.

Kvinnorådet framhöll i anslutning härtill, att de flesta förvärvsarbetande kvinnor vid frånvaro från arbetet på grund av havandeskap inte hade rätt till avlöning från arbetsgivaren. Detta ledde mycket ofta till att kvinnan sökte uppehålla arbetet i det längsta, vilket kunde medföra svåra men både för henne och barnet. I andra fall förekom att kvinnan utan att kunna betecknas som sjuk var tvungen att för vila avstå från arbetet.

Av de sju myndigheter och organisationer, som efter remiss yttrat sig över framställningen, tillstyrkte arbetsmarknadsstyrelsen utredning i enlighet med de angivna riktlinjerna under framhållande bl. a. att reformen skulle underlätta arbetet inom arbetslöshetsförsäkringen, där det nu ofta var mycket svårt att bedöma om en havande kvinna var berättigad till understöd från arbetslöshetskassa. Alla de övriga — däribland socialstyrelsen, Svenska sjukkasseförbundet, Svenska arbetsgivareföreningen och TCO — förordade, att hjälpverksamheten vid barnsbörd skulle anknytas till sjukförsäkringen. Mot förslaget invändes i allmänhet, att verksamheten var främmande för arbetslöshetsförsäkringen och att endast en snävare krets av de förvärvsarbetande kvinnorna skulle kunna hjälpas. Pensionsstyrelsen påtalade särskilt den ytterligare organisatoriska splittring som skulle uppkomma för den verksamhet, som avser att bereda ekonomisk hjälp vid havandeskap och barnsbörd, och anförde vidare principiella betänkligheter mot förslaget, enär understödsanledningen här inte var arbetslöshet utan arbetsoförmåga. I stort sett samma synpunkter anlades av socialvårdskommittén (majoriteten) som förordade, att kommitténs förslag om moderskapsbidrag skulle genomföras efter en överarbetning med hänsyn till den antagna lagstiftningen om allmän sjukförsäkring.

I detta sammanhang bör även uppmärksammas ett liknande förslag, som framfördes i en *motion till 1950 års riksdag* (II: 188). Detta gick ut på att en särskild havandeskapsdaghjälp jämte familjetillägg skulle införas i den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen efter regler i nära anslutning till vad som gäller för daghjälp med tillägg vid arbetslöshet. Hjälp skulle utgå till kvinnlig medlem av erkänd arbetslöshetskassa tidigast från åttonde månaden av graviditeten så länge hon med läkarintyg styrkte att hon med hänsyn till sin eller barnets hälsa ej borde utföra förvärvsarbete, dock högst under 120—156 dagar (motsvarande det maximala understödsdagantal som gällde i kassan). Riksdagen fann förslaget beaktansvärt men ansåg att motionen ej borde föranleda någon åtgärd, innan Kungl. Maj:t tagit slutlig ställning till frågan om socialvårdskommitténs förslag om moderskapsbidrag. I direktiven för 1951 års utredning om arbetslöshetsförsäkringen har sedermera chefen för socialdepartementet — utan att i detta sammanhang ta ställning till hur hithörande spörsmål generellt borde lösas — uttalat, att det syntes lämpligt att vid översynen av arbetslöshetsförsäkringen närmare undersöktes frågan om möjligheterna att inom denna försäkrings ram bereda förvärvsarbetande kvinnor skydd mot inkomstbortfall vid barnsbörd.

I gemensam skrivelse till chefen för socialdepartementet den 18 maj 1951 hemställde *Fredrika-Bremer-förbundet, Sveriges husmodersföreningars riksförbund* och *Yrkeskvinnors samarbetsförbund* om omprövning av de ekonomiska hjälpformerna vid havandeskap och barnsbörd. Därvid borde problemet om ersättning för inkomstbortfall för förvärvsarbetande kvinnor få en tillfredsställande allmän lösning, vidare borde de nuvarande bidragsformerna förenklas och rationaliseras och en anpassning ske av förmånerna efter den fortskridande penningvärdeförsämringen. Moderskapshjälpen och moderskapspenningen föreslogs ersatta av ett icke inkomstprövat enhetligt grundbidrag, kompletterat med en allmän moderskapsförsäkring.

I avvaktan på en förbättring av den statsfinansiella situationen skisserades ett provisorium enligt vilket grundbidraget skulle utgå med 150 kronor. Moderskapsförsäkringen skulle tills vidare vara frivillig och gälla sjukförsäkrade kvinnor samt omfatta hemvårdspenning och moderskapspenning med samma belopp som sjukpenningen, varvid hemvårdspenningen förutsattes utgå till alla under 42 dagar och moderskapspenningen till förvärvsarbetande kvinnor under högst 140 dagar därefter, dock endast under tid som kvinnan avhöll sig från arbete. Mödrahjälpen skulle bibehållas under det föreslagna provisoriet.

Slutligen må nämnas en skrivelse den 30 november 1951 från *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* rörande samhällets ekonomiska hjälp vid barnsbörd. Häri påyrkades dels kompensation för penningvärdeför-

sämringen för de nuvarande hjälpformerna, dels utredning om utbyggnad och effektivisering av den ekonomiska hjälpen vid moderskap.

Som särskilt angeläget betecknade förbundet behovet av något slags moderskapsförsäkring för att komplettera arbetarskyddslagens förbud mot visst arbete kring barnsbörden med rätt till ersättning för den härigenom förlorade arbetsförtjänsten. Även många andra kvinnliga anställda än de som omfattades av detta förbud behövde emellertid en längre tids ledighet vid barnsbörden — de hade också genom lagstiftning beretts möjlighet därtill — men kunde inte bära den förlust av arbetsinkomst som detta medförde. Vid en allsidig utredning borde givetvis även frågan om ersättning åt enbart i hemmen arbetande kvinnor upptagas till behandling och sättas in i sitt sammanhang.

1950 års besparingsutrednings förslag

I en promemoria den 14 november 1950 behandlade 1950 års besparingsutredning bl. a. moderskapshjälpen, moderskapspenningen och mödrahjälpen. Efter att ha gjort en del erinringar särskilt beträffande oregelbundenheter i mödrahjälpens tillämpning skisserade utredningen vissa huvudlinjer för en omläggning av de nuvarande hjälpformerna vid havandeskap och barnsbörd utan eftersättande av angelägna socialpolitiska synpunkter. En omprövning borde föranledas redan därav att man sedan 1937 hade vidtagit andra synnerligen betydelsefulla samhälleliga stödåtgärder till förmån för mödrar och barn till avsevärda kostnader för statsverket. Ett ytterligare skäl var emellertid att man vid 1946 års sjukförsäkringsreform ej hade tagit ställning till moderskapsförsäkringen, varför den framtida utformningen av denna under alla omständigheter borde övervägas inom den närmaste tiden. Utredningen utgick från att den grundläggande hjälpen i form av moderskapspenning och moderskapshjälp inte kunde undvaras. Däremot skulle den behovsprövade mödrahjälpen förbehållas de ekonomiskt sämst ställda mödrarna, eller de ca 20 % som nu erhöll mödrahjälp med belopp överstigande 250 kronor. Det var i princip inte utredningens mening att hjälpens belopp i de enskilda fallen skulle sänkas utan endast att hjälpen skulle reserveras för de mest angelägna fallen.

Utredningen sammanfattade sina förslag i två alternativ. Enligt det första skulle moderskapspenningen och (statsbidraget till) moderskapshjälpen bibehållas vid nuvarande belopp, enligt det andra skulle såväl moderskapspenningen som statsbidraget till moderskapshjälpen höjas till 100 kronor; gemensamt för båda alternativen var att inkomstprövningen skulle kvarstå för moderskapspenningen och att mödrahjälpen skulle inskränkas efter de nyss skisserade linjerna. Besparingen för statsverket på de tre hjälpformerna uppskattades på grundval av 1949 års siffror enligt det första alternativet till 4,6 miljoner kronor och enligt det andra till 1,8 miljoner kronor.

Vid borttagande av inkomstbegränsningen för moderskapspenningen uppskattades besparingen till 4 miljoner respektive 1 miljon kronor.

Vid anmälan av besparingsutredningens förslag i 1951 års statsverksproposition erinrade departementschefen om socialvårdskommitténs och 1941 års befolkningsutrednings förslag i ämnet och omnämnde, att man inom socialdepartementet övervägt möjligheterna att utbygga arbetslöshetsförsäkringen för att bereda barnaföderskor skydd mot inkomstbortfall. Sistnämnda spörsmål kunde undersökas närmare vid en översyn av arbetslöshetsförsäkringen. Frågan om förbättring av hjälpen vid barnsbörd borde även i övrigt så snart omständigheterna medgav upptagas till förnyad behandling. Därvid borde de av besparingsutredningen framlagda synpunkterna prövas.

Socialstyrelsens utredning och förslag 1951 rörande mödrahjälpen

I sin förut nämnda promemoria hade 1950 års besparingsutredning sammanställt vissa uppgifter avsedda att belysa mödrahjälpsnämndernas praxis vid behandling av ansökningar om mödrahjälp. Utredningen påvisade divergenser mellan nämnderna bl. a. i fråga om bifallsprocent och storleken av de beviljade beloppen och uttalade, att vissa nämnder syntes alltför milda i sin behovsprövning. Oregelbundenheten i tillämpningen av mödrahjälpen från distrikt till distrikt betecknades av besparingsutredningen såsom särskilt anmärkningsvärd.

Sedan Kungl. Maj:t med anledning av besparingsutredningens erinringar uppdragit åt socialstyrelsen att utreda anledningen till de ojämnheter i prövningen av behovet av mödrahjälp, som kunde föreligga mellan olika mödrahjälpsnämnder, samt i vad mån det vore önskvärt och möjligt att ernå en utjämning, inkom styrelsen den 18 oktober 1951 med utredning och förslag i ämnet.

Socialstyrelsen anförde i huvudsak, att den företagna utredningen hade visat, att stora olikheter förelegat i fråga om mödrahjälpens omfattning inom olika områden. Dessa hade visserligen till en del orsakats av att inkomstförhållanden, barnantal och levnadsbetingelser varit olika, men olikheterna hade också i ofta avsevärd utsträckning och i vissa fall helt orsakats av ojämnheter i prövningen av behovet av mödrahjälp. Samtliga mödrahjälpsnämnder hade utnyttjat normer till stöd för prövningen av inkomstens och barnantalets inverkan på behovet, men normerna hade inte varit enhetliga. I åtskilliga fall hade tillämpats andra normer än de som socialstyrelsen tillställt nämnderna. Olikheterna i fråga om mödrahjälpens omfattning hade blivit särskilt markerade under tiden efter 1947, då socialstyrelsen utfärdat gällande normer. De överlag stegrade inkomsterna under 1947—1950 borde, om behovsprövningen varit knuten till de sedan 1947 oförändrade inkomstnormerna, ha medfört att mödrahjälpsbeloppen sjunkit.

Så hade emellertid inte varit fallet inom alla mödrahjälpsområden. Den direkta anledningen till att olikheterna blivit större under senare år syntes ha varit att de mödrahjälpsområden, som tidigare haft stor omfattning av mödrahjälpen, bibehållit denna, medan mödrahjälpen i de områden, som haft den minsta omfattningen, stadigt sjunkit.

Enligt socialstyrelsens uppfattning var systemet med olika principer vid behandlingen av mödrahjälpsframställningar otillfredsställande. Styrelsen beklagade, att de normer och riktlinjer som styrelsen utfärdat inte hade följts av nämnderna, och föreslog, att en bestämmelse skulle införas i mödrahjälpsförordningen om att nämnderna skulle följa vissa fastställda normer och vid prövning av frågan om avsteg från normerna tillämpa enhetliga riktlinjer. Socialstyrelsen ansåg, att normerna framgent borde fastställas av Kungl. Maj:t, medan riktlinjerna i övrigt liksom hittills skulle fastställas av styrelsen. Med hänsyn till penningvärdets försämring föreslog socialstyrelsen till sist en höjning av normernas bidragsgränser och bidragsbelopp.

Socialstyrelsens utredning och förslag anmäldes i 1952 års statsverksproposition. Därvid hänvisade departementschefen till att socialförsäkringsutredningens uppdrag även innefattade en omprövning av mödrahjälpen. Emellertid borde olikheterna i praxis, i den mån de inte var betingade av faktiska skiljaktigheter beträffande befolknings- och andra förhållanden i olika landsdelar, utjämnas. Bl. a. på grund härav hade socialstyrelsen fått uppdrag att utfärda nya normer. Sådana utfärdades därefter i maj 1952.

KAPITEL VI

Sjukförsäkring och arbetslöshetsförsäkring

Vid 1946 års riksdag beslöts, att den frivilliga sjukförsäkringen skulle ersättas med en allmän och obligatorisk sjukförsäkring. Lag om allmän sjukförsäkring utfärdades den 3 januari 1947. Efter två uppskov med lagens ikraftträdande har 1953 års riksdag beslutat, att lagen med vissa ändringar skall träda i kraft den 1 januari 1955.[1] Den proposition genom vilken riksdagen förelades förslag härom (nr 178) var grundad på socialförsäkringsutredningens betänkande om sjukförsäkring och yrkesskadeförsäkring (SOU 1952: 39). I nämnda betänkande redovisades utredningens uppdrag i den del detta gällde en samordning av sjuk- och yrkesskadeförsäkringarna. Härutöver har utredningen, såsom tidigare angivits, främst haft att pröva i vilken mån den samhälleliga hjälpen vid havandeskap och barnsbörd bör sammankopplas med den allmänna sjukförsäkringen. Förslag har även framförts om anslutning av hjälpen till den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen. För att ge en bakgrund till den fortsatta framställningen i vad denna anknyter till de båda socialförsäkringsgrenarna lämnas i det följande en kortfattad redogörelse för den allmänna sjukförsäkringen och en översikt över den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen.

Den allmänna sjukförsäkringen

Sjukförsäkringen meddelas av allmänna sjukkassor och är dels obligatorisk och dels frivillig.

Varje svensk medborgare som är bosatt i riket skall — liksom utlänning vilken är bosatt och mantalsskriven här — vara medlem i allmän sjukkassa från och med kalendermånaden näst efter den varunder han eller hon fyllt 16 år. Undantag från denna bestämmelse gäller i stort sett endast för personer som efter 2 års sjukhusvistelse ännu vårdas på sjukhus och för personer som för lång tid är intagna på vissa anstalter och därför inte kan antas ha behov av sjukförsäkring. — Försäkring sker i regel i sjukkassan för den kommun där vederbörande är mantalsskriven.

Den obligatoriska försäkringen består av en sjukvårdsförsäkring och en sjukpenningförsäkring i form av försäkring för dels grundsjukpenning och dels tilläggssjukpenning. För sjukvård är i princip alla landets invånare

[1] Författningen finns i sin helhet i SFS 1953:569.

försäkrade, för grundsjukpenning alla förvärvsarbetande och därjämte gifta hemmakvinnor samt för tilläggssjukpenning alla anställda.

Samtliga sjukkassemedlemmar är sålunda *sjukvårdsförsäkrade*. Sjukvårdsförsäkringen omfattar även barnen; barn till makar som sammanlever är försäkrade genom mannens försäkring om han, såsom vanligen är fallet, är att betrakta som försörjare. Sjukvårdsförsäkringen avser ersättning för läkarvård (inkl. läkarens resor vid hembesök) och resor till och från läkare samt sjukhusvård och resor till och från sjukhus.

Läkarvården ersättes med $^3/_4$ av den försäkrades utgifter för vården, dock högst med $^3/_4$ av vad vården skulle ha kostat enligt en av Kungl. Maj:t fastställd taxa. Resor till och från läkaren ersättes i regel med $^3/_4$ av resekostnaden i vad denna överstiger 4 kr. vid första besök och 1 kr. vid återbesök, dock att den försäkrade vid återbesök inte skall behöva svara för mer än högst 2 kr.

Sjukhusvård ersättes i allmänhet med belopp som motsvarar avgiften på allmän sal, förutsatt att vården åtnjutits på allmänt sjukhus eller annan sjukvårdsinrättning som upptagits i en av Kungl. Maj:t fastställd förteckning. Resa för intagning på sjukhus ersättes i princip helt av försäkringen, medan återresa ersättes i vad kostnaden överstiger 4 kr.

Sjukkassa kan dessutom under vissa förutsättningar besluta att för sina medlemmar införa ersättning för sjukgymnastik och vissa andra sjukvårdande åtgärder.

Det bör erinras om att 1953 års riksdag uttalat sig för en läkemedelsreform i anslutning till den allmänna sjukförsäkringen, innebärande att livsviktiga läkemedel skulle lämnas kostnadsfritt under det att rabatt av ännu inte fastställd storlek skulle utges på övriga av läkare föreskrivna läkemedel.

De sjukkassemedlemmar som har en årsinkomst av förvärvsarbete om minst 1 200 kr. är tillförsäkrade *grundsjukpenning* med 3 kr. om dagen. Detsamma gäller gift kvinna utan förvärvsarbete som sammanlever med sin man och inte har folkpension. Antalet sjukpenningförsäkrade beräknas till ca 4,4 miljoner.

Till grundsjukpenningen skall utgå barntillägg för den som anses vara försörjare för barn under 16 år (i fråga om makar utgår alltså barntillägg i regel endast vid mannens sjukdom). Barntillägget utgör 1 kr. för ett eller två barn, 2 kr. för tre eller fyra barn och 3 kr. för fem eller flera barn.

De medlemmar — ca 2,4 miljoner varav drygt 0,7 miljoner kvinnor — som har en årsinkomst av tjänst om minst 1 800 kronor är dessutom försäkrade för *tilläggssjukpenning*. Den obligatoriska försäkringen för tilläggssjukpenning omfattar däremot inte de självständiga företagarna.

Tilläggssjukpenningens storlek är beroende av den sjukpenningklass till vilken medlemmen hör. I detta hänseende gäller, att sjukkassan skall inplacera ifrågavarande medlemmar i sjukpenningklasser allt efter storleken

av deras årsinkomst av tjänst. De försäkrade skall till sjukkassan anmäla stadigvarande förändring av arbetsinkomsten. Sjukkassas beslut om ändrad sjukpenningklasstillhörighet träder i regel i kraft vid månadsskiftet närmast efter det att beslutet härom fattats.

Av nedanstående tabell, vilken finns intagen i 22 § sjukförsäkringslagen, framgår sjukpenningklasserna och beloppet av hel sjukpenning inom varje klass.

Sjukpenning-klass nr	Årsinkomsten av tjänst uppgår		De första 90 dagarna av en sjukperiod för vilka sjukpenning utgår			Följande dagar av sjukperioden		
	till	men ej till	Grund-sjuk-penning	Tilläggs-sjuk-penning	Summa	Grund-sjuk-penning	Tilläggs-sjuk-penning	Summa
	kr	kr	kr	kr	kr	kr	kr	kr
kol. 1	kol. 2	kol. 3	kol. 4	kol. 5	kol. 6	kol. 7	kol. 8	kol. 9
1	—	1 800	3	—	3	3	—	3
2	1 800	2 400	3	1	4	3	1	4
3	2 400	3 000	3	2	5	3	2	5
4	3 000	3 600	3	3	6	3	2	5
5	3 600	4 200	3	4	7	3	3	6
6	4 200	5 000	3	5	8	3	3	6
7	5 000	5 800	3	6	9	3	4	7
8	5 800	6 800	3	7	10	3	4	7
9	6 800	8 400	3	9	12	3	5	8
10	8 400	10 200	3	11	14	3	6	9
11	10 200	12 000	3	13	16	3	7	10
12	12 000	14 000	3	15	18	3	8	11
13	14 000	—	3	17	20	3	9	12

Hel sjukpenning utgår vid sjukdom som förorsakar förlust av arbetsförmågan, medan halv sjukpenning utgår då sjukdomen nedsätter arbetsförmågan med minst hälften.

Då medlemmen är intagen på sjukvårdsanstalt, ersättes sjukpenningen med hempenning. Hempenningen är lika stor som sjukpenningen minskad med 3 kr. (dock med högst hälften av sjukpenningen). För kvinnor som har barn under 10 år i hemmet gäller särskilda bestämmelser, i det att hempenningen inte får understiga 3 kr. och barntillägg till hempenningen utgår med i allmänhet 2 kr. Sådana kvinnor erhåller sålunda — även om de har endast ett barn i hemmet — alltid minst 5 kr. om dagen vid sjukhusvistelse.

Det har förutsatts att sjukpenning (hempenning) såsom nu skall vara skattefri.

Inom den obligatoriska sjukpenningförsäkringen gäller en karenstid av 3 dagar. Sjukpenning utgår ej för tid då den försäkrade fullgör värnplikt eller är intagen i vissa anstalter.

Kungl. Maj:t kan från den obligatoriska sjukpenningförsäkringen helt eller delvis undantaga vissa medlemmar, huvudsakligen stats- och kommunalanställda tjänstemän.

I fråga om både ersättningen för sjukhusvård och sjukpenningförsäkringen gäller en sjukhjälpstid av 730 dagar; för folkpensionärer är dock motsvarande tid 90 dagar. Rätten till sjukhjälp preskriberas efter 6 månader.

Den obligatoriska försäkringen finansieras genom de försäkrades avgifter, arbetsgivarbidrag och statsbidrag.

Försäkringsavgifterna avser dels sjukvårdsförsäkringen, dels försäkringen för grundsjukpenning (jämte barntillägg) och dels försäkringen för tilläggssjukpenning.

Avgift för sjukvårdsförsäkringen skall erläggas av alla sjukkassemedlemmar, vilkas till statlig inkomstskatt taxerade inkomst uppgår till minst 1 200 kr. (för makar avses härvid den gemensamma inkomsten), dock inte folkpensionärer.

Avgift för försäkringen för grundsjukpenning skall erläggas av de sjukkassemedlemmar, som är sjukpenningförsäkrade, under förutsättning att deras taxerade inkomst uppgår till nyss angivet belopp.

De avgifter som nu nämnts skall, om de tillsammans överstiger 2 % av den taxerade inkomsten (för makar räknas härvid hälften av den sammanlagda taxerade inkomsten belöpa på vardera), nedsättas härtill.

Avgift för försäkring för tilläggssjukpenning skall erläggas av medlem, som är försäkrad för sådan sjukpenning.

De nämnda avgifterna framstår för medlemmarna såsom en enda avgift. Sjukförsäkringsavgifterna uttages tillsammans med de allmänna skatterna. De kommer alltså att få preliminärt erläggas under det år de avser och bli slutligt debiterade året därpå. Till sjukkassan skall av uppbördsmyndigheterna inlevereras det påförda beloppet, varför staten kommer att få svara för restantierna.

De försäkrades årsavgifter till den obligatoriska sjukförsäkringen beräknas genomsnittligt uppgå till ungefär 23 kr. för enbart sjukvårdsförsäkring och 48 kr. för dylik försäkring och försäkring för grundsjukpenning. Avgifterna för tilläggssjukpenning är olika stora i olika sjukpenningklasser. Den totala årsavgiften för en sammanlagd sjukpenning av 10 kr. för de första 90 dagarna och 7 kr. för tiden därefter (sjukpenningklass 8, inkomstläge 5 800—6 800 kr.) beräknas utgöra 91 kr. Är sjukpenningen 20 resp. 12 kr. (högsta sjukpenningklassen, årsinkomst över 14 000 kr.), blir genomsnittsavgiften 150 kr. Sammanlagt beräknas de försäkrades årliga avgifter uppgå till ca 328 milj. kr.

Arbetsgivare är skyldig att bidraga till kostnaderna för sjukvårdsförsäkringen (närmast kostnaderna för läkemedel) och försäkringen för tilläggssjukpenning. Arbetsgivarbidraget utgör (0,1 + 1,0 =) 1,1 % av de löner arbetsgivaren utbetalat under ett kalenderår, dock medräknas härvid inte lönebelopp varmed en anställds årslön överstiger 15 000 kr.

Vad försäkringen för tilläggssjukpenning beträffar beräknas arbetsgivar-

bidraget täcka närmare 60 % av kostnaderna härför. Totalt beräknas arbetsgivarnas årsbidrag till den obligatoriska sjukförsäkringen utgöra ca 198 milj. kr.

Statsbidragen till den obligatoriska sjukförsäkringen är av fyra slag, nämligen sjukhjälpsbidrag, medlemsbidrag, avgiftslindringsbidrag och avgiftsersättningsbidrag.

Sjukhjälpsbidraget utgör 50 % av utgifterna för läkarvård, resor och grundsjukpenning samt 75 % av utgifterna för barntillägg. Till utgifterna för sjukhusvård utgår intet statsbidrag, ej heller till försäkringen för tilläggssjukpenning.

Medlemsbidraget utgår med 4—5 kr. per medlem och år.

Avgiftslindringsbidraget utgör det belopp, som erfordras för att såsom förut berörts nedsätta vissa sjukkassemedlemmars avgifter för sjukvårdsförsäkringen och försäkringen för grundsjukpenning till 2 % av den taxerade inkomsten.

Avgiftsersättningsbidraget utgår med 10 kr. för varje sjukkassemedlem, som inte är skyldig att erlägga avgift till sjukvårdsförsäkringen.

Statens bidrag beräknas inalles till ca 212 milj. kr.

Procentuellt fördelar sig de årliga totalkostnaderna för den obligatoriska sjukförsäkringen, 738 milj. kr., med 44 % på de försäkrade, 27 % på arbetsgivarna och 29 % på staten. Den allmänna sjukförsäkringen torde komma att samordnas med yrkesskadeförsäkringen så att i princip ersättning utgår från sjukförsäkringen under 90 dagar, oavsett om sjukdomsfallet är att hänföra till yrkesskada eller annan sjukdom. Först efter utgången av denna tid ersättes yrkesskador genom den särskilda yrkesskadeförsäkringen.

Vad slutligen beträffar den frivilliga sjukförsäkringen har denna i huvudsak formen av en försäkring för tilläggssjukpenning. Den är i princip avsedd för vissa grupper som ej är obligatoriskt tillförsäkrade sådant skydd, nämligen 1) sjukkassemedlemmar vilkas inkomster av förvärvsarbete helt eller delvis härrör av arbete för egen räkning, 2) gifta kvinnor som är obligatoriskt försäkrade åtminstone för grundsjukpenning och sammanlever med mannen samt 3) medlemmar som på grund av studier eller annan utbildning är förhindrade att i mera betydande mån ägna sig åt förvärvsarbete.

För den första gruppen — till stor del självständiga företagare — får den frivilliga tilläggssjukpenningen uppgå till högst så stort belopp att den, tillsammans med sjukpenning på grund av den obligatoriska försäkringen, högst motsvarar det sjukpenningbelopp för vilket vederbörande skulle ha varit obligatoriskt försäkrad om hela årsinkomsten av förvärvsarbete varit av tjänst. Sådan försäkring kan valfritt meddelas antingen med den vanliga karenstiden av 3 dagar eller med en karenstidsförlängning av 15, 30 eller 90 dagar.

För den andra och tredje gruppen får den sammanlagda sjukpenningen på grund av frivillig och obligatorisk försäkring inte överstiga 6 kr. För de gifta hemmakvinnornas del innebär alltså detta, att de utöver den obligatoriska grundsjukpenningen får frivilligt försäkra sig för högst 3 kr.

För den första och andra gruppen gäller samma karenstidsbestämmelser, medan karenstiden för den tredje — de studerande — utgör 18 dagar.

Den frivilliga sjukpenningförsäkringen finansieras genom de frivilligt försäkrades egna avgifter och ett statsbidrag om 20 %. Avgiften för frivillig tilläggssjukpenning blir i genomsnitt ungefär dubbelt så hög som för enbart obligatorisk tilläggssjukpenning. Statens bidrag har uppskattats till 6 milj. kr.

Genom sjukförsäkringslagens ikraftträdande den 1 januari 1955 upphäves förordningen den 26 juni 1931 om erkända sjukkassor.

Arbetslöshetsförsäkringen

Bestämmelser om den nuvarande frivilliga statsunderstödda arbetslöshetsförsäkringen meddelas främst genom förordningen den 15 juni 1934 om erkända arbetslöshetskassor med däri vidtagna ändringar.

De hittills registrerade arbetslöshetskassorna är alla organiserade som rikskassor för olika yrkesområden. Kassorna har bildats av vederbörande fackliga organisationer men är juridiskt sett fullt fristående i förhållande till dessa och öppna för alla löntagare inom det ifrågavarande yrket, alltså även för fackligt oorganiserade arbetstagare. För fackligt organiserade löntagare är å andra sidan medlemskapet i kassorna som regel obligatoriskt, i det att de olika fackförbundens stadgar föreskriver, att förbundets medlemmar också skall tillhöra arbetslöshetskassan. F. n. finns ett 40-tal kassor. Försäkringen omfattar närmare 80 % av LO:s medlemmar och en lika stor andel av de till TCO anslutna medlemmarna i enskild tjänst. Vissa grupper — bl. a. det alldeles övervägande antalet statligt och kommunalt anställda av vilka många har ringa eller ingen arbetslöshetsrisk — står dock utanför försäkringen. Av hela antalet kassamedlemmar den 31/12 1952, 1 143 000, var 206 000 kvinnor, vilket motsvarar drygt en fjärdedel av det antal förvärvsarbetande kvinnor i arbetstagarställning som redovisades vid folkräkningen två år tidigare.

Arbetslöshetsförsäkringen är uppbyggd på principen att hjälp lämnas vid oförvållad arbetslöshet och under förutsättning att kassamedlemmen är arbetsför och i övrigt oförhindrad att taga arbete. För att erhålla understöd skall den försäkrade vidare förete intyg från den offentliga arbetsförmedlingen att arbete sökts men inget lämpligt sådant stått till buds. En annan förutsättning för understödsrätt är att den försäkrade betalat föreskrivna avgifter. Enligt de grundläggande s. k. avgiftsvillkoren uppkommer nämligen rätt till understöd först då medlem i en arbetslöshets-

kassa erlagt minst 52 veckoavgifter (eller 12 månadsavgifter), varav minst 20 veckoavgifter (eller 5 månadsavgifter) måste ha betalats inom de 12 månader, som ligger närmast före arbetslöshetens början.

Särskilda bestämmelser har utfärdats av tillsynsmyndigheten (numera arbetsmarknadsstyrelsen) om kvinnliga kassamedlemmars understödsrätt under tiden kring nedkomst, de s. k. havandeskapsdirektiven. Huvudregeln är här liksom eljest, att kvinnan för att erhålla understöd skall anses arbetsför och i övrigt oförhindrad att åtaga sig arbete. I direktiven göres skillnad mellan havandeskapstiden och tiden efter barnsbörden.

Har kvinnan permitterats eller avskedats på grund av havandeskapet eller slutat arbetet på egen begäran av samma orsak, betraktas hon i allmänhet som arbetsoför och avstänges från understöd. Undantag gäller emellertid för vissa arbeten som anses särskilt olämpliga för hennes tillstånd, t. ex. arbete med lyftning, skiftarbete och arbete som servitris eller butiksbiträde. Är det arbete som kvinnan lämnat av denna karaktär, kan hon betraktas som arbetsför och tillerkännas understöd. — Om kvinnan blir arbetslös av någon anledning som inte har samband med själva havandeskapet, utgår givetvis understöd under eljest gällande villkor, alltså bl. a. förutsatt att hon inte kan erhålla ett arbete som lämpar sig för hennes tillstånd.

Efter barnsbörden utgår i regel inget understöd under de närmaste 6 veckorna, vilken tidrymd i vissa fall förlänges till 8 veckor. Man utgår nämligen från att kvinnan under tiden närmast efter nedkomsten saknar möjlighet att åtaga sig förvärvsarbete (bestämmelsen utformades ursprungligen mot bakgrunden av arbetarskyddslagens föreskrifter om rätt till ledighet och förbud mot arbete vid nedkomst). Även för den efterföljande tiden sker ofta inskränkningar i understödsrätten. Kvinnan måste nämligen kunna styrka, att omvårdnaden om barnet inte hindrar henne att taga förvärvsarbete, d. v. s. att barnet kan omhändertagas av någon annan.

Förmånerna från arbetslöshetsförsäkringen utgöres främst av daghjälp och familjetillägg härtill.

För daghjälpen, som är ett för dag beräknat kontantbelopp, finns ingen motsvarighet till exempelvis de inom den obligatoriska sjukförsäkringen gällande generella sjukpenningklasserna. I stället fastställer varje arbetslöshetskassa för sig den eller de daghjälpsklasser som skall tillämpas. Om flera klasser förekommer, beror medlemmarnas klasstillhörighet i regel på inkomstens storlek, men ej sällan användes andra indelningsgrunder, exempelvis ålder eller kön. Daghjälpen får numera uppgå till högst 20 kr. och torde f. n. genomsnittligt för samtliga försäkrade (män och kvinnor tillsammans) utgöra ca 13 kr.

Familjetillägg utgöres av maketillägg (resp. husföreståndarinnetillägg) med 2 kr. — vilket dock ej utbetalas om maken har förvärvsarbete motsvarande tre dagar eller mer i veckan eller själv uppbär daghjälp — samt barntillägg med kr. 1:50 för varje barn under 16 år.

Efter en karenstid av minst 6 dagar utgår vid arbetslöshet understöd för 6 dagar per vecka. Sammanlagt får understöd utgå för högst 156 dagar under loppet av en tolvmånadersperiod eller under ett och samma arbetslöshetsfall.

Arbetslöshetsförsäkringen finansieras genom de försäkrades avgifter och statsbidrag av olika slag. Avgifterna varierar betydligt inom olika kassor, då de i första hand är beroende av arbetslöshetsrisken i vederbörande fack.

KAPITEL VII

Allmänna synpunkter på samhällets hjälp vid havandeskap och barnsbörd

Utgångsläget

Den svenska familjepolitiken har vuxit fram jämförelsevis sent men har ändå hunnit få både stor omfattning och rik förgrening. De olika åtgärder som nu faller inom detta område är i allmänhet frukter av befolkningsfrågans aktualisering i mitten av 1930- och början av 1940-talen. Att lämna stöd åt mödrarna och hemmen i samband med barnets ankomst måste vara en primär uppgift inom all familjepolitik. Ekonomiska hjälpåtgärder för blivande och nyblivna mödrar fanns visserligen i vårt land långt innan samhällets strävan att särskilt tillgodose barnfamiljerna fick en mera målmedveten och systematisk inriktning, men det var först vid 1937 års riksdag som de byggdes ut och sattes in i ett större sammanhang.

Hjälpbehovet i samband med barnsbörd är i vissa avseenden likartat med det vid sjukdom. Det är därför naturligt, att man inom den frivilliga sjukkasserörelsen tidigt åtog sig att lämna ekonomiskt bistånd vid nedkomst, moderskapshjälp. Sedermera kompletterades denna hjälpform med ett av statsmedel helt bekostat understöd — motsvarande den nuvarande moderskapspenningen — för kvinnor som stod utanför sjukförsäkringen, vilket likaledes utbetalades av sjukkassorna. Samtidigt med en viss omläggning av dessa stödåtgärder infördes slutligen 1937 en helt ny hjälpform, mödrahjälp, avsedd för kvinnor som på grund av nedkomsten råkat i nödställt belägenhet.

Moderskapshjälpen är sålunda inordnad i den nuvarande frivilliga sjukförsäkringen och därmed förbehållen kvinnor som tillhör erkänd sjukkassa. Moderskapshjälpens belopp varierar i olika sjukkassor men utgör minst 110 och vanligen 125 kronor, varav staten bidrar med 75 kronor. Till barnaföderskor som inte är sjukkassemedlemmar utgår av statsmedel moderskapspenning med 75 kronor, förutsatt att kvinnans eller makarnas beskattningsbara inkomst uppgår till i regel högst 4 000 kronor. Även denna hjälpform administreras som nämnts av sjukkassorna. Båda bidragen har varit oförändrade till beloppen sedan dessa fastställdes 1937. Mer än 90 % av alla barnaföderskor uppbär antingen moderskapshjälp eller moderskapspenning.

Mödrahjälpen, som i likhet med moderskapspenningen finansieras med statsmedel, tillkom främst för att undvika att kvinnan på grund av nedkomsten skulle behöva vända sig till fattigvården. Hjälpen lämnas därför

först efter en ingående prövning av det individuella hjälpbehovet, och den utgår vanligen in natura. Mödrahjälpens maximibelopp har höjts vid två tillfällen och utgör nu 600 kronor (vid flerbörd 800 kronor). Beslutanderätten utövas av mödrahjälpsnämnden, ett speciellt organ i varje landstingsområde och stad utanför landsting, under det att hjälpformen i andra avseenden handhas av barnavårdsnämnderna. Ungefär en tredjedel av landets barnaföderskor erhåller mödrahjälp, regelmässigt utöver moderskapshjälp eller moderskapspenning.

1937 års reformverk innebar på en punkt ett steg tillbaka i utvecklingen. Krav hade redan i seklets början rests på särskild ersättning åt kvinnor, som på grund av arbetarskyddsbestämmelser tvingades eller hade möjlighet att avstå från arbetet i samband med nedkomsten, främst industriarbeterskor, men frågan hade skjutits undan för att lösas i samband med en allmän sjukförsäkring. Inom ramen för det understöd som sedan inrättades för kvinnor utanför den frivilliga sjukförsäkringen gjordes ett om ock blygsamt försök att ta hänsyn till att industriarbeterskorna gick miste om arbetsförtjänst till följd av nyssnämnda bestämmelser. Härtill finns ingen som helst motsvarighet i någon av de nuvarande hjälpformerna.

Medan den ekonomiska hjälpen åt blivande och nyblivna mödrar sedan 1937 inte har undergått någon annan större förändring än att mödrahjälpens maximibelopp förstärkts, har många andra familjepolitiska åtgärder som vidtogs vid samma tid gjorts avsevärt effektivare, och viktiga reformer av ännu större räckvidd har genomförts. Här må endast erinras om utbyggnaden av förlossningsvården och den förebyggande mödra- och barnavården, om den sociala hemhjälpsverksamheten, de allmänna barnbidragen, de fria skolmåltiderna och familjebostadsbidragen samt andra åtgärder av bostadspolitisk natur. Den ekonomiska hjälpen åt blivande och nyblivna mödrar är i själva verket en av de få stödåtgärder som — i vart fall mera orubbade — härrör från familjepolitikens begynnelseskede. En kraftig utveckling har gått fram även över andra stora områden inom socialpolitiken. I ett hänseende får detta omedelbar betydelse för stödåtgärderna för mödrarna, i det att den allmänna sjukförsäkringen kommer att rycka undan grunden för den nuvarande uppdelningen av den generella hjälpen i en form för sjukkassemedlemmar och en annan för kvinnor utanför sjukkassorna.

I sitt betänkande 1946 om moderskapsbidrag föreslog socialvårdskommittén djupgående förändringar av samhällets ekonomiska stödåtgärder vid barnsbörd, vilket gav upphov till starka meningsbrytningar. I sitt ungefär samtidigt avlämnade betänkande om barnkostnadernas fördelning preciserade 1941 års befolkningsutredning sin ståndpunkt i frågan, vilken i väsentliga stycken avvek från socialvårdskommitténs. Förslag och yrkanden om förbättringar i olika avseenden av hjälpåtgärderna har sedermera framförts i olika sammanhang, bl. a. av en rad kvinnoorganisationer.

Den kritik mot den nuvarande hjälpen vid havandeskap och barnsbörd som legat till grund för de olika ändringsförslagen och som har kommit fram i yttranden eller på annat sätt är högst skiftande. Det väsentligaste i kritiken torde emellertid kunna sammanfattas sålunda, att hjälpen har ansetts behäftad med brister i tre hänseenden, i det att den skulle vara ofullständig, splittrad och otillräcklig.

Ofullständigheten i den nuvarande hjälpen har främst ansetts ligga däri, att ersättning lämnas endast för direkta utgifter men inte för den inkomst som förvärvsarbetande kvinnor ofta i större eller mindre utsträckning går miste om i samband med barnsbörd. Särskilt har man därvid pekat på bestämmelserna inom arbetarskyddsområdet som föreskriver skyldighet för kvinnan att avhålla sig från arbete efter barnsbörden eller garanterar henne rätt till ledighet under tiden kring nedkomsten. Socialvårdskommittén ville lösa frågan om kompensation för inkomstbortfall inom ramen för den generella hjälpen, varigenom huvudparten av de kvinnliga arbetstagarna skulle garanteras sådan ersättning i viss relation till den förlorade arbetsinkomstens storlek. Vid remissbehandlingen gick meningarna på denna punkt starkt isär, i det att en del remissorgan godtog förslaget och andra avvisade det helt, medan många återigen i princip var ense med kommittén men reagerade mot den utformning förslaget fått. Bortsett från att utformningen ansågs tekniskt bristfällig var det bl. a. följande skäl som dikterade den avvisande hållningen hos de senare: Man kunde inte acceptera, att en ersättning, som helt lämnades av statsmedel skulle utgå med högre belopp ju större inkomst vederbörande normalt uppbar, detta desto mindre som många behövande skulle komma i sämre läge genom mödrahjälpens slopande. I åtskilliga yttranden hänvisades till att frågan om ersättning för inkomstbortfall i stället borde lösas försäkringsvägen.

Även befolkningsutredningens förslag omfattade ersättning för förlorad arbetsinkomst, likaså har olika yrkanden därom framförts bl. a. i framställningarna från de förut omtalade kvinnoorganisationerna.

Mest radikalt ifråga om undanröjande av den nuvarande splittringen på tre hjälpformer var socialvårdskommitténs huvudförslag enligt vilket de alla och således även mödrahjälpen skulle ersättas av generellt utgående, standardiserade bidrag, helt finansierade av statsmedel. Kommittén avsåg därmed att i administrativt avseende nå fram till ett mera enhetligt system. Avgörande för förslaget i den del detta innebar mödrahjälpens avskaffande var emellertid synpunkten att man i avsevärt vidgad omfattning ville överföra kostnaderna vid havandeskap och barnsbörd från den enskilde till samhället och att detta inte syntes kunna ske på annat sätt än genom helt generell hjälp. I kommitténs alternativa förslag bibehölls däremot mödrahjälpen vid sidan av vissa generella bidrag. Befolkningsutredningen ansåg kommitténs huvudförslag stå i god samklang med utvecklingen inom socialpolitiken men fann det av praktiska skäl nödvändigt att

behålla en behovsprövad hjälpform som komplement till en generell bidragsgivning. I yttrandena anslöt man sig allmänt till tanken på ett fast grundbidrag till alla barnaföderskor, men i frågan om att i andra hänseenden överge det gällande hjälpsystemet rådde synnerligen delade meningar. Från kvinnohåll har sedermera förenklingar av bidragsformerna påyrkats.

Vad slutligen beträffar hjälpens otillräcklighet gäller anmärkningarna främst den hjälp, som i form av moderskapshjälp eller moderskapspenning kommer det stora flertalet barnaföderskor till del; i fråga om mödrahjälpen har för övrigt en kraftig höjning av maximibeloppen nyligen kommit till stånd. Både socialvårdskommittén och befolkningsutredningen föreslog, att förstärkt ekonomisk hjälp skulle utgå till samtliga mödrar, och i yttrandena underströks allmänt betydelsen av en väsentlig förbättring av hjälpen. Senare har bl. a. från kvinnohåll yrkats att förmånerna skulle ökas med hänsyn till penningvärdeförändringen. Även 1950 års besparingsutredning utgick i ett av sina förslag från en höjning av moderskapshjälpen och moderskapspenningen, dock under villkor att mödrahjälpen inskränktes.

Den här gjorda summeringen av kritiken mot de ekonomiska hjälpåtgärderna vid barnsbörd är långtifrån uttömmande, emedan ändringsförslag har framställts också på ett flertal andra punkter. Det anförda torde emellertid vara tillräckligt för att visa, var de mera grundläggande bristerna har ansetts föreligga.

Socialförsäkringsutredningen har att pröva i vad mån den samhälleliga hjälpen vid havandeskap och barnsbörd bör sammankopplas med den allmänna sjukförsäkringen och vidare att undersöka möjligheterna att på detta område få till stånd en enhetligare samt mera rationell och effektiv ordning. Utredningen har dessutom att beakta den konvention (nr 103) angående skydd vid havandeskap och barnsbörd jämte en rekommendation (nr 95) i samma ämne, som antagits vid Internationella arbetsorganisationens allmänna konferens år 1952.

Genom lagen om allmän sjukförsäkring, som enligt beslut av årets riksdag skall träda i kraft den 1 januari 1955, upphävs 1931 års förordning om erkända sjukkassor. Då denna förordning bl. a. innehåller de nuvarande bestämmelserna om moderskapshjälp, kommer därmed dessa att upphöra. Vidare kommer den obligatoriska sjukförsäkringen att omfatta praktiskt taget alla landets invånare, kvinnor som män. En hjälpform av moderskapspenningens typ, avsedd endast för sådana kvinnor som står utanför sjukförsäkringen, blir alltså överflödig. I avvaktan på socialförsäkringsutredningens förslag har intet beslut fattats om att ersätta moderskapshjälpen och moderskapspenningen med någon annan hjälpform.

Utgiftslindring. För alla kvinnor medför havandeskapet och barnsbörden en utgiftsökning, för vissa därjämte en inkomstminskning. Såsom närmare framgått av kap. I och II bereder de samhälleliga stödåtgärderna f. n. barnaföderskorna hjälp endast i det förstnämnda avseendet, i det att dessa åtgärder tar sikte på att undanröja eller minska utgifterna. Hjälpbehoven, sådana dessa nu helt eller delvis täckes, är i regel knutna till moderns och barnets hälsa, till moderns möjligheter att utföra hemsysslorna och till de anskaffningar som erfordras för hennes och barnets räkning. Samhället söker tillgodose behoven på både individuell och kollektiv väg — genom att ge kvinnan kontanta bidrag och genom att kostnadsfritt eller mot reducerad avgift ställa tjänster till hennes förfogande.

Av de nuvarande ekonomiska hjälpformerna är både moderskapshjälpen och moderskapspenningen avsedda för vissa normalt uppkommande kostnader i samband med barnsbörden. När dessa hjälpformer gestaltades 1937 preciserades ändamålen sålunda, att man ville täcka utgifterna för utrustning åt modern och sängutrustning och småkläder åt barnet, för hemhjälp och för resor i samband med förlossningen. Beträffande moderskapspenningen sades uttryckligen, att denna skulle täcka kostnaderna även för vård på förlossningsanstalt, och detsamma torde ha avsetts med moderskapshjälpen. Mödrahjälpen åter är inte bunden vid några bestämda utgiftsändamål, men ett antal sådana utkristalliserades mycket snart i tillämpningen. Då de båda andra hjälpformerna visade sig otillräckliga för en stor del av landets mödrar, måste de i fråga om utrustning åt mor och barn och även beträffande hemhjälp och resor kompletteras med mödrahjälp. Vid sidan härav framkom vissa självständiga ändamål för mödrahjälpen, nämligen tandvård och kostförbättring samt, främst för ogifta mödrar, inackordering i mödrahem eller enskilt hem; dessutom användes mödrahjälp i viss utsträckning till att täcka sporadiskt uppkommande behov.

De kollektiva hjälpformerna för blivande och nyblivna mödrar består av socialmedicinska eller övervägande sociala föranstaltningar, som — ofta i kombination med direkt ekonomisk hjälp — avser att täcka hjälpbehov av vårdkaraktär: Den förebyggande mödra- och barnavården och i samband därmed utdelning av vissa läkemedel, förlossningsvården och folktandvården samt den sociala hemhjälpen och mödrahemsverksamheten.

Att varje särskilt hjälpbehov, för vilket en kollektiv anordning inrättats eller ett visst ändamål redan fastställts eller utbildats i de olika ekonomiska hjälpformerna, även framdeles bör tillgodoses finner utredningen självklart. Frågan om hur detta bör ske och i vilken utsträckning kontant hjälp bör komma till användning kommer att behandlas i fortsättningen.

Ersättning för inkomstbortfall. Förut har framhållits, att samhällets nu-

varande hjälpåtgärder endast avser att bereda lindring i utgifter som föranledes av havandeskap och barnsbörd. För förvärvsarbetande kvinnor är situationen vanligen den, att de inte bara får utgifter på grund av nedkomsten utan även går miste om arbetsförtjänst medan de i samband med nedkomsten avhåller sig från förvärvsarbetet. Ensamstående kvinnor är regelmässigt beroende av arbetet för sitt uppehälle. De gifta kvinnor som ägnar sig åt förvärvsarbete bidrar därigenom i större eller mindre mån till sin egen och familjens försörjning. Uppenbarligen medför ett bortfall av kvinnans arbetsinkomst, då den sålunda är avsedd för hennes eller familjens allmänna levnadskostnader, många gånger en avsevärt starkare påfrestning på ekonomin än vad de extra utgifterna på grund av nedkomsten i och för sig innebär.

Det bör å andra sidan påpekas, att förvärvsarbetande kvinnor som i samband med nedkomsten helt ägnar sig åt hemmet ej sällan kan göra inbesparingar av utgifter som de eljest har, exempelvis för daghemsavgifter eller i viss utsträckning för hemhjälp. I regel torde emellertid dylika inbesparingar inte på långt när motsvara inkomstbortfallet.

Utredningen har i kap. III lämnat vissa uppgifter som berör förvärvsarbetande kvinnor. Enligt folkräkningen 1950 uppgick antalet förvärvsarbetande kvinnor i fruktsam ålder till mer än en halv miljon, varav mellan en tredjedel och en fjärdedel var gifta. På senare tid har gifta kvinnor i markant ökad utsträckning sökt sig ut i arbetslivet. Av alla barnaföderskor i landet, ca 110 000 under ett år, kan omkring 24 000 antagas vara förvärvsarbetande, det övervägande flertalet eller drygt 22 000 såsom arbetstagare. I sistnämnda antal torde ingå största delen av de ogifta barnaföderskorna, som totalt utgör mer än 10 000.

Barnsbörden och barnsängstiden medför fysisk arbetsoförmåga hos kvinnan. Kvinnan är vidare under det sista skedet av havandeskapet ovig, och risken för överansträngning är stor. Det kan därför — beroende på vilket slags arbete kvinnan har — ej sällan vara nödvändigt eller önskvärt att hon då avstår från arbetet. Efter förlossningen dröjer det alltid en tid, innan kvinnan hinner återhämta krafterna. Man har alltså att räkna med även en viss nedsättning av arbetsförmågan under tiden omkring nedkomsten. Till detta kommer amningen och vården i övrigt av barnet. Full enighet råder om att det ur medicinsk synpunkt är av största vikt att barnet under den första tiden av sin levnad ammas av modern. Skall amningen och vården av barnet fullgöras riktigt, tar detta så stor del av kvinnans tid i anspråk och styckar till den grad sönder hennes arbetsdag, att det är förenat med stora faktiska svårigheter för henne att samtidigt ägna sig åt ett mera kontinuerligt förvärvsarbete. Olägenheterna från hälsosynpunkt av en dylik anordning ligger också i öppen dag i fråga om både mor och barn.

Dessa omständigheter har inte föranlett lagstiftning i annan mån än att man för kvinnliga arbetstagare har infört vissa bestämmelser av arbetar-

skyddsrättslig art, som föreskriver eller öppnar möjligheter till ledighet för kvinnan i samband med nedkomsten. Enligt arbetarskyddslagen gäller sålunda förbud för barnaföderska att under de sex första veckorna efter nedkomsten arbeta i vissa yrken, främst industriellt arbete. Vidare har kvinnan enligt samma lag rätt till ledighet under de sex veckorna närmast före barnsbörden. Kvinna har dessutom, enligt lagen 1945 om förbud mot arbetstagares avskedande i anledning av äktenskap eller havandeskap m. m., oberoende av arbetets art rätt till högst sex månaders ledighet i samband med nedkomsten, förutsatt att hon sedan minst ett år varit stadigvarande anställd hos arbetsgivaren.

Frågan om ersättning under ledighet som kvinnan nödgas ta eller eljest erhåller på grund av dessa bestämmelser har man överlämnat åt parterna i arbetsavtalet att lösa. Rätt till lön under ledighet för havandeskap och barnsbörd kan, enligt en av utredningen företagen approximativ uppskattning, antagas tillkomma kanske 25 % av de kvinnliga arbetstagare som befinner sig i fruktsam ålder. Det bör nämnas, att socialstyrelsens mödrahjälpsundersökning 1953 visar, att mindre än 15 % av de ensamstående kvinnorna med arbetsanställning fick sådan lön. Medan lön vid ledighet i samband med nedkomst i regel lämnas av stat och kommun till deras anställda, utgår regelmässigt ingen dylik lön till arbetstagare på den privata sektorn av arbetsmarknaden, om man frånser några stora grupper kontorsanställda huvudsakligen inom industrin samt bank- och försäkringsvärlden. I övrigt är kvinnorna garanterade ersättning för förlorad arbetsinkomst endast i undantagsfall, nämligen i så måtto att vissa kategorier som tillhör den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen kan få hjälp därifrån under havandeskapet, men detta förutsätter att kvinnan är arbetsför och beredd att anta lämpligt arbete om sådant erbjudes. Man måste alltså konstatera, att de flesta förvärvsarbetande kvinnor inte beredes någon ersättning för den inkomst de mister i samband med att de föder barn.

I likhet med bl. a. socialvårdskommittén och befolkningsutredningen anser socialförsäkringsutredningen det vara ofrånkomligt, att de kvinnor som omfattas av det lagstadgade arbetsförbudet vid nedkomst tillförsäkras ersättning för den förlorade inkomsten. Det finns emellertid ingen anledning att stanna därvid, emedan kvinnornas möjligheter att ägna sig åt förvärvsarbete under denna tid mindre beror av arbetets art än av de för alla gemensamma fysiska betingelserna och vården om barnet, vilka omständigheter också utgör grunden för den vidgade rätten till ledighet enligt 1945 års lag. Det bör härvid erinras om att statsmakterna vid 1948 års revision av arbetarskyddslagstiftningen fann det vara av vikt att såvitt möjligt tillförsäkra alla förvärvsarbetande kvinnor erforderlig ledighet vid barnsbörd oavsett verksamhetens art men att en utsträckning av arbetsförbudet till att avse arbetarskyddslagens hela tillämpningsområde inte borde ske utan att frågan om kompensation i någon form för inkomstbort-

fallet samtidigt löstes. Man bör dessutom minnas, att de ifrågavarande bestämmelserna av arbetarskyddsrättslig art — särskilt 1945 års lag med dess större räckvidd i fråga om personkretsen — alla också i grunden avser att skänka kvinnan ekonomisk trygghet genom att garantera henne rätt att efter barnsbörden återvända till arbetet och återfå arbetsinkomsten. Beredes kvinnan ersättning för den inkomst hon förlorar under tiden från avbrottet i arbetet tills det kan återupptas, betyder detta otvivelaktigt endast ett fullföljande av samma syfte.

Även om det redan anförda enligt utredningens mening utgör tillräckligt skäl för att bereda förvärvsarbetande kvinnor ersättning för inkomstbortfall under ledighet för barnsbörd, bör ännu några synpunkter framhållas.

1950 års abortutredning har nyligen avgivit ett betänkande i abortfrågan (SOU 1953: 29), vari bl. a. redovisas en socialstatistisk undersökning rörande abortklientelet. Enligt abortutredningens undersökningar utgjorde antalet framkallade aborter 1949 omkring 15 500, varav 5 500 legala och 10 000 kriminella. Abortfrekvensen är beträffande båda slagen av provocerad abort störst i storstäderna och minst på landsbygden. Av de kvinnor som 1949 ansökte om abort hos medicinalstyrelsen (ca 5 700) var 65 % gifta; de giftas andel i det illegala abortklientelet uppskattas till 25 %. Vad de ensamstående beträffar beräknar utredningen, att bortsett från de s. k. spontanaborterna (icke framkallade missfall) ungefär 46 % av de ogifta kvinnornas havandeskap avbrytes. Detta innebär alltså, att praktiskt taget varannan ogift kvinna som blir gravid får antingen illegal eller legal abort. Motsvarande siffra för de gifta är 5 %.

Både bland gifta och icke gifta abortsökande är frekvensen av förvärvsarbetande högre än hos genomsnittsbefolkningen. Av de ogifta beräknas 87 % i det legala och 99 % i det illegala klientelet ha förvärvsarbete. Frappерande stor är i båda klientelen förekomsten av kontorister och affärsanställda.

I fråga om de sociala och ekonomiska hjälpåtgärderna uttalar abortutredningen bl. a.:

> — — — Erfarenheten visar, att varken moderskapspenning, moderskapshjälp eller mödrahjälp, sådana dessa för närvarande är utformade, har något större abortprofylaktiskt värde. Den höjning av maximibeloppen för mödrahjälpen, som 1953 års riksdag beslutat, har emellertid uppenbarligen ökat mödrahjälpens värde. Att samhällets hjälpverksamhet i detta sammanhang måste utformas mera enhetligt, rationellt och effektivt är alltså utredningens bestämda mening.
>
> —
>
> Frågan om ersättning för inkomstbortfall under tjänstledighet på grund av havandeskap eller barnsbörd är enligt utredningens mening av en utomordentlig betydelse. En tillfredsställande lösning av denna fråga skulle utan tvivel vara ett mycket starkt maktmedel i samhällets kamp mot aborterna. — — — Utredningen hävdar, att frågan om gottgörelse för utebliven inkomst under graviditet och tiden närmast efter nedkomsten är en angelägenhet, som kräver ingripande från samhällets sida i form av moderskapsförsäkring eller på annat lämpligt sätt.

Frågan om kompensation för inkomstbortfall åt förvärvsarbetande barnaföderskor kommer enligt socialförsäkringsutredningens åsikt i ett delvis nytt läge till följd av den allmänna sjukförsäkringen, varigenom kvinnliga anställda med inkomst av någon betydenhet blir obligatoriskt försäkrade för tilläggssjukpenning vid sjukdom. Gränsen mellan å ena sidan kvinnans tillstånd under tiden kring nedkomsten och å andra sidan sjukdom är ofta flytande. Införes ingen särskild ersättningsform vid barnsbörd, kan kvinnorna i många fall tänkas bli benägna att låta sjukskriva sig för allehanda mindre krämpor, som även i normalfallen åtföljer havandeskapet eller barnsbörden. Frånsett att detta kan få mindre önskvärda konsekvenser av psykologisk natur kommer sjukförsäkringen under sådana förhållanden att i inte oväsentlig utsträckning få lämna ersättning för inkomstbortfall som strängt taget förorsakas av havandeskap eller barnsbörd och inte av sjukdom.

Slutligen bör erinras om att en förutsättning för att vårt land skall kunna ratificera den av 1952 års internationella arbetskonferens antagna konventionen ang. skydd vid havandeskap och barnsbörd är att någon form av kompensation för inkomstbortfall vid barnsbörd införes.

Dessa omständigheter har givit utredningen ytterligare stöd för uppfattningen, att den ekonomiska hjälpen vid havandeskap och barnsbörd skall avse att inte enbart bereda lindring i de med nedkomsten förenade utgifterna utan även lämna ersättning för därav uppkommet inkomstbortfall.

Individuell och kollektiv hjälp

Förlossningsvården. Inom förlossningsvården har en stark utveckling ägt rum från öppen till sluten vård, så att nu inte mindre än 95 % av alla barnaföderskor förlöses på anstalt. Vid de offentliga förlossningsanstalterna och vissa andra sådana som uppbär statsbidrag får avgift för vård på allmän sal uttas med i regel högst en krona om dagen, ett belopp som ursprungligen motiverades därmed att det skulle utgöra bidrag till anstalternas utgifter för kost; en avgiftshöjning äger rum om vårdtiden överskrider tio dagar. Moderskapshjälpen och moderskapspenningen är avsedda att täcka bl. a. denna avgift. När det gäller en verksamhet av denna omfattning, framträder tydliga olägenheter av att en naturaprestation kombineras med bidrag. Det kan ju knappast anses ändamålsenligt, att samhället först ikläder sig kostnaden för den allra största delen av verksamheten, därefter fastställer en avgift som skall täcka återstoden och slutligen, ehuru via ett bidrag, bekostar även denna avgift för så gott som alla som anlitar verksamheten. I tidigare reformförslag har även fri förlossningsvård påyrkats. Om man på ett eller annat sätt gör vården på förlossningsanstalt kostnadsfri för barnaföderskorna, torde detta knappast medföra något ökat tryck på den slutna vården, ty den utveckling från hem-

förlossning till anstaltsförlossning som pågår och för övrigt nu ej står långt från sin möjliga kulmen låter sig säkerligen inte påverkas av om kvinnan behöver betala den nuvarande obetydliga avgiften eller ej.

Man kan naturligtvis tänka sig att helt avskaffa den nuvarande avgiften och på så sätt göra den slutna vården i verklig mening kostnadsfri. Frågan om fri vård på förlossningsanstalt äger emellertid nära samband med det större problemet om den fria sjukhusvården överhuvud. Statsmakternas beslut 1953 om den allmänna sjukförsäkringen innebär, att lösningen av detta problem tills vidare fått anstå och att ersättning för sjukhusvård lämnas som en prestation i sjukförsäkringen. Uppenbarligen är det i detta läge inte lämpligt att låta kvinnan erlägga avgift på ett sjukhus vid barnsbörd, under det att avgiften vid sjukdomsfall helt regleras genom sjukkassan. Den förmånligare ställning som barnaföderskorna nu av befolkningspolitiska skäl har förlänats skulle därmed från deras synpunkt vändas i sin motsats. Enligt utredningens mening bör avgiftsfrågan vid sluten förlossningsvård lösas på samma sätt som vid annan sjukhusvård. Samma avgift bör alltså tillämpas på barnbördsavdelning som på annan sjukhusavdelning, och ersättning i princip motsvarande avgiften på allmän sal bör lämnas genom sjukkassan. Vistelsen bör ersättas oavsett vårdtidens längd, varför den nuvarande s. k. tiodagarsspärren bör försvinna. En sådan sammankoppling av hjälpen vid barnsbörd med sjukförsäkringen måste också för barnaföderskorna framstå som naturlig. Den medför dessutom påtagliga administrativa fördelar såväl för sjukhushuvudmännen som för sjukkassorna, i det att det från avgiftssynpunkt blir likgiltigt om vården lämnas för sjukdom eller förlossning.

Fria resor till och från förlossningsanstalt har föreslagits bl. a. av befolkningsutredningen. Med den nyss förordade ordningen synes det lämpligt att sådana resor ersättes på samma sätt som sjukförsäkringen ersätter resor till och från sjukhus vid sjukdomsfall. Detta innebär i princip, att resor för intagning på förlossningsanstalt helt ersättes genom sjukkassan, och hemresor i den mån kostnaden överstiger 4 kronor. Då resekostnaderna i samband med barnsbördsfall på landsbygden genomsnittligt är avsevärt högre än i städerna, skulle därmed även vinnas en önskvärd utjämning mellan land och stad i detta hänseende, något som f. ö. inte låter sig göra med en standardiserad hjälp för detta ändamål.

Vad den öppna förlossningsvården angår är denna, sedan samhället numera ersätter barnmorskans resor, normalt inte förenad med några kostnader för den enskilde. Emellertid kan vid hemförlossning komplikationer inträffa som påkallar bistånd av läkare utan att man fördenskull kan tala om ett sjukdomsfall. Ersättning bör i dylika fall utgå efter regler motsvarande dem som gäller för läkarvård enligt sjukförsäkringen (d. v. s. med i princip $^3/_4$ av kostnaderna för läkarens resor och själva läkarvården).

Övriga hjälpåtgärder. Beträffande de övriga hjälpåtgärderna ställer samhället för tandvård, inackordering och hemhjälp tjänster till kvinnans förfogande mot en mindre avgift och lämnar henne samtidigt kontant bidrag för samma ändamål. Då det uppenbarligen skulle vara rationellare att låta endera hjälpformen uteslutande komma till användning och då bidraget bör uppfattas som subsidiärt i förhållande till naturaprestationen, gäller frågan här närmast huruvida det är möjligt att tillgodose dessa hjälpbehov helt på kollektiv väg.

Behovet av *tandvård* tillgodoses nu genom mödrahjälpen på sådant sätt, att bidrag — efter avlämnat kostnadsförslag — lämnas till tandvård utförd antingen vid folktandvårdspoliklinik eller av privatpraktiserande tandläkare, förutsatt att den senare i sådant fall tillämpar den s. k. socialvårdstaxan (folktandvårdstaxan med maximalt 50 % förhöjning). Även om man kunde tänka sig att avskaffa avgifterna inom folktandvården för de blivande och nyblivna mödrar som nu erhåller tandvårdsbidrag genom mödrahjälpen, är folktandvården ännu inte tillräckligt utbyggd för att kunna ta emot dem alla. Dels saknas polikliniker på många håll i landet (i vissa fall är dessutom personalen otillräcklig vid kliniker som inrättats), dels måste de som redan finns tillgodose efterfrågan även från andra befolkningsgrupper och bland dem främst barnen. Det finns alltså i varje fall inte ännu förutsättningar för att helt överflytta tandvården från den individuella hjälpen till de kollektiva åtgärdernas plan.

På liknande sätt förhåller det sig med behovet av *hemhjälp.* Härtill lämnas nu bidrag både genom moderskapshjälpen eller moderskapspenningen och genom mödrahjälpen, medan å andra sidan den sociala hemhjälpen ställes främst till barnfamiljernas förfogande. Den senare lämnas kostnadsfritt till mindre bemedlade — får kvinnan mödrahjälp medför detta a priori avgiftsbefrielse — och i övrigt mot avgift i relation till mottagarens ekonomiska förhållanden. Social hemhjälpsverksamhet bedrivs nu visserligen i så gott som alla rikets kommuner, men den lämnar ännu bistånd i långt mindre än hälften av alla barnbördsfall där den kan antagas vara behövlig. Inte så mycket i avgiftsbeläggningen som i den otillräckliga kapaciteten ligger sålunda nu och sannolikt inom överskådlig tid ett hinder för att behovet av hemhjälp skulle kunna helt tillgodoses genom en samhällelig naturaprestation. Även för detta ändamål måste därför hjälp i form av kontanta bidrag bibehållas.

I detta sammanhang bör även erinras om att ett särskilt bidrag av statsmedel med högst 15 kronor nu kan lämnas till kvinna som är intagen på s. k. väntehem, för att möjliggöra anställande av hjälp i hennes hem. Detta behov bör fyllas inom ramen för den allmänna ekonomiska hjälpen vid barnsbörd, varför det nyssnämnda speciella bidraget torde böra avskaffas.

Främst för ogifta mödrar finns inrättade mödrahem av två typer, vårdhem och hemskolor. Vid de förra uttas för vistelsen en viss lägre dag-

avgift. Till *inackordering* bl. a. vid dessa mödrahem lämnas nu mödrahjälp. Att avskaffa avgiften och därmed befria mödrahjälpen från den skulle i och för sig inte vara otänkbart. Inte ens om mödrahemmen kunde ge plats för alla kvinnor som behövde inackordering skulle det dock vara lämpligt att genom indragande av den ekonomiska hjälpen för inackorderingsändamål hänvisa dem till mödrahem. Ty liksom hittills bör åtminstone de barnaföderskor som lämpligen kan vistas i sitt föräldrahem i första hand få hjälp härtill. Det kan nämnas, att socialstyrelsens undersökning 1953 rörande mödrahjälpen visar, att inte mindre än ca 65 % av alla ensamstående sökande hade bostad i föräldrahemmet. Även i fortsättningen måste man alltså räkna med att direkt ekonomisk hjälp behövs till inackorderingskostnader.

Alla barnaföderskor har möjlighet att få kostnadsfri hälsokontroll genom *den förebyggande mödra- och barnavården*. Då dessutom resekostnaderna får anses tillfredsställande reglerade inom ramen för denna verksamhet, finns ingen anledning att här dröja vid den. Det bör emellertid erinras om att vissa läkemedel — skyddsläkemedel och läkemedel som erfordras vid behandling av havandeskapssjukdomar — nu utdelas kostnadsfritt vid de nyss nämnda institutionerna, förutsatt att inte kvinnans eller hennes försörjningspliktiga anhörigas ekonomi är sådan, att förmånen inte rimligen bör utgå. Den angivna begränsningen gällde inte för skyddsläkemedlen, när dessa infördes, utan tillkom i samband med en besparingsaktion 1941 och föreskrevs sedan även beträffande läkemedlen för behandling av havandeskapssjukdomar då sådana började lämnas. Begränsningen torde vara i det närmaste betydelselös från finansiell synpunkt och bör av lämplighetsskäl försvinna.

Bortsett från resor i samband med förlossningen är det nu två särskilda ändamål som uteslutande fylles genom direkta bidrag, nämligen *kostförbättring* och anskaffning av *utrustning* åt mor och barn.

Kvinnans behov av omväxlande och närande föda under havandeskapet och amningstiden kan för de flesta tillgodoses genom lämplig variation av den vanliga husmanskosten. Till dem vilkas normala standard i detta hänseende är otillräcklig lämnas nu mödrahjälp i form av kostförbättringsbidrag. Vad anskaffningarna beträffar utgår nu såväl moderskapshjälp eller moderskapspenning som mödrahjälp till erforderlig utrustning åt modern och barnet. Att samhället skulle tillhandahålla mödrarna särskilda kostnadsfria skyddsfödoämnen (såsom mjölk, smör och ost) föreslogs visserligen på sin tid av befolkningskommissionen, men i likhet med bl. a. socialvårdskommittén som utförligt behandlat dessa frågor finner utredningen betänkligheterna från administrativ synpunkt så stora mot ett dylikt arrangemang, att det inte bör komma i fråga. Detsamma gäller i ännu högre grad om utrustningen, som under sådana förhållanden dessutom måste standardiseras. För kostförbättring och ifrågavarande anskaffningar

bör sålunda inte några kollektiva hjälpformer inrättas, utan till dessa ändamål bör liksom nu utgå ekonomisk hjälp.

Ersättning för inkomstbortfall måste självfallet lämnas individuellt såsom kontant bidrag.

Formerna för de kontanta bidragen

Generell eller behovsprövad hjälp. Genom den nuvarande moderskapshjälpen och moderskapspenningen lämnas barnaföderskorna hjälp som är avsedd till lindring i — förutom utgifter i samband med förlossningen — utgifter för hemhjälp och utrustning åt modern och barnet. Moderskapshjälpen och moderskapspenningen kommer att i samband med den allmänna sjukförsäkringens ikraftträdande behöva ersättas av någon annan hjälpform. Vid remissbehandlingen av de olika förslagen 1946 rådde enighet om att alla barnaföderskor borde erhålla ett fast grundbidrag till utgifter som normalt uppträder vid nedkomst. Utredningen anser även, att den hjälp som skall träda i stället för den nuvarande moderskapshjälpen och moderskapspenningen bör få generell natur och sålunda utgå till alla utan inkomst- eller behovsprövning. Den bör vidare avse att åtminstone lämna ett grundbidrag främst till hemhjälp och erforderlig utrustning åt modern och barnet. Därjämte bör som tidigare framhållits ersättning lämnas för vissa utgifter i samband med själva förlossningen. Denna ersättning bör dock inte utgå såsom ett direkt bidrag i vanlig mening utan genom en sådan efterhandsreglering av utgifterna som sker beträffande motsvarande utgifter enligt sjukförsäkringslagen. Kontanta bidrag skall emellertid utöver vad ovan sagts lämnas förvärvsarbetande kvinnor som på grund av nedkomsten avhåller sig från arbete och därvid går miste om arbetsförtjänst. Samma skäl som talar för att ersättning för normalt uppkommande merkostnader bör lämnas genom generella bidrag kan anföras för att inkomstbortfallet skall kompenseras i denna form. Ersättning för inkomstbortfall i samband med barnsbörd bör alltså såvitt möjligt lämnas generellt.

De övriga ändamål till vilka kontanta bidrag skall utgå fylles nu på sådant sätt, att behoven av tandvård, inackordering och kostförbättring liksom mera sporadiskt uppträdande behov tillgodoses genom mödrahjälpen. Denna lämnar därjämte kompletterande bidrag främst till moderns och barnets utrustning samt hemhjälp.

Utredningen har att överväga möjligheterna att göra den ekonomiska hjälpen vid havandeskap och barnsbörd mera enhetlig. Från denna synpunkt skulle givetvis största fördelen stå att vinna om man kunde lämna all kontanthjälp i en enda form. Detta skulle uppenbarligen förutsätta, att mödrahjälpens nuvarande uppgifter lades till den generella hjälpen.

I socialvårdskommitténs huvudförslag ställdes denna fråga på sin spets, i det att detta omfattade endast generell hjälp och således innebar mödhjälpens avskaffande. Vid valet av den generella hjälpformen lät sig kommittén i hög grad vägledas av kostnadsutjämningssynpunkten, d. v. s. att kostnaderna i samband med nedkomsten i avsevärt större utsträckning än hittills skulle överflyttas från den enskilde till samhället.

Befolkningsutredningen åter fann visserligen en sådan lösning ligga helt i linje med utvecklingen bort från hjälpformer grundade på individuell behovsprövning men hyste tvekan huruvida en objektivisering av grunderna för det ekonomiska stödet i den utsträckning, som här förutsattes, vore möjligt beträffande samhällets hjälpåtgärder vid barnsbörd, enär familjernas situation vore så ytterligt växlande vid barnets ankomst. I betänkandet om barnkostnadernas fördelning framhöll utredningen, att den inte hade kunnat finna det möjligt att åstadkomma en anordning med till alla mödrar efter generella regler utgående bidrag, som kunde anses tillfredsställande. Om man strävade efter att göra dessa bidrag så stora, att de kunde anses tillräckliga i *alla* fall, skulle kostnaderna komma att stiga till en sådan storleksordning, som måste väcka betänkligheter ur finanspolitiska synpunkter. En generell hjälp av den omfattningen syntes inte heller tillräckligt motiverad av föreliggande behov. Så snart man åter stannade för lägre bidrag, måste detta innebära, att i vissa fall behövande mödrar tvingades att söka ytterligare hjälp, där sådan stod att erhålla, närmast hos fattigvårdsorganen. Denna konsekvens borde enligt utredningens uppfattning undvikas, vilket enklast skedde därigenom, att mödrahjälpen med dess på individuell behovsprövning grundade bidragsverksamhet bibehölls.

Socialvårdskommittén bemötte kritiken bl. a. genom att ytterligare understryka kostnadsutjämningssynpunkten, vilken krävde att man i görlig mån begränsade utrymmet för en individuell behovsprövning. I det stora antal remissyttranden, vari socialvårdskommitténs huvudförslag avstyrktes, skedde detta inte minst med hänsyn till konsekvenserna av den generella hjälpformen, vanligen under åberopande av de skäl befolkningsutredningen anfört.

Även om den av socialvårdskommittén med eftertryck hävdade kostnadsutjämningssynpunkten i och för sig måste tillmätas särskild betydelse på ett område som faller inom familjepolitiken, får dock enligt socialförsäkringsutredningens åsikt denna synpunkt inte drivas så långt, att man låter andra viktiga hänsyn vika. Utredningen anser i likhet med befolkningsutredningen, att det inte låter sig göra att enbart inom ramen för generell hjälp tillgodose de olika ändamål för vilka bidrag åt blivande och nyblivna mödrar enligt vad tidigare sagts skall utgå, emedan man under sådana förhållanden skulle eftersätta kraven att hjälpen i de enskilda fallen få erforderlig effektivitet och att kostnaderna stannar inom rimliga gränser. Även i fortsättningen fordras något slag av behovsprövad hjälp åt barnaföder-

skor. Avskaffas mödrahjälpen, får en stor del av kvinnorna hänvisas till fattigvården. Detta måste anses olämpligt, åtminstone så länge den senare består i sin nuvarande utformning, och det skulle dessutom innebära en tillbakagång till förhållandena före 1937, då mödrahjälpen infördes främst för att undvika den nyss angivna konsekvensen. Enligt utredningens uppfattning bör alltså mödrahjälpen bibehållas vid sidan av den generella hjälpen.

Att mödrahjälpen bibehålles behöver naturligtvis inte med nödvändighet medföra, att alla de utgiftsändamål för vilka mödrahjälpen nu är avsedd även i fortsättningen skall täckas genom denna hjälpform. I motsats till den generella hjälpen är dock mödrahjälpen uppenbarligen väl lämpad för sådana fall då hjälpbehovet på grund av sin natur inte kan fastställas annat än efter en mer eller mindre ingående bedömning av kvinnans eller familjens ekonomiska eller eljest personliga förhållanden. För kostförbättring och inackordring samt för hemhjälp och anskaffningar till den del de senare erfordras utöver vad som kan anses normalt bör därför mödrahjälp utgå, likaså för att möta sporadiskt uppträdande utgifter.

I fråga om bidrag till tandvård ställer sig saken delvis annorlunda. Genom tandläkarens undersökning, som sker enligt medicinskt-odontologiska grunder, fastslås både kvinnans behov av tandvård och utgifternas omfattning. En dylik utredning ger tydligen i och för sig möjligheter att lämna generell hjälp till detta ändamål. Socialvårdskommitténs huvudförslag upptog ett maximerat belopp till tandvård åt barnaföderskor som på grund av en utredning av nyssnämnda slag styrkte sitt behov av tandvård, och även befolkningsutredningen föreslog om ock utan närmare motivering ett dylikt bidrag att utgå utan behovsprövning. Det är emellertid att märka, att enligt socialvårdskommitténs alternativa förslag skulle tandvård lämnas genom mödrahjälpen. Kommittén ansåg nämligen, att om mödrahjälpen bibehölls fanns ingen anledning att flytta ut tandvårdsbidraget därifrån, enär det skiftande tandvårdsbehovet hos olika mödrar talade för en individuell prövning även på ekonomiska indikationer. Socialförsäkringsutredningen anser, att även följande omständigheter bör beaktas.

Ersättes tandvård generellt vid barnsbörd, föreligger enligt utredningens mening stor risk att de yngre gifta kvinnorna uppskjuter erforderlig tandbehandling till havandeskaps- och amningstiden. Det är välbekant, att varje sådant uppskov befordrar tandförstöringen. Behandlingen medför vidare under denna tid större olägenheter för kvinnan än eljest, och om helprotes erfordras har ju kvinnan under den ofta långa läkningstiden starkt begränsade möjligheter att tillgodogöra sig föda, vilket måste vara till nackdel för både henne och barnet. Om tandvården i större omfattning förlägges till tiden kring nedkomsten skulle detta vidare otvivelaktigt innebära, att den samhälleliga hjälpen till blivande och nyblivna mödrar i omotiverat stor utsträckning finge sörja för kvinnornas normala tandvårdsbe-

hov. Intill dess folktandvården har fått tillräckliga resurser bör visserligen tandvårdsbidrag kunna erhållas i samband med nedkomsten, men liksom hittills bör detta enligt utredningens mening ske endast för kvinnor, vilkas ekonomi är sådan att de inte själva kan bekosta tandvården och som sålunda också i regel får antas av ekonomiska orsaker ha varit förhindrade att tidigare tillgodose behovet därav. Hjälp till tandvård bör alltså lämnas först efter behovsprövning. Även detta ändamål bör därför fyllas av mödrahjälpen.

Mödrahjälpens närmare utformning behandlas i kap. IX.

Socialförsäkring eller understöd. Utredningen har funnit det nödvändigt att under alla omständigheter bibehålla en hjälpform av mödrahjälpens karaktär. Om man sålunda tvingas att låta en del av den ekonomiska hjälpen vid havandeskap och barnsbörd utgå efter behovsprövning, är det för att undgå ytterligare splittring desto angelägnare att de övriga delarna, de som bildar den generella hjälpen, i organisatoriskt hänseende utgör en enhet.

Den generella hjälpen skall i vad den avser utgiftslindring efterträda moderskapshjälpen och moderskapspenningen. Den förra har nu genom sin anknytning till den frivilliga sjukförsäkringen formen av socialförsäkring och utgår till mer än tre fjärdedelar av alla barnaföderskor i landet. Den senare utbetalas visserligen också av sjukkassorna men har understödsnatur, d. v. s. är ett bidrag som helt bekostas av statsmedel, och utgår efter inkomstprövning till övriga barnaföderskor. Det bör i första hand undersökas, om inte den generella hjälpen i dess helhet kan lämnas i form av socialförsäkring. Därvid bör främst beskaffenheten av kompensationen för inkomstbortfall uppmärksammas.

Om ersättningen för förlorad arbetsinkomst skall kunna göras effektiv, måste den differentieras efter arbetsinkomstens storlek. Ett uttryck härför finner man däri, att den ersättning som nu enligt bestämmelser i tjänstgöringsreglementen och kollektivavtal utgår till en del kvinnliga arbetstagare under tid, då de i samband med nedkomsten måste avhålla sig från arbete, undantagslöst utgör en viss andel av deras vanliga lön. Ännu ett skäl talar för att den samhälleliga hjälpen vid barnsbörd grundas på nämnda princip, nämligen att de kvinnliga arbetstagarna vid sjukdomsfall får ersättning i relation till inkomstförlusten genom den allmänna sjukförsäkringen. Man bör givetvis så långt möjligt undvika att ersättningen vid sjukdom och barnsbörd utgår efter olika grunder, inte enbart därför att inkomstbortfallet blir detsamma om kvinnan måste avstå från arbetet av den ena orsaken eller den andra utan även på grund av att gränsen mot ett sjukdomstillstånd ofta tangeras eller överskrides under havandeskapet och efter nedkomsten. Utredningen finner det alltså nödvändigt att ersättningen för inkomstbortfall ställes i relation till den förlorade arbetsinkomstens storlek.

Att den i sjukförsäkringen sålunda genomförda principen skall tillämpas innebär, att ju större inkomst en barnaföderska går miste om vid ledigheten — d. v. s. ju bättre ekonomisk ställning hon normalt intar — desto större blir också det belopp hon erhåller i ersättning. Utredningen finner för sin del — i likhet med vad många remissorgan uttalade vid behandlingen av socialvårdskommitténs huvudförslag — att det är uteslutet att engagera allmänna medel i denna del av hjälpen vid havandeskap och barnsbörd. Ersättning för inkomstbortfall kan enligt utredningens åsikt inte meddelas i annan form än såsom en socialförsäkring, där de som erhåller förmånerna själva får bidra till finansieringen därav.

Att anordna en fullt fristående moderskapsförsäkring skulle medföra åtskilliga svårigheter inte minst av administrativ art. En dylik bör därför övervägas endast om försäkringen inte kan anknytas till en befintlig socialförsäkring. Om man först begränsar frågan till att gälla ersättning för inkomstbortfall, är den beslutade allmänna sjukförsäkringen och den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen de socialförsäkringsgrenar som över huvud taget kan sättas i fråga för en dylik sammankoppling. Förslag har — innan sjukförsäkringen för förvärvsarbetande uppbyggdes på inkomstbortfallsprincipen — väckts därom att ersättning för förlorad arbetsinkomst vid havandeskap och barnsbörd skulle lämnas genom arbetslöshetsförsäkringen. En grundläggande förutsättning för rätt till sjukpenning enligt sjukförsäkringslagen är att den försäkrade skall ha förlorat sin arbetsförmåga eller fått den nedsatt med minst hälften. Arbetslöshetsförsäkringen däremot vilar på principen att den försäkrade är arbetsför och i övrigt oförhindrad att anta arbete. Skall man koppla samman rätten till kompensation för inkomstbortfall vid havandeskap och barnsbörd med en av dessa socialförsäkringar, måste sjukförsäkringen avgjort äga företräde från principiell synpunkt. En jämförelse mellan arbetslöshetsförsäkringen och den allmänna sjukförsäkringen i dess nu beslutade utformning måste också otvetydigt utfalla till den senares favör i det att samtliga arbetstagare med inkomst av någon betydelse är obligatoriskt försäkrade för tilläggssjukpenning, medan arbetslöshetsförsäkringen är lagd på frivillig bas och är begränsad till vissa fack, varför den trots hög anslutning endast omfattar kanske en fjärdedel av alla kvinnliga arbetstagare. Starka skäl talar alltså för en anknytning mellan moderskapsförsäkringen och sjukförsäkringen i detta hänseende. Att då också den hjälp som skall utgå med lika belopp till alla mödrar lämpligast bör handhavas av en socialförsäkring som omfattar dessa synes självklart. Då det därtill inte kan vara lämpligt att den kontanta försäkringshjälpen utgår från två olika socialförsäkringar, har utredningen kommit till det resultatet att denna hjälp i sin helhet bör lämnas av sjukförsäkringen. Av vad tidigare anförts torde framgå att minst lika starka skäl talar för att ersättningen för vissa förlossningsutgifter skall utgivas av nämnda försäkring.

Utredningen finner sålunda, att en sammankoppling bör komma till stånd mellan den ekonomiska hjälpen vid havandeskap och barnsbörd och den allmänna sjukförsäkringen i så måtto, att den generella hjälpen i form av en moderskapsförsäkring bör anslutas till sjukförsäkringen. Därmed fullföljes en tradition i svensk sociallagstiftning. Även i många andra länder som infört moderskapsförsäkring har en dylik sammankoppling befunnits mest ändamålsenlig.

Huvuddragen av moderskapsförsäkringen

Utredningen föreslår, att en allmän moderskapsförsäkring av följande huvudsakliga innebörd införes i anslutning till den allmänna sjukförsäkringen.

Alla kvinnor som är obligatoriskt försäkrade enligt sjukförsäkringslagen skall vara försäkrade för hjälp också vid havandeskap och barnsbörd. Praktiskt taget alla barnaföderskor i landet kommer härigenom att erhålla sådan hjälp, vilken i analogi med sjukhjälpen föreslås betecknad *moderskapshjälp*. Förmånerna består av dels ersättning för vissa utgifter som sammanhänger med förlossningen, nämligen för vård på förlossningsanstalt och resor till och från anstalten samt för läkarvård vid komplikationer i samband med hemförlossning, och dels kontanta bidrag. De förra betecknas *ersättning för förlossningsutgifter*, de senare *moderskapspenning*. Moderskapspenning föreslås uppdelad i ett grundbelopp, *grundpenning*, samt *tilläggspenning*.

Alla försäkrade är garanterade ersättning för förlossningsutgifter och grundpenning. Därutöver skall de kvinnor som enligt sjukförsäkringslagen är obligatoriskt försäkrade för tilläggssjukpenning — d. v. s. alla kvinnliga arbetstagare med en årsinkomst av minst 1 800 kronor — vara försäkrade för tilläggspenning vid barnsbörd.

Förlossningsutgifterna föreslås ersatta på samma sätt som motsvarande utgifter enligt sjukförsäkringen.

Grundpenningen föreslås uppgå till 270 kronor, vilket beloppsmässigt motsvarar grundsjukpenning enligt sjukförsäkringslagen under tre månader ($3 \times 90 = 270$). Vid flerbörd förhöjes grundpenningen till 405 kronor. För barnaföderska som förut har minst ett barn under 10 år i hemmet skall till grundpenningen utgå barntillägg med 2 kronor om dagen under 10 dagar räknat från förlossningsdagen. En viss del av grundpenningen bör få lyftas förskottsvis.

Tilläggspenningen skall vara ett dagbelopp, som utgår för tid då den försäkrade avhåller sig från förvärvsarbete. Vad angår den tidrymd varunder tilläggspenning bör åtnjutas, har utredningen bl. a. tagit hänsyn till föreskrifterna i den i tidigare sammanhang nämnda konventionen nr 103 ang. skydd vid havandeskap och barnsbörd, enligt vilken minimiperioden

utgör tolv veckor (84 dagar), varav minst sex omedelbart efter förlossningen. Enligt arbetarskyddslagen är kvinna berättigad till ledighet sex veckor före och nödsakad att avstå från att arbeta i vissa yrken sex veckor efter nedkomsten. Vidare må erinras om att tilläggssjukpenning vid sjukdom som omspänner mer än tre månader i regel utgår med högre belopp för de första 90 dagarna.

Utredningen har för sin del funnit 90 dagar vara en lämpligt avvägd tidsperiod för tilläggspenning vid barnsbörd. Den ledighet som berättigar till tilläggspenning skall uttagas i ett sammanhang och påbörjas tidigast 45:e dagen före den beräknade nedkomsten och senast förlossningsdagen. Tilläggspenningen föreslås per dag uppgå till i princip samma belopp som kvinnan erhåller i tilläggssjukpenning vid sjukdom under de tre första månaderna av en sjukperiod. En följd härav blir att kvinnliga arbetstagare vid ledighet för barnsbörd erhåller moderskapspenning av sådan storlek att den i nyssnämnda konvention föreskrivna kompensationsgraden med avseende på den tidigare arbetsinkomsten uppnås.

Moderskapspenning förutsättes liksom sjukpenning bli skattefri.

Såsom framgått av de angivna grundlinjerna gäller särskilda ersättningsregler för den föreslagna moderskapshjälpen, ehuru dessa endast med de avvikelser som synts nödvändiga med hänsyn till hjälpens syfte ansluter sig till motsvarande bestämmelser i sjukförsäkringslagen. Emellertid föreslår utredningen, att moderskapsförsäkringen i finansiellt och administrativt avseende skall utgöra en del av den obligatoriska sjukförsäkringen. Härigenom vinnes avsevärda fördelar ifråga om beräkning och uppbörd av avgifter, bokföring och fondering m. m., och vidare torde gränsdragningsproblem mellan moderskapshjälp och sjukhjälp bli mindre betydelsefulla.

Förslaget innebär sålunda, att de allmänna sjukkassorna skall omhänderha moderskapshjälpen och att moderskapsförsäkringen skall utgöra en del av sjukkassornas verksamhet. Till moderskapsförsäkringens närmare utformning och därmed bl. a. finansieringsfrågorna återkommer utredningen i nästföljande kapitel.

Moderskapsförsäkringen föreslås träda i tillämpning samtidigt med den allmänna sjukförsäkringen, eller den 1 januari 1955. Genom sjukförsäkringslagen upphäves bestämmelserna om den nuvarande moderskapshjälpen i de erkända sjukkassorna. Utredningen föreslår, att även 1937 års förordning om moderskapspenning då skall upphöra att gälla.

KAPITEL VIII

Moderskapsförsäkringens utformning

Utredningen har i det föregående föreslagit, att moderskapsförsäkringen finansiellt och administrativt skall vara en del av sjukförsäkringen. Det är då också naturligt, att de materiella bestämmelserna anknyter till sjukförsäkringens i den mån så är möjligt och lämpligt med hänsyn till moderskapsförsäkringens syfte.

Utredningen har med hänsyn härtill övervägt huruvida bestämmelserna om moderskapsförsäkringen bör inarbetas i lagen om allmän sjukförsäkring eller införas i en särskild lag. Det har visat sig, att vid en inarbetning av bestämmelserna i sjukförsäkringslagen denna måste ändras i betydande utsträckning och att vissa bestämmelser i lagen därigenom skulle framstå såsom onödigt komplicerade. Utredningen föreslår därför, att en särskild lag angående moderskapsförsäkring utfärdas. Emellertid bör vid en framtida översyn över socialförsäkringslagstiftningen uppmärksammas frågan om lagtekniskt sammanförande av sjuk- och moderskapsförsäkringarna. Vissa ändringar i sjukförsäkringslagen blir dock nödvändiga i samband med genomförandet av en på nu angivet sätt konstruerad moderskapsförsäkring.

Från de nu angivna utgångspunkterna har utredningen funnit moderskapsförsäkringen böra utformas på följande sätt.

Anslutningen till försäkringen m. m.

Den allmänna sjukförsäkringen omfattar i princip alla svenska medborgare som är bosatta i riket samt dem som utan att vara svenska medborgare är bosatta och mantalsskrivna i riket. Motsvarande bör gälla beträffande tillhörigheten till moderskapsförsäkringen. Alla sjukförsäkrade kvinnor skall alltså vara moderskapsförsäkrade (1 §).

Av alla i Sverige bosatta kvinnor blir — förutom utländskor som inte är mantalsskrivna här — i huvudsak endast följande kategorier uteslutna från moderskapsförsäkringen, nämligen de som vårdats på sjukhus i 2 år under den tid de därefter åtnjuter sådan vård (till övervägande del svårt sinnessjuka) och de som är omhändertagna på anstalt för obildbara sinnesslöa. Dessa grupper, som inte är avgiftspliktiga enligt sjukförsäkringslagen, kan uppenbarligen antas sakna behov av moderskapsförsäkring. Vad utlänningar angår bör påpekas, att Kungl. Maj:t enligt föreskrift i sjukförsäk-

ringslagen kan träffa överenskommelse med främmande stat om tillämpning av nämnda lag på utländska medborgare som vistas i Sverige men inte är bosatta och mantalsskrivna här. Om så sker, blir de automatiskt försäkrade för moderskapshjälp. En sådan ordning synes även lämplig enär sjukförsäkringen och moderskapsförsäkringen från avgiftssynpunkt skall utgöra en enhet.

Liksom sjukförsäkringen ger dels ersättning för sjukvårdskostnader och dels sjukpenning bör moderskapsförsäkringen utge dels ersättning för förlossningsutgifter och dels moderskapspenning (2 §).

Vissa inskränkningar i rätten till moderskapspenning föreslås i det följande.

Moderskapsförsäkringen skall ske i den allmänna sjukkassa i vilken kvinnan är sjukförsäkrad (3 §).

Ersättning för förlossningsutgifter

Vid intagning på offentlig förlossningsanstalt och vissa andra förlossningsanstalter, som uppbär statsbidrag, får avgift för vård på allmän sal för närvarande uttas med i regel högst en krona om dagen under upp till 10 dagar. Kvinnans utgift för anstaltsvården uppgår därför oftast till högst 10 kr. Emellertid medför anordningen visst administrativt besvär, och de influtna avgiftsbeloppen blir relativt sett ringa. Vidare får staten utge ett bidrag av omkring 2,4 miljoner kr. för den slutna förlossningsvården. Utredningen föreslår att vederbörande sjukkassa skall ersätta den slutna förlossningsvården på samma sätt som den ersätter sjukhusvård (4 §). Om anstaltshuvudmännen fastställer avgiften till samma belopp som vid annan sjukhusvård, blir frågan huruvida vården föranletts av förlossningen eller sjukdom i samband med densamma utan ekonomisk betydelse. Fastställes vårdavgiften till 3 kr. om dagen, uppstår genom den föreslagna omläggningen ingen annan inkomstminskning för anstaltshuvudmännen än — såvitt angår större förlossningsanstalter — den som motsvarar bortfallet av den nuvarande vårdavgiften av en krona om dagen.

Även för de fall då förlossningsvård inte kunnat beredas på hemortsanstalt eller vårdbehovet uppkommit utanför hemorten och vården därför måst beredas på annan förlossningsanstalt föreslås bestämmelserna i sjukförsäkringslagen få motsvarande tillämpning. Detta innebär bl. a. att om kvinnan av nyss angivet skäl intagits på främmande förlossningsanstalt, avgiften därstädes ersättes av försäkringen med belopp som motsvarar den lägsta avgift mot vilken kvinnan kunnat erhålla vården på anstalten.

För närvarande har kvinnan i regel att själv svara för kostnaderna för intagning på och återresa från förlossningsanstalt. Enligt utredningens mening bör moderskapsförsäkringen ersätta resor till och från förlossningsanstalt efter samma grunder som gäller då någon intagits för sjukdom på sjukvårdsanstalt (4 §). I princip kommer sålunda att utgå ersättning för

dels hela intagningskostnaden och dels kostnaden för återresa i vad kostnaden överstiger 4 kr. Den sålunda föreslagna anordningen leder till att det ur den försäkrades synpunkt är likgiltigt om anstaltsvistelsen ansetts vara föranledd av förlossningen eller av en därmed sammanhängande sjukdom.

Såsom förlossningsanstalt bör ur nu förevarande synpunkter anses dels barnbördsavdelning på allmänt sjukhus (begreppet allmänt sjukhus finns definierat i 4 § sjukförsäkringslagen) och dels annan inrättning, som enligt en av Konungen fastställd förteckning är att anse såsom förlossningsanstalt vid tillämpningen av lagstiftningen rörande moderskapsförsäkringen. Det kan erinras om att en motsvarande förteckning enligt sjukförsäkringslagen skall fastställas beträffande vissa sjukvårdsinrättningar.

Förteckningen över förlossningsinrättningar bör med undantag för barnbördsavdelning uppta de förlossningsanstalter som anges i kungörelsen den 21/7 1937 ang. statsbidrag till driften av förlossningsanstalter och väntehem m. m. (barnbördshus, förlossningshem och förlossningsrum hos barnmorska vilka drives av landsting, kommun, kommunalförbund, förening eller stiftelse och ingår i godkänd plan). Det synes vidare skäligt att i förevarande hänseende betrakta väntehem för barnaföderskor i rikets ödemarksområden som förlossningsinrättning, varigenom vården samt resor till och från väntehemmet ersättes av försäkringen. F. n. utgår statsbidrag till driften av sådant hem för barnaföderskor som — med vissa undantag — bor fyra mil från närmaste förlossningsanstalt. Bidraget utgår under högst 15 dagar. Inga motsvarande bestämmelser synes framdeles behövliga, då det i stället bör ankomma på hemmets ledning att tillämpa en intagningspolitik som tillgodoser samma syfte.

Vad angår den öppna förlossningsvården är genom distriktsbarnmorskeorganisationen sörjt för att direkta utgifter för själva vården inte uppkommer, såvida inte läkarvård erfordras. Om i samband med havandeskap uppkommen läkarvård inte är påkallad av tillstötande sjukdom kan den inte ersättas av sjukförsäkringen. Så är inte heller behövligt i fråga om den vård, som kan vara erforderlig före själva förlossningen, enär den förebyggande mödravården omfattar sådan läkarvård. Vid själva förlossningen behövlig läkarvård faller däremot vid sidan av såväl sjukförsäkringen som den förebyggande mödravården.

Enligt utredningens mening bör de fall då läkarvård är påkallad vid hemförlossning ur ersättningssynpunkt jämställas med sjukdomsfall. Ersättning bör alltså utgå såväl för själva läkarvården som för läkarens resa till och från förlossningsplatsen (4 §).

Ur finansiell synpunkt bör de nu nämnda förmånerna vid förlossning vara anknutna till den allmänna sjukförsäkringens sjukvårdsförsäkring, som sålunda skall svara för de uppkommande kostnaderna. Till frågan om försäkringens finansiering återkommer utredningen i det följande.

Den allmänna sjukförsäkringens sjukpenningförsäkring omfattar dels försäkrade med minst 1 200 kr. årsinkomst av förvärvsarbete och dels hustrur utan sådan inkomst, som sammanlever med sina män och inte har folkpension. Båda kategorierna måste vara sjukkassemedlemmar, vilket innebär att de är minst 16 år gamla. Enligt sjukförsäkringslagens 23 § utgår inte sjukpenning för tid då försäkrad a) fullgör tjänstgöring såsom värnpliktig, b) är intagen i barnhem eller skola tillhörande barna- och ungdomsvården, c) är häktad eller intagen i fångvårds- eller tvångsarbetsanstalt, d) vårdas å allmän alkoholistanstalt, e) i annat fall än nu sagts av annan orsak än sjukdom tagits i förvar på det allmännas bekostnad.

Rätten till moderskapspenning bör inte begränsas till att avse de kategorier som är sjukpenningförsäkrade. Alla försäkrade kvinnor bör sålunda i princip ha rätt till kontant hjälp vid havandeskap och förlossning. Emellertid föreligger regelmässigt inte något behov härav i de fall som nyss nämnts under b)—e). Dessa undantag — som utom i vad de avser barnhem har motsvarigheter i mödrahjälpsförordningen — bör alltså i princip även avse moderskapsförsäkringen. Det bör emellertid framhållas, att de kvinnor som vistas på mödrahem — vilka är att anse såsom barnhem — väl därstädes får viss utrustning till låns för barnet men att de i regel inte får medtaga denna utrustning från hemmet. Ehuru dessa kvinnor regelmässigt erhåller mödrahjälp även till utrustning, synes det skäligt att de får behålla rätten till den i det följande behandlade grundpenningen (12 §).

Alla som omfattas av den obligatoriska sjukpenningförsäkringen är försäkrade för en grundsjukpenning av 3 kr. om dagen. I vissa fall förhöjes grundsjukpenningen med barntillägg. Medlemmar vilkas årsinkomst av tjänst uppgår till minst 1 800 kr. är därjämte försäkrade för tilläggssjukpenning.

I anknytning till sjukförsäkringen bör på grund av moderskapsförsäkringen utgå dels ett grundbelopp, en grundpenning, och dels en tilläggspenning (5 §).

Grundpenningen skall utgå till alla som omfattas av försäkringen (och inte på grund av vad nyss föreslagits är förhindrade att utfå grundpenningen). Denna grundpenning bör dock, i motsats till vad som gäller grundsjukpenningen, utgå oberoende av om vederbörande avstår från att utföra förvärvsarbete eller inte. Den bör nämligen, såsom framhållits i föregående kapitel vid behandlingen av den generella hjälpen, delvis avse anskaffningar och dylika merutgifter i anledning av barnsbörden. I övrigt bör grundpenningen anses utgöra ersättning för minskad arbetsförmåga under tiden närmast före och efter nedkomsten. Schematiskt bör man kunna anse att hälften av grundpenningen hänför sig till vartdera ändamålet.

Grundpenningen föreslås utgöra 270 kr. vid varje barnsbörd (6 §), vil-

ket till beloppet motsvarar grundsjukpenning under 90 dagar. Man bör hålla i minnet, att sjukpenningförsäkringen för den förvärvsarbetande kvinnan avser att i första hand ersätta inkomstbortfall i och i andra hand vissa av sjukdomar föranledda utgifter och att samma försäkring för den gifta hemmakvinnan avser att ersätta förlusten eller en stark nedsättning av arbetsförmågan och dessutom nyssnämnda utgifter. Även om hjälpbehoven vid barnsbörd för båda kategorierna företer likheter med dem vid sjukdom, framträder dock även vissa skillnader, bl. a. däri att kvinnorna under tiden kring nedkomsten — frånsett barnsängstiden — i regel har kvar en avsevärd del av sin arbetsförmåga och därför själva kan lägga hand vid åtminstone huvuddelen av hushållsgöromålen och ta vård om barnen o. s. v. Det synes därför rimligt att för båda kategorierna inrymma det för anskaffningar avsedda beloppet i en grundpenning som motsvarar grundsjukpenning för 90 dagar.

Av praktiska skäl bör grundpenningen ha karaktär av ett fast och inte ett löpande bidrag. Av beloppet kan enligt vad nyss sagts 135 kr. anses avse anskaffningar m. m. Med hänsyn härtill bör det vid flerbörd lämpligen höjas med 135 kr. eller till 405 kr.

Av grundpenningens normalbelopp, 270 kr., bör — såsom är fallet med den ännu bestående moderskapshjälpen och moderskapspenningen — en del kunna lyftas förskottsvis. Det föreslås därför att den försäkrade tidigast på nittionde dagen före den beräknade tidpunkten för nedkomsten skall äga lyfta 135 kr. av grundpenningen. Återstoden förutsättes kunna uppbäras efter förlossningen, så snart det konstaterats att rätt därtill föreligger. I detta avseende torde bestämmelser böra inflyta i sjukkassornas stadgar.

Med hänsyn till att den försäkrade kvinnan under havandeskapstiden och sedan hon återhämtat sig från förlossningen regelmässigt torde vara i stånd att själv ta hand om de barn hon kan ha i hemmet är det knappast motiverat att förhöja moderskapspenningen med barntillägg annat än under tid då modern vistas på förlossningsanstalt eller hon på grund av förlossningen normalt måste inta sängläge och har små barn i hemmet. Härvid bör även erinras om att enligt sjukförsäkringslagen i de flesta fall vid moders sjukdom inte utgår barntillägg annat än då hon åtnjuter sjukhusvård och i hemmet finns barn under 10 år. I sådant fall förhöjes sjukpenningen med 2 kr. om dagen. Utredningen förordar sålunda att på grund av moderskapsförsäkringen skall utgå barntillägg för 10 dagar räknat från och med förlossningsdagen och under förutsättning att barn under 10 år finns i hemmet. Barntillägget skall då utgöra 2 kr. om dagen. Att dessutom barntillägg bör kunna utgå vid sjukhusvård under viss tid framgår av vad som anföres i det följande.

Om kvinnan avlidit i samband med förlossningen eller därefter, föreslås att ännu inte uppburen grundpenning skall kunna uppbäras av hennes dödsbo. Det må nämnas, att efterlevande maken i sådant fall kan erhålla be-

hovsprövad mödrahjälp. Avlider åter barnet (eller vid flerbörd något av dem) eller är barnet inte levande fött, torde en viss reduktion av grundpenningen kunna vara motiverad. Har barnet levat så lång tid efter förlossningen som vanligen förflyter innan modern återvänder från förlossningsanstalt, eller omkring 10 dagar, synes dock sådan reduktion böra undvikas. Utredningen föreslår därför, att om barnet är dödfött eller det avlider inom 10 dagar efter förlossningen, grundpenningen skall minskas med (3 × 35 =) 105 kr. Är vid flerbörd intet av barnen vid liv inom 10 dagar efter förlossningen, föreslås att grundpenningen — som därvid eljest utgör 405 kr. — nedsättes med 210 kr.

Sjukpenningförsäkrad sjukkassemedlem, vars årsinkomst av tjänst uppgår till minst 1 800 kr., skall enligt lagen om allmän sjukförsäkring vara försäkrad för — utöver grundsjukpenningen — en tilläggssjukpenning som till storleken bestämmes av den sjukpenningklass medlemmen tillhör.

Den *tilläggspenning* som moderskapsförsäkringen skall utge bör utgå till de kvinnor som på grund av den obligatoriska sjukförsäkringen är berättigade till tilläggssjukpenning vid sjukdom (7 §). Den kommer då att utgå till arbetsanställda kvinnor över 16 år med en beräknad årsinkomst av tjänst om minst 1 800 kr. under förutsättning att vederbörandes inkomst blivit i vederbörlig ordning anmäld hos sjukkassan och kvinnan på grund härav placerats i sjukpenningklass. Tilläggspenningen bör utgå endast för tid då kvinnan i samband med nedkomsten avhåller sig från förvärvsarbetet och i princip utgöra samma belopp som hon vid sjukdom erhåller i tilläggssjukpenning.

Emellertid bör den omständigheten att kvinnan efter havandeskapets början skaffar sig en arbetsanställning eller att hon exempelvis övergår från deltids- till heltidsarbete och därigenom förskaffar sig högre inkomst inte motivera en motsvarande moderskapsförsäkring. Risken för ett otillbörligt utnyttjande av försäkringen bleve då alltför stor. Något villkor för erhållande av tilläggspenning bör uppställas till förhindrande härav, förslagsvis av samma innebörd som det nu inom de erkända sjukkassorna för erhållande av moderskapshjälp uppställda villkoret. Enligt detta förutsättes för rätt till moderskapshjälp att kvinnan omedelbart före barnsbörden varit medlem i erkänd sjukkassa under oavbrutet minst 270 dagar. Sådan rätt föreligger nu även om kvinnan vunnit återinträde i erkänd sjukkassa inom nämnda tid, såvida hon före utträdet varit medlem i erkänd kassa oavbrutet minst 270 dagar. Den sistnämnda regeln har tillkommit mot bakgrunden av den uteslutning som avgiftsförsummelse nu medför, en situation som givetvis saknar motsvarighet i den obligatoriska sjukförsäkringen.

Det föreslås, att för rätt till tilläggspenning skall gälla att kvinna omedelbart före barnsbörden eller den beräknade tidpunkten härför varit försäkrad för tilläggssjukpenning under oavbrutet minst 270 dagar. Har hon

under denna tid tillhört olika sjukpenningklasser, bör tilläggspenning utgå efter den lägsta av dem. Då tiden enligt vad nyss sagts kan beräknas med hänsyn till antingen den faktiska förlossningsdagen eller den beräknade dagen för nedkomsten, föreslås vidare att den av dessa beräkningsgrunder skall tillämpas som är fördelaktigast för kvinnan. Sistnämnda regel kan få betydelse i det fallet att klassuppflyttning sker omkring 270 dagar före den beräknade tidpunkten för nedkomsten och förlossningen i verkligheten inträffar senare.

Tilläggspenningen avser att ersätta arbetsinkomst som barnaföderskan förlorar och bör alltså utgå endast för tid under vilken den försäkrade avhåller sig från förvärvsarbete. För att ledigheten skall fylla sitt syfte bör den uttagas i ett sammanhang. Såsom framhållits i närmast föregående kapitel bör tilläggspenning utgå för högst 90 dagar, varigenom i regelfallen täckes den totala ledighetsperioden i arbetarskyddslagen och konventionen nr 103 ang. skydd vid havandeskap och barnsbörd. Vidare bör vissa tidsgränser fastställas inom vilka tilläggspenning skall kunna utgå. Utredningen anser att tilläggspenning under en sammanhängande period av högst 90 dagar bör kunna utgå tidigast med början från och med den fyrtiofemte dagen före den beräknade tidpunkten för nedkomsten och senast med början från och med förlossningsdagen. Härigenom kommer kvinnan i regel att, hur än ledighetsperioden förlägges, vara tillförsäkrad ledighet med ersättning under sex veckor från förlossningen.

Vad angår tiden efter förlossningen är avhållsamheten från arbete önskvärd dels för att kvinnan skall ha viss tid att återvinna krafterna och dels för att hon skall bli i tillfälle att själv vårda sitt barn. Underlåter hon att ha barnet i sin vård, bortfaller tydligen det sistnämnda skälet. Utredningen föreslår därför, att tilläggspenning inte skall utgå för tid efter tjugonde dagen efter förlossningsdagen, om kvinnan inte har barnet i sin vård och underlåtenheten härutinnan inte beror på att hon är sjuk. Bestämmelsen kan väntas få tillämpning i jämförelsevis liten utsträckning. Enligt socialstyrelsens statistiska undersökning av mödrahjälpen uppgav av de ensamstående kvinnorna — några andra torde här knappast komma i fråga — 87 % att de ämnade ta hand om barnet, 5 % att de ännu inte visste hur de skulle ställa sig och 8 % att de tänkte lämna barnet ifrån sig. Införes en tilläggspenning såsom den här föreslagna, får dessa kvinnor uppenbarligen ökade möjligheter att behålla barnet.

Det kunde möjligen diskuteras att göra rätten till tilläggspenningen eller en del därav beroende också av den omständigheten att kvinnan efter nedkomsten återupptar förvärvsarbetet. En dylik regel tillämpas nu ofta på den privata — men inte på den offentliga — delen av arbetsmarknaden i fråga om rätt till lön vid ledighet i samband med nedkomst. Därvid torde dock intet hinder föreligga att kvinnan, när hon återkommit och erhållit hela den avtalsenliga moderskapsförmånen, slutar anställningen. Enligt

socialstyrelsens statistiska undersökning rörande mödrahjälpen ämnade en tredjedel av mödrarna återuppta förvärvsarbetet, en tredjedel förklarade att de inte hade för avsikt att återgå därtill och en tredjedel hade ännu inte tagit ståndpunkt till frågan. Av de ensamstående förklarade mindre än 10 % bestämt, att de inte skulle ägna sig åt förvärvsarbetet i fortsättningen. Då det här är fråga om förhandsuttalanden från kvinnornas sida, måste uppgifterna betraktas som i viss mån osäkra, möjligen också därför att en del av sökandena kan ha räknat med en mildare bedömning av hjälpbehovet om de på detta till intet förbindande sätt påstod sig icke ämna återgå till arbetet och därmed få tillbaka arbetsinkomsten.

Grunden för en regel av ovan antytt slag kan enligt utredningens mening starkt ifrågasättas, eftersom kvinnan under ledigheten alldeles oavsett hur förhållandena sedan kommer att utveckla sig går miste om arbetsförtjänst just på grund av nedkomsten. En sådan regel skulle vidare medföra stora svårigheter i tillämpningen. Utredningen har inte funnit anledning att föreslå någon sådan bestämmelse. Kvinnliga arbetstagare bör alltså i detta hänseende behandlas lika vid barnsbörd och vid sjukdom.

Tilläggspenningen föreslås till storleken i princip överensstämma med storleken av hel tilläggssjukpenning. Emellertid minskas sådan sjukpenning efter de första 90 dagarna av en sjukperiod till ett lägre dagbelopp i alla sjukpenningklasser utom de lägsta. Eftersom tilläggspenning från moderskapsförsäkringen högst skall kunna utgå för 90 dagar, saknas anledning att räkna med annat än de högre belopp, som i sjukpenningförsäkringen utgår för de första 90 dagarna. Utredningen föreslår alltså att moderskapsförsäkrad, som enligt sjukförsäkringslagen är obligatoriskt försäkrad för tilläggssjukpenning, skall för högst 90 dagar äga uppbära tilläggspenning enligt kolumn 5 i den i 22 § sagda lag intagna tabellen. Tabellen finns i detta betänkande återgiven på sid. 62, vartill utredningen får hänvisa.

Då utredningen förutsätter, att moderskapspenningen skall vara skattefri och då den med beaktande härav genomsnittligt kommer att motsvara åtminstone två tredjedelar av kvinnans tidigare arbetsinkomst, uppfylles även det krav rörande kompensationsgraden som erfordras för ratifikation av den förut nämnda konventionen.

Det bör erinras om att Kungl. Maj:t enligt 28 § sjukförsäkringslagen kan undanta vissa befattningshavare, huvudsakligen stats- och kommunaltjänstemän, från sjukpenningförsäkringen i dess helhet eller viss del därav. Göres sådant undantag beträffande försäkringen för tilläggssjukpenning eller både denna och försäkringen för grundsjukpenning, medför detta enligt utredningens förslag att ifrågavarande arbetstagare därmed även undantas från rätten till tilläggspenning (däremot inte grundpenning) enligt moderskapsförsäkringen. Det synes lämpligt, att i detta avseende samma regler gäller för tilläggsförsäkringen vid sjukdom och vid barnsbörd.

Bestämmelserna i övrigt i 28 § sjukförsäkringslagen om rätt för arbetsgivare, som utger sjuklön, att under vissa förutsättningar uppbära arbetstagarna tillkommande sjukpenning föreslås skola äga motsvarande tillämpning beträffande tilläggspenning från moderskapsförsäkringen (8 §). Däremot anser utredningen, att grundpenningen alltid skall utgå till kvinna som enligt lagstiftningens huvudbestämmelse är berättigad därtill.

Utgivande av moderskapshjälp

För utgivande av moderskapshjälpen kommer givetvis den allmänna sjukkassa att svara, i vilken kvinnan är försäkrad.

Bestämmelserna i 30 § sjukförsäkringslagen om den tid inom vilken sjukhjälp skall begäras och lyftas föreslås få motsvarande tillämpning beträffande moderskapshjälpen (9 §). En preskriptionstid av sex månader skulle sålunda gälla.

Vid framställning om att utfå moderskapspenning före förlossningen måste givetvis på något sätt styrkas att kvinnan är havande och den sannolika tidpunkten för nedkomsten. Utredningen föreslår att sådant intyg liksom nu skall vara utfärdat av läkare, barnmorska, distriktssköterska eller vid mödra- eller barnavårdscentral anställd sjuksköterska.

Då framställning efter förlossningen första gången göres att utfå moderskapspenning, bör på tillförlitligt sätt styrkas att kvinnan fått barn och vilken dag detta skett. Det föreslås därför att sådan framställning skall vara åtföljd av intyg av person, som nyss nämnts, eller av annan känd och trovärdig person.

På grund av den föreslagna bestämmelsen i 6 § första stycket att grundpenning skall reduceras om barnet är dödfött eller avlider inom 10 dagar efter förlossningen, torde det bli nödvändigt att kvinnan vid utkvittering av grundpenning efter nämnda tid intygar att barnet är vid liv eller varit vid liv vid sagda tids utgång.

Tilläggspenning skall enligt vad förut föreslagits endast utgå för tid, då kvinnan avhåller sig från förvärvsarbete. Vidare skall förmånen i fråga inte utgå för mer än 20 dagar efter nedkomsten om kvinnan av annan orsak än sjukdom underlåter att ha det nyfödda barnet i sin vård. Det måste därför på något sätt styrkas för sjukkassan att förutsättningar för erhållande av tilläggspenning föreligger. En skriftlig på heder och samvete avgiven försäkran av kvinnan själv synes härvid tillfyllest.

En ingalunda oviktig fråga är, hur förmånerna bör beräknas då rätt till sådana skulle komma att föreligga samtidigt enligt sjukförsäkringslagen och moderskapsförsäkringslagen, d. v. s. då kvinnan blir sjuk under tiden kring nedkomsten. Det bör understrykas, att de fysiologiska besvär som normalt åtföljer havandeskapet och förlossningen givetvis inte faller under begreppet sjukdom.

Sjukvårdsförsäkringen och försäkringen för förlossningsutgifter avser båda ersättning för vårdkostnader. Att kvinnan vid sjukdom, som fordrar besök hos eller av läkare, under ifrågavarande tid liksom eljest skall få kostnaderna härför ersatta enligt sjukförsäkringslagen, är självfallet. Vid vård på sjukhus gäller identiska ersättningsregler för sjukhjälpen och moderskapshjälpen, och någon risk för dubbelersättning torde inte föreligga. För de här avhandlade ersättningarna synes alltså inga särskilda samordningsbestämmelser erforderliga.

Vad sjukpenning och moderskapspenning beträffar kan man, såsom förut angivits, approximativt räkna med att av grundpenningen 135 kronor avser anskaffningar och 135 kronor ersättning för minskad arbetsförmåga. Den sistnämnda delen motsvarar grundsjukpenning för 45 dagar. Lider en kvinna under tiden för nedkomsten av sjukdom som skulle berättiga till sjukpenning, bör sålunda hennes grundsjukpenning kunna innehållas endast för 45 dagar av den anledningen att hon är berättigad till moderskapshjälp i form av grundpenning. Utredningen har därför i detta avseende utformat samordningen mellan sjuk- och moderskapsförsäkringarna så, att grundsjukpenning inte skall kunna utgå för förlossningsdagen och därpå följande 44 dagar.

Då barntillägget i sjuk- och moderskapsförsäkringarna åtföljer grundsjukpenningen resp. grundpenningen, skall på grund av den nyss föreslagna bestämmelsen grundpenningens barntillägg utgå vid sjukdom under de första 45 dagarna räknat fr. o. m. förlossningsdagen. Enligt förut angiven regel utgår emellertid barntillägg till grundpenning endast för 10 dagar räknat fr. o. m. nämnda dag. Denna regel bör kompletteras såtillvida att dylikt barntillägg skall utgå även för de därefter följande 35 dagarna i den mån kvinnan då vårdas på förlossningsanstalt eller sjukhus.

Tilläggssjukpenning och tilläggspenning avser var för sig att bereda förvärvsarbetande ersättning för inkomstbortfall och bör uppenbarligen inte utgå samtidigt. Utredningen anser, att samordningsregeln här bör ha den innebörden, att tilläggssjukpenning inte skall utgå för tid för vilken kvinnan uppbär tilläggspenning.

Av de ovan angivna bestämmelserna torde de som berör grundsjukpenningen och tilläggssjukpenningen böra införas i sjukförsäkringslagen; föreskrift rörande barntillägget till grundpenningen har intagits i 6 § moderskapsförsäkringslagen.

De föreslagna samordningsreglerna innebär alltså för grundsjukpenningens del att sådan utgår vid sjukdom under havandeskapet men — om sjukdomen fortbestår efter förlossningen — anses avlöst av grundpenningen under en period av 45 dagar räknat från och med förlossningsdagen. Då grundpenningen utgör 270 kronor medan grundsjukpenning, om sådan hade utgått under den angivna tiden, skulle ha utgjort (3 × 45 =) 135

kronor kommer alltså att av grundpenningen återstå 135 kronor till anskaffningar.

Om sjukdom inträffar under de 45 dagarna närmast före den beräknade tidpunkten för förlossningen och kvinnan vid insjuknandet har börjat uppbära tilläggspenning, avlöses denna, sedan den utgått för 90 dagar, av tilläggssjukpenning om kvinnan fortfarande är sjuk. Om hon vid sjukdomen vill byta ut tilläggspenningen från moderskapsförsäkringen mot tilläggssjukpenning, bör hon ha rätt därtill.

Har hon däremot inte börjat lyfta tilläggspenning när hon insjuknar, utgår vid sjukdomen tilläggssjukpenning intill dess att hon eventuellt begagnar sin rätt att i stället få tilläggspenning. Att hon utnyttjar sistnämnda rätt kan vara fördelaktigt för henne, enär tilläggspenningen inte inverkar på sjukhjälpstiden (den tid av 730 dagar för vilken sjukpenning längst utgår vid en och samma sjukdom). Det kan vidare erinras om att tilläggspenningen alltid skall beräknas efter den förmånligare skala som finns angiven i kolumn 5 av den i 22 § sjukförsäkringslagen intagna tabellen, under det att tilläggssjukpenning i alla sjukpenningklasser utom de lägsta skall nedsättas efter i princip tre månaders sjukdom och då utgår enligt kolumn 8 av samma tabell (jämför sid. 62).

Innebörden av sjukförsäkringslagens regler om nedsättning av tilläggssjukpenning vid längre sjukdom bör något närmare beröras. Tilläggssjukpenning skall lämnas enligt den förmånligare skalan för de första 90 dagarna av en sjukperiod för vilka sjukpenning utgår. Såsom sjukperiod anses tid under vilken den försäkrade i oavbruten följd lider av sjukdom som förorsakar förlust av arbetsförmågan eller nedsättning av denna med minst hälften. De 90 dagar för vilka sjukpenning utgår enligt den förmånligare regeln behöver emellertid inte ligga i en följd. Den omständigheten att kvinnan under en del av sjukperioden åtnjutit tilläggspenning från moderskapsförsäkringen medför sålunda ingen ändring däri att vid beräkningen av den tid, för vilken tilläggssjukpenning utgår efter den förmånligare skalan, hänsyn skall tagas till alla dagar under sjukperioden för vilka hon uppburit sjukpenning.

Genom moderskapsförsäkringen blir så gott som alla kvinnliga anställda med inkomst av någon betydelse garanterade ersättning för inkomstbortfall vid havandeskap och barnsbörd. Man kan utgå från att en del barnaföderskor bland arbetstagarna även är anslutna till den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen. Särskilda bestämmelser synes därför erforderliga för sådana fall då moderskapspenning och daghjälp från arbetslöshetsförsäkringen skulle komma att utgå samtidigt. Föreskrifter liknande dem som i fråga om sjukpenning föreslagits inflyta i sjukförsäkringslagen synes i fråga om daghjälp höra hemma bland bestämmelserna rörande erkända arbetslöshetskassor. Denna fråga kommer att behandlas av 1951 års utredning om arbetslöshetsförsäkringen.

Nämnda utredning torde även komma att pröva frågan om rätt till förmåner från arbetslöshetsförsäkringen för kvinnlig medlem i arbetslöshetskassa med avseende på sådan tid under graviditeten eller efter nedkomsten då moderskapspenning inte utgår.

Finansieringen av den obligatoriska moderskapsförsäkringen

Även om bestämmelserna rörande moderskapsförsäkringen inflyter i en särskild lag, skall denna försäkring i ekonomiskt avseende utgöra en del av den allmänna sjukförsäkringen. Sålunda föreslås, att sjukvårdsförsäkringen skall anses ur utgiftssynpunkt omfatta jämväl försäkring för ersättning för förlossningsutgifter, att försäkringen för grundsjukpenning skall anses omfatta jämväl försäkring för moderskapspenning i form av grundpenning och därå utgående barntillägg samt att försäkringen för tilläggssjukpenning skall anses omfatta jämväl försäkring för moderskapspenning i form av tilläggspenning (10 §).

Uppenbarligen kommer på grund härav den allmänna sjukförsäkringens kostnader att stiga inte oväsentligt. Kostnaderna behandlas närmare i kapitel X. Rörande sättet för täckande av utgiftsökningen för sjukförsäkringen föreslås följande.

För sjukvårdsförsäkringens del uppkommer kostnadsökningar genom dels utgifterna för vård på förlossningsanstalt, dels ökade resekostnader och dels något ökade läkarvårdskostnader (läkarvård vid hemförlossning).

Utgifterna för vård på förlossningsanstalt bör liksom utgifterna för sjukhusvård helt täckas av avgifterna för sjukvårdsförsäkringen. Till utgifterna för läkarvård och resor bör liksom vid sjukdom utgå statsbidrag med 50 % under det att återstoden av utgifterna bör täckas av avgifterna för sjukvårdsförsäkringen. (Här har bortsetts från det arbetsgivarbidrag å 0,1 % av lönesumman som enligt 38 § sjukförsäkringslagen skall utgå till sjukvårdsförsäkringen, eftersom detta bidrag närmast är avsett att delvis finansiera läkemedelsrabatteringen.) Såsom närmare framgår av kapitel X kommer vad nu föreslagits att resultera i en genomsnittlig höjning av avgiften för sjukvårdsförsäkringen med något mindre än en krona eller från omkring 23 kr. till 24 kr.

Grundsjukpenningen finansieras genom ett statsbidrag av 50 % och i övrigt genom avgiften för grundsjukpenning. Till barntilläggen utgår ett statsbidrag av 75 %, medan återstoden av kostnaden för dem faller på nyssnämnda avgift. Enligt utredningens mening bör moderskapsförsäkringens grundpenning och de därtill knutna barntilläggen finansieras på samma sätt. Detta innebär en genomsnittlig höjning av avgiften för grundsjukpenning med omkring kr. 3: 50 eller från 25 kr. till 28 à 29 kr.

Den obligatoriska försäkringen för tilläggssjukpenning finansieras dels genom försäkringsavgifter och dels genom ett arbetsgivarbidrag utgörande 1 % av den lön, som arbetsgivare under ett kalenderår utgivit till anställda

hos honom. Härvid tages dock inte hänsyn till arbetstagares lön i vad den överstiger 15 000 kr. för år räknat. Arbetsgivarbidraget kan antagas täcka inemot 60 % av kostnaderna för den obligatoriska tilläggsförsäkringen. Om arbetsgivarbidraget utgår oförändrat, kommer tydligen den merkostnad som uppkommer genom moderskapsförsäkringen att i sin helhet påverka de anställdas avgifter vilka härigenom kommer att höjas ganska betydligt — man torde kunna räkna med en höjning av omkring 10 %. Det är enligt utredningens mening rimligt att arbetsgivarna bidrar till de anställda kvinnornas tilläggspenning på grund av moderskapsförsäkringen efter motsvarande grunder som gäller för tilläggssjukpenningen. Det förekommer, såsom framgår av redogörelsen i kap. III, i inte obetydlig utsträckning att arbetsgivare utger lön i samband med ledighet för havandeskap och förlossning. En höjning av arbetsgivarbidraget kan antagas komma att motsvaras av en viss besparing för arbetsgivarna såsom ett kollektiv. Den höjning av arbetsgivarbidraget, som erfordras för att arbetsgivarna skall bidra till tilläggspenningen i samma mån som till tilläggssjukpenningen, uppgår enligt gjorda beräkningar till 0,04 % av de lönesummor som ligger till grund för arbetsgivarbidraget till sjukförsäkringen. En sådan höjning skulle tillföra försäkringen omkring 7 miljoner kr. om året.

Utredningen föreslår på nu anförda skäl, att arbetsgivarbidraget till tilläggssjukpenningen förhöjes från 1,00 % till 1,04 %. Detta innebär, att det sammanlagda arbetsgivarbidraget till den allmänna sjukförsäkringen (alltså inklusive bidraget till läkemedelsrabatteringen) blir 1,14 %.

För att illustrera förhöjningens ekonomiska betydelse för arbetsgivarna kan nämnas, att om ett företag till sin personal årligen utbetalar 100 000 kr. i arbetslöner, kommer det att få utge bidrag till moderskapsförsäkringen med högst 40 kr.; utbetalas en miljon, blir bidraget högst 400 kr. o. s. v.

Vad nu sagts betyder, att avgifterna till den obligatoriska sjukförsäkringen (oberäknat sådana förmåner som sjukgymnastik m. m., vilka sjuk-

Den obligatoriska sjukförsäkringen	Avgift utan moderskapsförsäkring	Avgift med moderskapsförsäkring
Enbart sjukvårdsförsäkring.....	23	24
Sjukpenningklass 1....	48	52
» 2....	55	60
» 3....	62	67
» 4....	67	72
» 5....	74	79
» 6....	79	84
» 7....	86	92
» 8....	91	97
» 9....	102	109
» 10....	114	121
» 11....	126	133
» 12....	138	146
» 13....	150	158

kassa enligt 18 § sjukförsäkringslagen kan besluta införa för sina medlemmar) kommer att genomsnittligt uppgå till följande belopp.

Ansvarsfördelningen mellan lokal- och centralsjukkassor föreslås i fråga om ersättningen för förlossningsutgifter överensstämma med den eljest för sjukvårdsförsäkringen gällande, vilket innebär att lokalsjukkassan svarar för utgifterna men att den äger från centralsjukkassan återfå tre fjärdedelar av utgifterna (11 §). Genom en sådan anordning blir det ur ekonomisk synpunkt likgiltigt om en utgift hänför sig till sjukdom eller havandeskap.

Vad åter angår moderskapspenningen måste den under alla förhållanden avgränsas från sjukpenningen med hänsyn till olikheten i beräkningsgrunder. Då det vidare är särskilt önskvärt att kostnaderna för moderskapspenning slås ut på en större enhet än vad en lokalsjukkassa i allmänhet utgör, föreslår utredningen att lokalsjukkassa väl skall svara för utgivandet av moderskapspenning men äga återfå hela beloppet av sina utgifter härför från centralsjukkassan.

Frågan om frivillig försäkring för moderskapspenning

Inom den allmänna sjukförsäkringens ram finns en frivillig försäkring för tilläggssjukpenning. Denna försäkring är avsedd för *dels* den vars inkomst helt eller delvis härrör av annat förvärvsarbete än tjänst, *dels* obligatoriskt sjukpenningförsäkrad hustru, som sammanlever med sin man, och *dels* vissa studerande. Denna försäkring är beträffande de två sistnämnda kategorierna begränsad så att den sammanlagda sjukpenningen på grund av obligatorisk och frivillig försäkring inte får överstiga 6 kr. De hemmavarande hustrurna kan sålunda frivilligt tilläggsförsäkra sig för högst (6—3 =) 3 kr. För den förstnämnda kategorien kan tilläggssjukpenningen uppgå till högst så stort belopp att den, tillsammans med tilläggssjukpenning på grund av den obligatoriska försäkringen, utgör det belopp vartill den obligatoriska tilläggssjukpenningen skulle ha uppgått om hela förvärvsarbetsinkomsten varit av tjänst. De båda förstnämnda kategorierna kan välja olika karenstider (3, 18, 33 eller 93 dagar), medan endast en karenstid gäller för de studerande (18 dagar). Statsbidrag utgår till den frivilliga sjukpenningförsäkringen med 20 %.

Utredningen har ingående undersökt olika möjligheter att inom moderskapsförsäkringen skapa en motsvarighet även till den frivilliga tilläggssjukpenningen.

Det synes till en början klart, att det skulle vara meningslöst att anordna en helt fristående frivillig moderskapsförsäkring, enär anslutning till en sådan försäkring sannolikt endast skulle kunna påräknas från kvinnor som hade anledning anta att de kunde bli havande inom en inte alltför avlägsen framtid.

Vid en sammankoppling med den frivilliga försäkringen för tilläggssjuk-

Tabell 1. Medlemsbestånd 50 % män och 50 % kvinnor i sjukpenningklasserna 2—4.

Klass	Andelen barnaföderskor bland kvinnorna											
	0,1				0,2				0,3			
	Karenstid i sjukförsäkringen (dagar)											
	3	18	33	93	3	18	33	93	3	18	33	93
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
	Alt. A. Statsbidrag till moderskapspenning 20 %.											
2.....	26	37	43	82	51	73	86	164	77	110	129	245
3.....	26	37	43	82	51	73	86	164	77	110	129	245
4.....	29	43	52	123	57	86	104	245	86	130	156	368
5.....	21	31	37	82	42	62	74	164	63	93	111	245
6.....	18	27	33	82	36	54	65	164	54	81	98	245
7.....	15	22	26	61	29	43	52	123	44	65	78	184
8.....	13	20	24	61	26	39	48	123	39	59	72	184
9.....	10	15	19	49	20	31	38	98	31	46	56	147
10.....	8	13	16	41	17	25	31	82	25	38	46	123
11.....	7	11	13	35	14	21	26	70	21	32	40	105
12.....	6	9	11	31	12	19	23	61	19	28	34	92
13.....	5	8	10	27	11	16	20	55	16	25	30	82
	Alt. B. Statsbidrag till moderskapspenning 50 %.											
2.....	16	23	27	51	32	46	54	102	48	69	80	153
3.....	16	23	27	51	32	46	54	102	48	69	80	153
4.....	18	27	32	77	36	54	65	153	54	81	97	230
5.....	13	19	23	51	26	39	46	102	40	58	70	153
6.....	11	17	20	51	22	34	41	102	34	50	61	153
7.....	9	14	16	38	18	27	33	77	27	41	49	115
8.....	8	12	15	38	16	24	30	77	24	37	45	115
9.....	6	10	12	31	13	19	23	61	19	29	35	92
10.....	5	8	10	26	10	16	19	51	16	24	29	77
11.....	4	7	8	22	9	13	16	44	13	20	25	66
12.....	4	6	7	19	8	12	14	38	12	18	22	58
13.....	3	5	6	17	7	10	13	34	10	16	19	51

penning ställer sig saken visserligen något annorlunda, men även i sådant fall kommer de sannolika avgiftshöjningarna på grund av försäkringsbeståndets sammansättning att bli avsevärda. Detta skulle starkt hämma anslutningen till försäkringen från männens sida och från de kvinnor, som inte har anledning att räkna med havandeskap. Härigenom skulle vidare en önskvärd utbredning av den frivilliga sjukförsäkringen motverkas. De nämnda verkningarna kan tydligen mildras genom en begränsning till storleken av den frivilliga tilläggspenningen vid barnsbörd och genom höga statsbidrag till denna.

Utredningen har sålunda gjort vissa beräkningar med utgångspunkt från att den frivilliga tilläggspenningen vid moderskap inte fick överstiga 3 kr. samt från statsbidrag om 20 respektive 50 %. Vid beräkningarna har räknats med olika alternativ dels i fråga om den procentuella anslutningen till den frivilliga försäkringen av män och kvinnor och dels i fråga om den andel av de anslutna kvinnorna som kan antas föda barn varje år.

Beräkningarna redovisas i de på sid. 101—103 intagna tabellerna. Dessa

Tabell 2. Medlemsbestånd 40 % män och 60 % kvinnor i sjukpenningklasserna 2—4.

Klass	Andelen barnaföderskor bland kvinnorna											
	0,1				0,2				0,3			
	Karenstid i sjukförsäkringen (dagar)											
	3	18	33	93	3	18	33	93	3	18	33	93
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
	Alt. A. Statsbidrag till moderskapspenning 20 %.											
2.....	30	43	50	96	60	86	100	193	90	129	150	289
3.....	30	43	50	96	60	86	100	193	90	129	150	289
4.....	33	50	60	145	67	101	121	289	100	151	181	434
5.....	25	36	44	97	50	73	87	194	74	109	131	291
6.....	21	32	38	97	42	63	77	194	63	95	115	291
7.....	17	26	31	73	34	51	62	146	52	77	93	219
8.....	15	23	28	73	31	46	56	146	46	69	85	219
9.....	12	18	22	58	24	36	45	117	36	55	67	175
10.....	10	15	18	49	20	30	37	98	30	45	55	146
11.....	8	13	16	42	17	26	31	84	25	38	47	126
12.....	7	11	14	37	15	22	27	73	22	33	41	110
13.....	7	10	12	33	13	20	24	65	20	30	36	98
	Alt. B. Statsbidrag till moderskapspenning 50 %.											
2.....	19	27	31	60	38	54	62	121	56	80	94	181
3.....	19	27	31	60	38	54	62	121	56	80	94	181
4.....	21	31	38	90	42	63	76	181	63	94	113	271
5.....	16	23	27	61	31	46	54	121	46	68	82	182
6.....	13	20	24	61	26	40	48	121	40	59	72	182
7.....	11	16	19	46	22	32	39	91	32	48	58	137
8.....	10	14	18	46	19	29	35	91	29	43	53	137
9.....	8	11	14	37	15	23	28	73	23	34	42	110
10.....	6	9	12	30	12	19	23	61	19	28	34	92
11.....	5	8	10	26	11	16	20	52	16	24	29	78
12.....	5	7	9	23	9	14	17	46	14	21	26	69
13.....	4	6	8	20	8	12	15	41	12	18	23	61

utvisar *de procenttal varmed avgifterna för den frivilliga sjukförsäkringen måste ökas,* om försäkringen ombildas till en frivillig kombinerad sjuk- och moderskapsförsäkring, där moderskapspenningen utgår under 90 dagar med en krona i sjukpenningklass 2, två kronor i klass 3 och tre kronor i klasserna 4—13. Medlemsbeståndet har i klasserna 2—4 antagits utgöra de för varje tabell särskilt angivna procenttalen män och kvinnor och i högre klasser genomsnittligt 60 % män och 40 % kvinnor. För sjukförsäkringsdelen av denna kombinerade försäkring har förutsatts att statsbidrag — i likhet med vad som gäller beträffande den redan beslutade frivilliga sjukförsäkringen — skall utgå med 20 %. För moderskapsförsäkringsdelen har som nämnts räknats med statsbidrag om alternativt 20 och 50 %.

Innebörden av tabellerna belyses enklast genom ett exempel. I tabell 2 redovisas avgiftsökningarna om försäkringsbeståndet i sjukpenningklasserna 2—4 utgör 40 % män och 60 % kvinnor, ett inte osannolikt antagande rörande en kombinerad sjuk- och moderskapsförsäkring av den ifrågasatta typen. Gifta hemmakvinnor har såsom tidigare nämnts möjlighet att fri-

Tabell 3. Medlemsbestånd 20 % män och 80 % kvinnor i sjukpenningklasserna 2—4.

Klass	Andelen barnaföderskor bland kvinnorna											
	0,1				0,2				0,3			
	Karenstid i sjukförsäkringen (dagar)											
	3	18	33	93	3	18	33	93	3	18	33	93
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
	Alt. A. Statsbidrag till moderskapspenning 20 %.											
2.....	38	54	63	124	76	108	126	248	114	162	189	372
3.....	38	54	63	124	76	108	126	248	114	162	189	372
4.....	42	63	76	186	84	127	152	372	127	190	228	559
5.....	32	47	56	126	63	93	111	253	95	140	167	379
6.....	27	41	49	126	54	82	99	253	81	122	148	379
7.....	22	33	40	96	45	66	80	191	67	99	120	287
8.....	20	30	37	96	40	60	73	191	60	90	110	287
9.....	16	24	29	77	32	48	58	154	47	71	87	231
10.....	13	20	24	64	26	39	48	129	39	59	72	193
11.....	11	17	21	55	22	34	41	110	33	50	62	166
12.....	10	15	18	48	19	29	36	97	29	44	54	145
13.....	9	13	16	43	17	26	32	86	26	39	48	129
	Alt. B. Statsbidrag till moderskapspenning 50 %.											
2.....	24	34	39	78	47	68	79	155	71	102	118	233
3.....	24	34	39	78	47	68	79	155	71	102	118	233
4.....	26	40	48	116	53	79	95	233	79	119	143	349
5.....	20	29	35	79	40	58	70	158	59	88	104	237
6.....	17	25	31	79	34	51	62	158	51	76	93	237
7.....	14	21	25	60	28	41	50	119	42	62	75	179
8.....	12	19	23	60	25	38	46	119	37	56	69	179
9.....	10	15	18	48	20	30	36	96	30	45	54	144
10.....	8	12	15	40	16	25	30	80	25	37	45	121
11.....	7	10	13	35	14	21	26	69	21	32	39	104
12.....	6	9	11	30	12	18	22	61	18	27	34	91
13.....	5	8	10	27	11	16	20	54	16	24	30	81

villigt försäkra sig för en sjukpenning av högst 3 kronor om dagen och tillhör därvid sjukpenningklass 4. Kombinerar man detta skydd med ett motsvarande skydd vid moderskap uppkommer följande avgiftsökningar, förutsatt att 20% statsbidrag lämnas och kvinnan har valt 3 dagars karenstid i sjukförsäkringen, nämligen med 33 % (från ca 39 till ca 52 kronor) om av tio försäkrade kvinnor endast en föder barn under året, med 67 % (från ca 39 till ca 65 kronor) om andelen barnaföderskor utgör två av tio och med 100 % (från ca 39 till ca 78 kronor) om sistnämnda andel utgör tre av tio. Om i stället statsbidrag lämnades med hälften av kostnaden för den frivilliga moderskapsförsäkringen, skulle motsvarande avgiftsökningar uppgå till 21 % (från ca 39 till ca 47 kronor), 42 % (från ca 39 till ca 55 kronor) resp. 63 % (från ca 39 till ca 63 kronor). Såsom närmare framgår av tabellerna skulle avgiftsökningarna bli väsentligt större vid längre karenstid i sjukförsäkringen.

De i tabellerna redovisade siffrorna visar, att man även vid de gynnsammaste antagandena rörande sammansättningen av försäkringsstocken

och födelsefrekvensen erhåller avgiftsförhöjningar, som inte kan accepteras för sjukförsäkringens del. Ett högt statsbidrag till dessa kvinnor kan även möta invändningar av statsfinansiell och principiell natur. Härtill kommer att det inte kan anses rimligt att de män, som är självständiga företagare och i denna egenskap sjukförsäkrar sig frivilligt, skall bidra till kostnaderna för frivillig moderskapsförsäkring även för hustrur till dem som på grund av sin anställning är obligatoriskt sjukpenningförsäkrade.

Utredningen har alltså inte funnit det möjligt att låta den frivilliga försäkringen för tilläggssjukpenning även omfatta försäkring för moderskapspenning.

Konsekvenserna av det nu nämnda ståndpunktstagandet torde inte böra överdrivas. Det bör nämligen bemärkas, att den försäkringsmässiga moderskapshjälp som skall tillkomma alla kvinnor blir mer än fördubblad i jämförelse med moderskapshjälpen i de erkända sjukkassorna, varvid förmånerna av fri vård och helt eller delvis fria resor vid förlossning inte bör förbises. Vidare finns alltjämt möjlighet att i fall av behov få den försäkringsmässiga hjälpen kompletterad med mödrahjälp.

Särskilda frågor

Därigenom att moderskapsförsäkringen konstrueras som en del av den obligatoriska sjukförsäkringen i administrativt och finansiellt hänseende blir sjukförsäkringslagens bestämmelser i dessa hänseenden gällande för båda försäkringarna. Emellertid innehåller sjukförsäkringslagen, såsom delvis framgått av det förut anförda, vissa andra bestämmelser som tarvar motsvarighet inom moderskapsförsäkringen. Utredningen föreslår därför att dessa bestämmelser göres tillämpliga på moderskapsförsäkringen genom ett hänvisningsstadgande (12 §).

I enlighet härmed skall nedan angivna bestämmelser i sjukförsäkringslagen äga motsvarande tillämpning på moderskapsförsäkringen:

23 §, första stycket b) — e). — Frågan om inskränkningar i rätten till moderskapspenning har behandlats tidigare i detta kapitel.

27 § första stycket e) och h). — Moderskapspenning jämte barntillägg skall kunna nedsättas eller helt indragas, om den försäkrade medvetet eller av grov vårdslöshet lämnar oriktig eller vilseledande uppgift angående förhållande, som har betydelse för rätten till moderskapshjälp.

Så skall även kunna ske, om kvinnan utan giltigt skäl underlåter att anmäla sådan ändring i arbetsinkomsten, som är av betydelse för hennes sjukpenningklasstillhörighet.

56 § andra stycket punkten 5). — I sjukkassans stadgar skall anges ordningen för utbetalning av moderskapshjälp.

59 §, 87 § första stycket och 89 §. — Sjukkassa skall genom anordnande av erforderlig kontroll se till att missbruk av moderskapsförsäkringen hindras. Lokalsjukkassa har därvid att iaktta de föreskrifter, som lämnas

av centralsjukkassan. Tillsynsmyndigheten äger utfärda erforderliga föreskrifter angående kontrollens anordnande. Sjukkassa är vidare skyldig att enligt bestämmelser som utfärdas av tillsynsmyndigheten för annan sådan kassas räkning utge moderskapshjälp och utöva i samband därmed erforderlig kontroll. Även i övrigt skall kassorna genom samarbete underlätta moderskapsförsäkringslagens tillämpning. Lokalsjukkassa har att på begäran av centralsjukkassa, till vilken den är ansluten, utbetala moderskapshjälp.

101—103 §§. — Beträffande besvär över sjukkassas beslut i ärende angående moderskapshjälp föreslås samma regler gälla som i ärende angående sjukhjälp.

105 §. — Fordran på moderskapshjälp som innestår hos sjukkassan, får ej utmätas. Ej heller får rätt till moderskapshjälp överlåtas, innan den försäkrade är berättigad att lyfta moderskapshjälpen.

106 §. — Har försäkrad genom oriktiga uppgifter eller genom underlåtenhet att fullgöra stadgad anmälningsskyldighet eller annorledes förorsakat, att moderskapshjälp obehörigen utgått eller utgått med för högt belopp, eller har någon eljest obehörigen eller med för högt belopp uppburit moderskapshjälp, och har hon skäligen bort inse detta, skall återbetalning ske av vad som har utbetalats för mycket, där ej i särskilt fall anledning föreligger att helt eller delvis efterge återbetalningsskyldigheten.

I fall som här avses får, i avräkning på vad som har utbetalats för mycket, innehållas skäligt belopp av kvinnan tillkommande moderskapshjälp eller sjukhjälp som därefter förfaller. Har försäkrad, till vilken hjälp felaktigt utbetalats, övergått till annan sjukkassa, får sådan avräkning ske även på den hjälp vartill hon kan vara berättigad från nämnda kassa.

Moderskapshjälpen bör i skatte- och andra avseenden likställas med sjukhjälp. Den omständigheten att bestämmelserna om moderskapshjälpen inflyter i en särskild lag i stället för att införas i lagen om allmän sjukförsäkring bör nämligen inte medföra att moderskapshjälpen betraktas på annat sätt än sjukhjälp. Utredningen föreslår därför att, där annat inte särskilt stadgats, vad i lag eller författning gäller om sjukhjälp enligt lagen om allmän sjukförsäkring skall äga motsvarande tillämpning å moderskapshjälpen (13 §).

Vidare föreslås, att Kungl. Maj:t eller efter Kungl. Maj:ts bemyndigande tillsynsmyndigheten för den allmänna sjukförsäkringen skall kunna utfärda tillämpningsföreskrifter (14 §).

Vad slutligen organisationen beträffar torde sjukkassornas handhavande av moderskapsförsäkringen komma att medföra en viss ökning av deras arbetsuppgifter, likaledes torde någon ökning av tillsynsmyndighetens arbete uppstå. Sistnämnda ökning torde komma att bli så obetydlig, att någon särskild personal ej behöver beräknas för ändamålet.

Behövliga ändringar i sjukförsäkringslagen

Redan i 1 § sjukförsäkringslagen synes en bestämmelse böra inryckas genom vilken sambandet mellan sjuk- och moderskapsförsäkringarna fastslås. Utredningen föreslår därför en bestämmelse av innehåll att genom den obligatoriska sjukförsäkringen skall meddelas moderskapshjälp på sätt stadgas i lagen om allmän moderskapsförsäkring.

De i det föregående föreslagna bestämmelserna i sjukförsäkringslagen rörande samordningen mellan sjukpenningförsäkringen och försäkringen för moderskapspenning föreslås inflyta i 23 §.

Bestämmelserna i 34 § första stycket sjukförsäkringslagen, som avhandlar avvägningen av sjukförsäkringsavgifterna, föreslås kompletterad med en hänvisning till lagen om allmän moderskapsförsäkring rörande moderskapsförsäkringens fördelning å de olika delarna av sjukkasseverksamheten.

Vad angår de närmare bestämmelserna rörande finansieringen synes det i övrigt vara tillfyllest att i ett nytt andra stycke till sjukförsäkringslagens 38 § intages en hänvisning till bestämmelsen i lagen om allmän moderskapsförsäkring rörande arbetsgivares skyldighet att erlägga bidrag för bestridande av kostnader för tilläggspenning.

Ikraftträdande m. m.

Den föreslagna lagen om allmän moderskapsförsäkring liksom de föreslagna ändringarna i sjukförsäkringslagen bör enligt utredningens mening träda i kraft samtidigt med sistnämnda lag eller den 1 januari 1955. Det är att märka att bestämmelserna i sjukkasseförordningen upphör att gälla med utgången av år 1954, vilket bl. a. innebär att den moderskapshjälp varom stadgas i förordningen då upphör att finnas. Förordningen om moderskapspenning bör givetvis samtidigt upphöra att gälla.

Då det gäller att avgöra huruvida ersättning vid havandeskap skall utgå enligt den nu gällande eller enligt den föreslagna lagstiftningen bör tidpunkten för barnsbörden vara avgörande.

Om förlossning inträffar inom 270 dagar efter 1954 års utgång, uppstår frågan i vad mån en förvärvsarbetande kvinna skall äga rätt till tilläggspenning och huru denna i så fall skall beräknas (jämför 7 § andra stycket). Enligt utredningens mening bör den föreslagna lagstiftningen omedelbart vid ikraftträdandet erhålla full effektivitet. Även tilläggspenning bör alltså utgå så snart förlossningen skett efter 1955 års ingång. Vid beräkning av tilläggspenningens storlek bör så anses som om kvinnan under år 1954 tillhört den sjukpenningklass i vilken hon varit placerad den 1 januari 1955.

Det kan uppenbarligen i vissa fall inträffa att en kvinna erhållit förskott å moderskapshjälp eller moderskapspenning enligt de nu gällande bestäm-

melserna men att barnet födes efter 1955 års ingång. Sålunda utgivet förskott skall anses vara utgivet enligt de nu gällande bestämmelserna men likväl avräknas från grundpenning enligt den föreslagna lagen. Å andra sidan bör förskott enligt den föreslagna lagen inte kunna utgivas före dess ikraftträdande.

KAPITEL IX

Mödrahjälpens utformning

Utredningen har i det föregående funnit en behovsprövad hjälpform av mödrahjälpens typ erforderlig vid sidan av den föreslagna moderskapsförsäkringen. För mödrahjälpens nuvarande utformning har redogjorts i kap. I. — I syfte att skapa underlag för en bedömning av mödrahjälpens funktionsduglighet har socialstyrelsen på utredningens initiativ företagit en ingående statistisk undersökning rörande mödrahjälpen. En redogörelse för undersökningen, vilken gällt mödrahjälpsansökningar som avgjorts under februari 1953, har fogats såsom bilaga till detta betänkande. Undersökningens resultat understryker enligt utredningens mening ytterligare nödvändigheten av ett komplement till den generella hjälpen vid havandeskap och barnsbörd.

Om den nuvarande moderskapshjälpen och moderskapspenningen i enlighet med utredningens förslag ersättes med en allmän moderskapsförsäkring, ger detta i och för sig inte anledning att ifrågasätta någon förändring av bestämmelserna om mödrahjälpen i annat avseende än beträffande maximibeloppen. Mödrahjälp kan nu lämnas med högst 600 kronor eller vid flerbörd 800 kronor. De kvinnor som erhåller mödrahjälp får i regel dessutom antingen moderskapshjälp om vanligen 125 kronor eller moderskapspenning om 75 kronor. I förhållande till sistnämnda båda förmåner innebär moderskapsförsäkringens grundpenning en förhöjning med minst 145 resp. 195 kronor. Efter moderskapsförsäkringens införande skulle alltså kvinnornas behov av mödrahjälp minska. Till kvinnor med inkomst av arbetsanställning kan dessutom enligt utredningens förslag utgå tilläggspenning. Att man vid beviljande av mödrahjälp måste ta hänsyn till kvinnans ökade försäkringsmässiga stöd är uppenbart. Då beloppsgränserna för mödrahjälpen har karaktär av maximigränser, kan dock detta ske utan förändring av dem. Det synes även motiverat att för fall, där hjälpbehovet är särskilt framträdande, lämna möjlighet öppen att utöver stödet från moderskapsförsäkringen bevilja mödrahjälp intill nu gällande maximibelopp. På dessa skäl finner sig utredningen böra avstå från att föreslå någon sänkning av maximibeloppen för mödrahjälpen.

En fråga som har varit föremål för åtskillig diskussion är den huruvida mödrahjälp bör lämnas in natura eller med kontant belopp. För närvarande utgår mödrahjälpen till övervägande del i den förstnämnda formen. Detta innebär, att mödrahjälpsnämnden beviljar hjälp med vissa bestämda be-

lopp för särskilt angivna ändamål och att barnavårdsnämnden vanligen direkt ersätter den som levererat varor (utrustning för kvinnan och barnet) eller ställt tjänster till kvinnans förfogande (tandvård, hemhjälp, inackordering). Bidrag till kostförbättring utgår dock sedan den 1 juli 1949 alltid kontant med visst belopp per vecka eller månad.

Mot naturalinjen har invänts, att den på bidragsmottagaren kan göra intryck av ett visst förmynderskap. Socialvårdskommittén förordade i huvudförslaget i dess år 1946 framlagda betänkande en fullständig övergång till kontantbelopp främst under motivering att kvinnorna i regel skulle förstå att rätt använda de utbetalade medlen. Kommitténs alternativa förslag förutsatte däremot som tidigare nämnts mödrahjälpens bibehållande, varvid kommittén ansåg att naturakaraktären i princip borde bestå, under det att man borde undvika en alltför detaljerad reglering av hjälpens art. I en del av de remissyttranden där frågan kom under bedömning anfördes, framför allt från barnavårdsnämndernas sida, att i mödrahjälpsklientelet ingick en stor del unga och oerfarna mödrar och att anvisningsförfarandet här innebar en garanti för att medlen fann riktig användning. I många fall vore vidare kvinnor benägna att låta sina egna intressen stå tillbaka för familjens och skulle därför, om mödrahjälpen utbetalades kontant, sannolikt använda hjälpen till de löpande hushållsutgifterna. Understundom förelåg åter risk för att mannen skulle lägga beslag på pengarna för sin räkning.

Såvitt utredningen kunnat finna fungerar den nuvarande ordningen väl i det stora hela. Genom den föreslagna moderskapsförsäkringen kommer åtskilliga kvinnor, som vid nuvarande förhållanden skulle behöva mödrahjälp, att reda sig med den försäkringsmässiga hjälpen. I första hand gäller detta uppenbarligen de kvinnor som på grund av anställning blir försäkrade för tilläggspenning. För övriga mödrar kommer genom försäkringen det kontantbelopp, som står till fritt förfogande, att bli väsentligt större än nu. Problemet om sättet för mödrahjälpens utgivande blir därför mindre betydelsefullt. Då det vidare sannolikt i åtskilliga fall skulle föreligga risk för att mödrahjälpen inte kom till avsedd nytta om den nuvarande linjen övergavs, har utredningen inte funnit anledning föreligga till ändring i de hittills tillämpade principerna.

Vad nu sagts får inte anses innebära att utredningen skulle vara övertygad om att det mest önskvärda förfaringssättet tillämpas i alla hjälpfall. Utredningen anser det önskvärt att fortsatt uppmärksamhet inom mödrahjälpsnämnderna ägnas spörsmålet rörande möjligheterna att i större utsträckning än hittills låta kvinnorna själva disponera över dem tillerkänd mödrahjälp.

Kritik har vid olika tillfällen riktats mot mödrahjälpsverksamheten på grund av ojämnheter mellan olika mödrahjälpsnämnder i fråga om prövningen av behovet av mödrahjälp. Sedan Kungl. Maj:t med anledning av anmärkningar framförda av 1950 års besparingsutredning uppdragit åt

socialstyrelsen att utreda dels orsaken härtill och dels i vad mån det vore önskvärt och möjligt att ernå en utjämning, avlämnade styrelsen den 18 oktober 1951 utredning och förslag i ämnet.

I egenskap av tillsynsmyndighet över mödrahjälpsverksamheten har socialstyrelsen sedan länge tid efter annan utfärdat normer att tjäna till ledning för mödrahjälpsnämnderna vid bedömning av mödrahjälpsansökningar. Normerna upptar för olika dyrortsgrupper och olika barnantal å ena sidan de inkomstgränser upp till vilka högsta mödrahjälpsbelopp i regel bör utgå och å andra sidan de inkomstgränser vid vilka mödrahjälp i regel bör upphöra att utgå. Vid förekomsten i det individuella fallet av vissa faktorer — såsom exempelvis sjuklighet inom sökandens familj, skulder, förmögenhet — bör emellertid enligt styrelsens anvisningar avvikelser göras från normerna i höjande eller sänkande riktning.

Den av socialstyrelsen företagna utredningen visade, att stora olikheter förelegat i fråga om mödrahjälpens omfattning inom olika områden, och styrelsen anförde bl. a., att olikheterna i ofta avsevärd utsträckning och i vissa fall helt orsakats av ojämnheter i prövningen av behovet av mödrahjälp. Skiljaktigheterna i fråga om mödrahjälpens omfattning hade blivit särskilt markerade under tiden efter 1947, då socialstyrelsen senast utfärdat normer. Styrelsen hade med anledning härav utarbetat nya normer och föreslog, att i mödrahjälpsförordningen skulle intagas föreskrift om skyldighet för mödrahjälpsnämnderna att följa fastställda normer och att vid prövning av frågor om avsteg från normerna följa enhetliga riktlinjer. Normerna borde fastställas av Kungl. Maj:t, medan de nyssnämnda allmänna riktlinjerna liksom hittills borde utfärdas av socialstyrelsen.

Den 14 december 1951 uppdrog Kungl. Maj:t åt socialstyrelsen att — efter hörande av mödrahjälpsnämnderna — utfärda nya normer med beaktande av inträdda löne- och prisstegringar och att verka för att dessa normer i möjligaste mån tillämpades enhetligt, såvida inte förhållandena i viss del av landet borde föranleda avsteg från dem. Styrelsen har i maj 1952 utfärdat sådana normer, vilka sedermera justerats med verkan från den 1 juli 1953 med hänsyn till höjningen av mödrahjälpens maximibelopp.

Den statistiska undersökning rörande mödrahjälpen, som socialstyrelsen nu utfört för socialförsäkringsutredningens räkning, har av olika skäl måst begränsas till att avse en del av de ansökningar som avgjorts under en månad, februari 1953. Materialets relativt ringa omfång har inte tillåtit en tillförlitlig redovisning av de olika mödrahjälpsnämndernas aktuella praxis. I kapitel I har lämnats en översikt över mödrahjälpen under år 1952. Därav framgår, att åtskilliga olikheter rått mellan mödrahjälpsnämnderna bl. a. i fråga om andelen beviljade ansökningar och det belopp som genomsnittligt beviljats. Då skiljaktigheterna endast till dels synes ha sin grund i rent regionala olikheter i fråga om befolkningens struktur o. d., torde de i viss utsträckning bero på ojämnheter i tillämpningen.

Vid bedömning av uppgifterna för 1952 måste man emellertid hålla i minnet, att nämnderna endast under en del av året haft tillgång till de nya normerna, vilka utfärdades först i maj månad 1952. De närmast dessförinnan gällande normerna härrörde från 1947 och var med hänsyn till penningvärdeförändringen helt inaktuella så sent som under förra delen av år 1952. Att många nämnder vid denna tid själva sökt anpassa tillämpningen efter rådande förhållanden är förklarligt, likaså att tillämpningen i avsaknad av ett allmänt rättesnöre måste bli i viss mån olika hos olika nämnder. Då dessa omständigheter i inte ringa grad måste ha inverkat på årsgenomsnittet för 1952, kan man inte därur dra några säkra slutsatser om verkningarna av socialstyrelsens nya normer. Så torde inte kunna ske förrän tidigast då statistiken för år 1953 föreligger. Då socialstyrelsens förslag om att Kungl. Maj:t skall utfärda normer till mödrahjälpsnämndernas ledning enligt utredningens åsikt måste bedömas mot bakgrunden av den praxis som nämnderna utbildat med stöd av de nu gällande normerna, anser sig utredningen i nuvarande läge inte kunna ta ställning till förslaget.

Enligt utredningens mening är det önskvärt att uppnå en såvitt möjligt likformig tillämpning av de principer som bör ligga till grund för prövningen av mödrahjälpsansökningarna. De av socialstyrelsen föreslagna åtgärderna skulle sannolikt verka i sådan riktning. Å andra sidan kan det befaras, att mödrahjälpsnämnderna, om Kungl. Maj:t utfärdade normer med angivande av inkomstgränser inom vilka mödrahjälp i regelfallen skulle utgå, i praktiken bleve obenägna att göra avvikelser härifrån även då de faktiska förhållandena skulle motivera det. Detta skulle bli liktydigt med att mödrahjälpen förvandlades från en behovsprövad till en inkomstprövad hjälpform. En sådan utveckling måste undvikas. Det är värdefullt att mödrahjälpsnämnderna känner sig obundna att, när så finnes påkallat, utmäta mödrahjälpens belopp med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet. Utredningen anser detta vara ett skäl som talar för att man fasthåller vid det nuvarande systemet. Därvid måste dock socialstyrelsen liksom hittills i möjlig mån verka för att en enhetlig praxis åstadkommes utan att nämndernas fria prövningsrätt åsidosättes.

Utredningen har företagit en genomgång av socialstyrelsens förut nämnda statistiska undersökning rörande mödrahjälpsansökningar som behandlats i februari 1953. Den verkställda genomgången har inte givit utredningen anledning till andra uttalanden än de i det föregående gjorda.

Anslaget till mödrahjälp är nu uppfört med 10 miljoner kronor (medelsbehovet för budgetåret 1954/55 har av socialstyrelsen vid tillämpning av gällande principer för mödrahjälpen beräknats till 9 miljoner kronor). Såsom tidigare framhållits måste vid avvägningen av mödrahjälpens storlek hänsyn tagas till det ökade försäkringsmässiga stödet. Skulle detta ske i full utsträckning — d. v. s. grundpenningen avräknas med minst ca 150 kronor och tilläggspenningen i dess helhet från mödrahjälp i den mån sådan

eljest skulle ha utgått — beräknas behovet av mödrahjälp minska med sammanlagt drygt 6 miljoner kronor. Anslagsbehovet skulle alltså på grund härav reduceras till något mindre än 4 miljoner kronor. Hänsyn måste emellertid tagas bl. a. till följande omständigheter.

Den utjämning av mödrahjälpsnämndernas praxis som redan kan ha skett eller framdeles bör ske måste rimligen gå till så, att de restriktivare nämndernas bidragsnivå lyftes. Detta torde medföra en viss ökning av anslagsbehovet.

Vidare bör man vid en realistisk bedömning utgå från att mödrahjälpsnämnderna inte alltid kommer att minska mödrahjälpen med exakt det belopp som motsvarar ökningen av det generella stödet. Även detta torde böra beaktas vid anslagsberäkningen.

På grund av dessa omständigheter och då utredningen anser en förbättring för de sämre ställda mödrarna i och för sig motiverad, har utredningen funnit sig böra räkna med en viss förhöjning av det förut angivna anslagsbehovet av ca 4 miljoner kronor. Försiktigheten bjuder, att kostnaderna för mödrahjälpen upptages till 5 à 6 miljoner kronor. I kostnadsberäkningarna räknas därför med 5,5 miljoner kronor.

På grund av det anförda föreslår utredningen, att mödrahjälpen bibehålles i sin nuvarande utformning vid sidan av den föreslagna moderskapsförsäkringen.

KAPITEL X

Kostnadsberäkningar

Vid beräkningen av den årliga kostnaden för den föreslagna *moderskapsförsäkringen* har antagits,

att antalet förlossningar är 110 000 om året,

att därav i 1 300 fall föreligger flerbörd,

att 3 800 barn årligen är dödfödda eller avlider inom tio dagar efter förlossningen,

att 70 000 barnaföderskor har barn under tio år i hemmet,

att tilläggspenning kommer att utgå till 23 000 barnaföderskor årligen samt

att den genomsnittliga tilläggspenningen till dessa utgör 6 kr. per dag.

Eftersom tilläggspenningen endast utgår vid avhållsamhet från förvärvsarbete, torde kunna förutsättas att den inte alltid utgives för 90 dagar. Vid beräkningarna har antagits att tilläggspenning i genomsnitt utgår för 87 dagar.

De föreslagna finansieringsbestämmelserna innebär, att kostnaderna för moderskapsförsäkringen fördelas på de försäkrade, arbetsgivarna och staten efter samma grunder som gäller för motsvarande förmåner enligt sjukförsäkringslagen.

Rörande beräkningen av kostnaden för *mödrahjälp* hänvisas till vad som därom anförts i föregående kapitel.

Kostnaderna för moderskapsförsäkringen och mödrahjälpen samt fördelningen av dessa kostnader framgår av uppställningen på nästa sida.

Vid bedömningen av nettokostnaden bör ihågkommas att även staten är arbetsgivare samt att åtskilliga arbetsgivare, bland dem staten, utger lön vid ledighet för barnsbörd.

Skulle statliga (och kommunala) tjänstemän undantagas från försäkringen för tilläggspenning, torde arbetsgivarbidraget till moderskapsförsäkringen sjunka till omkring 6 miljoner kronor.

Den föreslagna moderskapsförsäkringens inverkan på den obligatoriska sjukförsäkringens avgifter för grundförmånerna kan approximativt beräknas så, *att* kostnaderna för förlossningsutgifter medför en ökning av årsavgiften till sjukvårdsförsäkringen med ungefär 0,80 kr., *att* kostnaderna för grundpenningen jämte barntillägg medför en ökning av avgiften till

Föreslagen förmån:	Kostnad i milj. kr. för: De försäkrade	Arbetsgivarna	Staten	Summa
Läkarvård	[1]	—	[1]	[1]
Sluten förlossningsvård	3,0	—	—	3,0
Resor	0,5	—	0,5	1,0
Grundpenning	11,3	—	[2] 18,2	29,5
Barntillägg	0,4	—	1,1	1,5
Tilläggspenning	4,8	7,2	—	12,0
Mödrahjälp	—	—	5,5	5,5
Summa	20,0	7,2	25,3	52,5
Avgår nuvarande kostnader för:				
Sluten förlossningsvård	1,0	—	2,4	3,4
Moderskapshjälp	4,2	—	6,5	10,7
Moderskapspenning	—	—	1,1	1,1
Sjukhjälp enligt sjukförsäkringslagen (beräknad kostnad)	0,9		0,3	1,2
Mödrahjälp	—	—	10,0	10,0
Summa	6,1	—	20,3	26,4
Nettokostnad	13,9	7,2	5,0	26,1

[1] Torde endast kunna uppskattas till något tiotusental kr.
[2] Häri har inberäknats ett belopp av 3,5 milj. kr. varmed avgiftslindringsbidraget jämlikt 43 § sjukförsäkringslagen kan antagas öka till följd av höjningen av avgifterna.

grundsjukpenningen med omkring 3:50 kr. *samt att* sålunda avgiften för grundförsäkringen skulle stiga med cirka 4:30 kr. eller (om man bortser från avgiftshöjningar på grund av förmåner jämlikt 18 § sjukförsäkringslagen) från omkring 48 till i genomsnitt 52 à 53 kr.

Den nyss angivna höjningen av sjukförsäkringsavgifterna kommer uppenbarligen att vara av viss betydelse vid beräkningen av det skattebortfall och de restantieutgifter, som uppkommer genom sjukförsäkringsreformen.

Om det nuvarande arbetsgivarbidraget till sjukförsäkringen inte alls höjdes med anledning av moderskapsförsäkringen, skulle 12 milj. kr. falla på de obligatoriskt tilläggsförsäkrade och medföra en höjning av avgifterna för den obligatoriska tilläggssjukpenningförsäkringen om ungefär 10 %. Det av utredningen föreslagna arbetsgivarbidraget om 0,04 % av avlöningssummorna kan antagas ge 7,2 miljoner kr. om året, vilket motsvarar 60 % av kostnaderna för tilläggspenningen. Avgifterna för den obligatoriska försäkringen för tilläggssjukpenningen kommer enligt utredningens förslag att stiga med i genomsnitt cirka 4 %.

Att uppskatta de kostnader som skulle uppkomma vid anslutning av en frivillig moderskapsförsäkring till den frivilliga försäkringen för tilläggssjukpenning är ytterst vanskligt. Räknar man med ett frivilligt försäkringstillägg till grundpenningen av 3 kronor uppgår totalkostnaden, om av de försäkrade kvinnorna 17 000 årligen är barnaföderskor, till ungefär 4,5 milj. kr. och om 30 000 är barnaföderskor till omkring 8,0 milj. kr. Om statsbidrag skulle lämnas med 20 %, blev kostnaderna för staten resp. 0,9 och 1,6 milj. kr. Ett statsbidrag av exempelvis 50 % skulle medföra ökningar av statens utgifter till resp. 2,3 och 4,0 milj. kr. Beträffande de avgiftshöjningar som skulle uppkomma för de frivilligt försäkrade hänvisas till uppgifterna i kap. VIII.

Särskilda yttranden

Herr Hydén:

Moderskapsförsäkringen bör i möjligaste mån samordnas med sjukförsäkringen. Jag delar därför majoritetens uppfattning, att moderskapsförsäkringen bör omhänderhavas av sjukkassorna. Det föreligger dock enligt min uppfattning en grundväsentlig skillnad mellan sjukförsäkringen och moderskapsförsäkringen. Den första avser att skydda mot inkomstbortfall, som icke på förhand kan förutses. Moderskapsförsäkringen har annan karaktär. Majoriteten torde bygga sitt förslag i vad avser tilläggsförsäkringen på den uppfattningen, att förvärvsarbetande mödrar efter barnsbörd relativt snart återgår till förvärvsarbete och att försäkringens uppgift därför är att kompensera inkomstbortfallet under så lång tid som mödrarna av medicinska och andra skäl under alla förhållanden bör avhålla sig från förvärvsarbete. Jag delar majoritetens uppfattning, att det är rimligt att kompensera en betydande del av inkomstbortfallet beträffande de kvinnor, som snabbt återgår till förvärvsarbete. Såsom majoriteten utformat sitt förslag sträcker sig emellertid förmånerna enligt min uppfattning för långt. De utgår nämligen icke blott till sådana kvinnor, som återgår till arbete efter barnsbörden utan även till dem som definitivt eller för lång period framåt avstår från förvärvsarbete. Majoritetsförslaget innebär, att de förvärvsarbetande mödrarna ges en möjlighet att dröja med anpassningen till ett nytt inkomstläge tre månader längre än vad som skulle vara fallet, om tilläggsförsäkring icke funnes. Denna förlängning framstår som föga motiverad, eftersom den i utredningen redovisade undersökningen av mödrahjälpsklientelets benägenhet att återgå till förvärvsarbete ger vid handen, att endast $^1/_3$ av de förvärvsarbetande mödrarna med säkerhet kan räknas stå till arbetsmarknadens förfogande inom någorlunda rimlig tid efter förlossningen. Det bör härvid observeras, att mödrahjälpsklientelet av olika skäl torde vara mer benäget än andra mödrar att återgå till förvärvsarbete. Under sådana omständigheter kommer enligt min uppfattning tilläggspenningen i majoriteten av fall icke att utgöra en ersättning för inkomstbortfall i vanlig mening utan få karaktären av ett understöd, som förvärvats genom försäkringsavgifter.

Mot bakgrunden av min grundläggande inställning till hithörande problem anser jag, att moderskapsförsäkringen bort utformas på följande sätt.

Anslutning till moderskapsförsäkringen bör vara obligatorisk. Förmå-

nerna bör utgöra ersättning för förlossningsutgifter enligt majoritetsförslaget och härutöver bör en moderskapspenning utgå om 3: — kronor per dag under 90 dagar enligt de bestämmelser, som gäller för grundpenningen i majoritetsförslaget. Däremot bör tilläggspenning icke förekomma.

Moderskapsförsäkringen måste kompletteras med mödrahjälp i enlighet med nu gällande ordning.

Såsom ett alternativ vill jag förorda, att förvärvsarbetande kvinnor obligatoriskt försäkras för tilläggspenning, men att sådan icke utgår förrän det visat sig, att de inom 12 månader efter förlossningen under åtminstone tre månader stått till arbetsmarknadens förfogande antingen genom att ha utfört förvärvsarbete minst motsvarande halvtidstjänstgöring eller åtnjutit daghjälp från arbetslöshetskassa eller arbetslöshetsunderstöd. Uppfylles detta krav bör de förvärvsarbetande kvinnorna kunna utfå tilläggspenning i enlighet med majoritetsförslaget, dock med avdrag för vad de erhållit i mödrahjälp. Lämpligen synes denna regel kunna utformas på så sätt, att de bör kunna få ut en tredjedel av tilläggspenningen för varje tidsperiod om 30 dagar, som de visat sig ha utfört förvärvsarbete i den omfattning som nyss angivits. Utbetalningen kan sålunda ske redan innan de 12 månaderna förflutit och med början så snart den första arbetade 30-dagarsperioden gått till ända. För att undvika bevissvårigheter torde det visa sig lämpligt att som förvärvsarbete endast medräkna sådant arbete, som utförts i egenskap av arbetstagare.

Det är uppenbart, att avgifterna för moderskapsförsäkringen enligt de av mig förordade systemen för de tilläggsförsäkrade blir icke oväsentligt lägre än enligt majoritetsförslaget.

Skulle moderskapsförsäkringen icke kunna genomföras från den 1 januari 1955 instämmer jag i ledamoten Wetterströms reservation.

Fröken Wetterström:

De nuvarande formerna för samhällets ekonomiska stöd vid havandeskap och barnsbörd har genom penningvärdeförsämringen under tiden efter deras tillkomst väsentligt förlorat i värde. Det är endast för mödrahjälpens del som en höjning skett. En uppjustering anser jag därför nödvändig. Jag kan emellertid icke biträda utredningens förslag om en moderskapsförsäkring som skall vara en del av den allmänna sjukförsäkringen. Min uppfattning är nämligen att en allmän sjukförsäkring av finansiella och andra skäl ej kan genomföras den 1 januari 1955 utan den bör få anstå tills detta kan ske utan skattehöjning. På grund härav kan jag icke heller förorda en allmän moderskapsförsäkring från och med ingången av 1955. Å andra sidan framstår det för mig såsom angeläget att en förhöjning av bidragsnivån vid moderskap åstadkommes redan från nämnda tidpunkt. I mitt förslag utgår jag därför från de nuvarande hjälpformerna.

Jag förordar till en början att moderskapshjälpen höjes från det nu vanligen utgående beloppet 125 kronor till 270 kronor. För mödrar med hemmavarande barn under 10 år bör beloppet sättas till 290 kronor, innebärande ett tillägg å 20 kronor. Vad moderskapspenningen angår förordar jag en höjning från nuvarande 75 till 150 kronor med ett tillägg å 10 kronor för mödrar med hemmavarande barn under 10 år. Statens bidrag till såväl moderskapshjälp som moderskapspenning bör utgå med 150 kronor eller, då hemmavarande barn under 10 år finnes, med 160 kronor. Vad angår kostnader i samband med sluten förlossningsvård samt resor förordar jag samma stöd som utredningen, ehuru endast till de mödrar som erhåller moderskapshjälp eller moderskapspenning.

Enligt statsverkspropositionen 1953/54, bilaga 7, femte huvudtiteln, uppskattas för året 1954 antalet fall med moderskapshjälp till cirka 82 000 och antalet fall med moderskapspenning till cirka 12 000. Antalet barnaföderskor med hemmavarande barn under 10 år har av utredningen beräknats utgöra cirka 70 000. Med utgångspunkt härifrån kan kostnaderna enligt mitt förslag för moderskapshjälpen beräknas till 23,3 milj. kr., varav å staten skulle belöpa 12,9 milj. kr., samt för moderskapspenningen till 1,9 milj. kr. som helt utgår av statsmedel. Den slutna förlossningsvården kan beräknas draga en kostnad av 2,6 milj. kr., varav för statens del 0,3 milj. kr. Beträffande resor synes icke anledning föreligga att räkna med andra belopp än utredningen för sin del kommit fram till. De nuvarande kostnaderna för mödrahjälpen — 10 milj. kr. — torde komma att nedbringas med cirka 2 milj. kr.

Ett genomförande av mitt förslag skulle sålunda draga en total kostnad av 35,8 milj. kr. varav 13,2 milj. kr. för de försäkrade och 22,6 milj. kr. för staten, vilket motsvarar en höjning i förhållande till vad nu gäller med respektive 8,1 och 2,6 milj. kr. För de försäkrades del skulle detta innebära en avgiftshöjning på cirka 2 kr. 30 öre. Statens kostnad skulle enligt mitt förslag bli 2,4 milj. kr. lägre än enligt utredningens förslag.

Vid den tidpunkt då den allmänna sjukförsäkringen genomföres bör av skäl som utredningen anfört en samordning komma till stånd även beträffande här ifrågavarande vårdformer. En moderskapsförsäkring huvudsakligen i enlighet med utredningens förslag bör då genomföras.

Redogörelse för socialstyrelsens statistiska undersökning ang. mödrahjälpen under februari 1953.

Socialstyrelsen har i Kungl. brev den 24 april 1953 fått i uppdrag att verkställa en statistisk undersökning rörande mödrahjälpen i enlighet med en inom styrelsen i samråd med socialförsäkringsutredningen utarbetad plan. Undersökningens syfte har varit att belysa barnaföderskornas ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter som har betydelse för behovet av mödrahjälp.

Primärmaterialet. Undersökningen har verkställts på grundval av de utrednings- och ansökningshandlingar i varje mödrahjälpsärende som finns hos mödrahjälpsnämnderna. På grund av de lokala olikheterna i mödrahjälpsverksamheten har det varit nödvändigt att utsträcka undersökningen till hela landet och göra urvalet bland ansökningshandlingar från samtliga mödrahjälpsnämnder. För att begränsa undersökningens omfattning har medtagits endast varannan av de ansökningar som mödrahjälpsnämnderna behandlat under februari månad 1953. Av tids- och kostnadsskäl har det ej varit möjligt att lägga urvalet över ett helt år (hela 1952), och detta hade också varit olämpligt med hänsyn till att normerna för nämndernas prövning ändrades under loppet av detta år. På detta sätt har varje landstingsområde (resp. stad utom landsting) blivit representerat med ett antal fall, som utgör ungefär $^1/_{24}$ av det beräknade antalet ärenden för hela 1953.

För undersökningen har socialstyrelsen från mödrahjälpsnämnderna införskaffat samtliga ansökningshandlingar med nämndernas bilagda utredningar för februari 1953. Urvalet av de fall som skulle medtas i utredningen har skett helt slumpmässigt, på så sätt att varannan eller 1 974 av de 3 945 insända ansökningshandlingarna, som behandlats vid sammanträden under februari månad, utplockats. Detta motsvarar 4,08 % av samtliga under 1952 redovisade fall. Totalantalet fall för hela 1953, vilket man rätteligen skulle jämföra urvalets storlek med, finns givetvis ännu inga uppgifter om, men det torde icke komma att nämnvärt avvika från 1952 års tal. Den procentuella andelen utvalda fall inom olika mödrahjälpsområden företer visserligen några smärre variationer, jämfört med siffrorna för hela 1952, men inte av den storleksordningen att man kan befara att urvalets representativitet skulle förryckas.

Av de utvalda ansökningarna avsåg 1 534 gifta eller varaktigt samboende och 440 ensamstående. Dessa bägge grupper har hela tiden hållits isär vid bearbetningen, enär blanketterna för respektive ansökningshandlingar är av helt olika utseende. Sedan de utvalda ansökningshandlingarna granskats och kompletterats har uppgifterna kodifierats samt stansats på hålkort, varefter den fortsatta bearbetningen skett maskinellt. I några få fall var uppgifterna så ofullständiga att de måste kasseras. Det rör sig emellertid endast om 7 gifta/samboende och 11 ensamstående. På det hela taget var blanketterna enhetligt uppställda och innehöll samma uppgifter, men mödrahjälpsnämnderna i städerna Stockholm, Göte-

borg och Malmö hade var sin typ av blanketter, vilket i viss utsträckning försvårade och försenade granskningen.

De uppgifter på blanketterna som utnyttjats för denna undersökning är, förutom demografiska uppgifter om vederbörandes ålder, civilstånd, barnantal, yrke m. m., uppgifter om sökandens (resp. mannens) ekonomi, d. v. s. tillgångar och skulder samt inkomster under de senaste 12 månaderna och månadsinkomsten vid ansökningstillfället. Därutöver har medtagits uppgifter om militärtjänst, arbetslöshet, sjukdom, sjukkassetillhörighet, om vederbörande fått mödrahjälp tidigare etc. För de ensamstående har dessutom bearbetats uppgifter om faderskapet, eventuellt förestående giftermål, vårdnaden om barnet, föräldrarnas inkomster, om underhållsbidrag är fastställt etc. I fråga om skulder och tillgångar har i denna redogörelse endast medtagits nettoförmögenhet resp. nettoskuld.

Materialets tillförlitlighet. På grund av undersökningsmaterialets ringa storlek är alla i det följande angivna tal behäftade med vissa slumpfelsmarginaler. Talen får därför inte tolkas som exakta, och skillnader på en eller ett par procent får inte tillmätas någon betydelse. I tabellerna har vissa medeltal satts inom parentes. Dessa grundar sig på absoluta tal, som understiger 10 och bör därför betraktas som osäkra.

Mödrahjälpsklientelets sammansättning. Av de i samplingen utvalda 1 974 fallen bearbetades som förut nämnts 1 956. Övriga 18 visade sig så ofullständiga att de måste kasseras.

Mödrahjälpsfallens fördelning efter civilstånd och ålder framgår av denna tablå.

Ålder	Gifta/samboende	Ensamstående	Samtliga
Antal mödrahjälpsfall ...	1 527	429	1 956
Därav i % i åldern			
—20 år	9,6	43,4	17,0
21—25 »	31,4	35,4	32,2
26—30 »	23,7	12,1	21,2
31—35 »	20,0	5,6	16,8
36—40 »	10,9	2,1	9,0
41— »	4,4	1,4	3,7

De ensamstående är alltså betydligt yngre än de gifta/samboende. Ca 44 % av de ensamstående var högst 20 år och nära 80 % högst 25 år. Bland de gifta/samboende var motsvarande siffror 10 resp. 40 %.

Tab. 1. Samtliga sökande fördelade efter ålder och barnantal.

Barnantal	Ålder								Summa i %
	20 år o. lägre	21—25	26—30	31—35	36—40	41—45	46 år o. högre	Totalt	
0	302	355	131	46	15	5	—	854	43,7
1	27	206	135	88	31	7	—	494	25,2
2	3	57	82	89	36	17	3	287	14,7
3	1	8	39	54	39	13	—	154	7,9
4	—	5	20	26	26	8	2	87	4,4
5	—	—	3	12	11	5	—	31	1,6
6 o. flera	—	—	4	14	18	13	—	49	2,5
Summa	**333**	**631**	**414**	**329**	**176**	**68**	**5**	**1 956**	**100,0**

I *tab. 1* har de sökande fördelats efter ålder och barnantal. Med barn avses tidigare barn; det barn för vilket mödrahjälp söks är alltså inte medräknat. Vidare har medräknats endast hemmavarande barn under 16 år, som försörjs av föräldrarna resp. sökanden.

I nedanstående tablåer har uträknats den relativa fördelningen inom olika åldersgrupper och med olika barnantal för dels sökande på landsbygd och i städer, dels ensamstående resp. gifta/samboende.

Ålder	Ensamstående	Gifta o. samboende	Landsbygd	Städer	Samtliga
20 år o. därunder....	43,4	9,6	14,7	20,8	17,0
21—25 år.....	35,4	31,4	29,4	36,9	32,3
26—30 ».....	12,1	23,7	21,6	20,5	21,2
31—35 ».....	5,6	20,0	18,5	14,1	16,8
36—40 ».....	2,1	10,9	10,7	6,2	9,0
41—45 ».....	1,4	4,1	4,7	1,5	3,5
46 år o. däröver.....	—	0,3	0,4	—	0,2

Genomsnittsåldern är, som nedanstående tablå utvisar, betydligt högre på landsbygden än i städerna.

	Mödrarnas genomsnittsålder, år
Landsbygd.....	27,8
Städer.....	25,6
Gifta/samboende...	28,2
Ensamstående.....	22,6
Samtliga	27,0

Barnantal	Ensamstående	Gifta o. samboende	Landsbygd	Städer	Samtliga
0.....	84,4	32,2	39,5	50,5	43,7
1.....	10,5	29,4	24,5	26,5	25,2
2.....	3,0	18,0	15,5	13,2	14,7
3.....	0,9	9,8	9,1	6,0	7,9
4.....	0,5	5,6	5,9	2,0	4,4
5.....	0,5	1,9	2,0	1,0	1,6
6 o. flera.....	0,2	3,1	3,5	0,8	2,5

Som väntat har fallen på landsbygden i genomsnitt fler barn än de i städerna. På landsbygden uppgick de barnlösa familjerna till 40 % och i städerna till 50 % av samtliga. Ett-barnsfamiljerna utgjorde i bägge fallen ca 25 %. Fem eller flera barn hade på landsbygden drygt 5 %, i städerna ca 2 %. Av de gifta/samboende hade ungefär en tredjedel inga tidigare barn, av de ensamstående ca 85 %. Endast 5 % av den senare gruppen men ca 40 % av de gifta hade 2 eller flera barn.

Mödrahjälpsfallens fördelning efter yrkesverksamhet framgår av *tab. 2 och 3 a och b*. Yrkesfördelningen är gjord på huvudgrupper av yrken. När det gäller gifta/samboende redovisas i *tab. 2* männens yrkesfördelning, eftersom dessa svarar för huvudparten av inkomsterna. I fråga om ensamstående redovisas kvinnornas yrkesfördelning. Fallen har vidare i *tab. 3 a* fördelats på företagare, anställda och icke yrkesverksamma. Det är givetvis i detta sammanhang av stort

Tab. 2. Gifta sökande fördelade efter mannens yrke, ensamstående sökande efter sökandens yrke.

Yrkesgrupp	Samtliga fall		Därav beviljade mödrahjälp			
	Gifta män	Ensamst. kvinnor	Gifta män		Ensamstående kvinnor	
			antal	%	antal	%
Jordbruk	385	8	308	80,0	8	100,0
Industri o. hantverk	738	99	386	52,3	95	96,0
Samfärdsel	163	20	81	49,7	18	90,0
Handel	125	114	74	59,2	107	93,9
Allmän förvaltningstjänst	57	43	20	35,1	35	81,4
Fria yrken	10	6	9	90,0	4	66,7
Husligt förvärvsarbete	—	58	—	—	56	96,6
Husmödrar	—	4	—	—	4	100,0
Övriga	49	77	44	89,8	72	93,5
Summa	**1 527**	**429**	**922**	**60,4**	**399**	**93,0**
därav landsbygd	987	229	664	67,3	218	95,2
städer	540	200	258	47,8	181	90,5

intresse att se i hur stor utsträckning de mödrahjälpssökande kvinnorna haft förvärvsarbete under 1952 eller någon del därav. Denna fråga behandlas längre fram (tab. 18).

Tab. 3 a. Samtliga sökande jämte männen till de gifta sökandena fördelade efter yrkesverksamhet

Civilstånd	Landsbygd			Städer			Hela riket			Samtliga
	Företagare	Anställda	Yrkeslösa	Företagare	Anställda	Yrkeslösa	Företagare	Anställda	Yrkeslösa	
Gifta										
Mannen	225	742	20	32	480	28	257	1 222	48	1 527
Kvinnan	2	187	798	2	231	307	4	418	1 105	1 527
Ensamstående	1	174	54	3	175	22	4	349	76	429

Tab. 3 b. Samtliga sökande och de som beviljats mödrahjälp fördelade efter yrkesverksamhet

Endast kvinnor	Landsbygd			Städer			Hela riket		
	Sökande	därav bevilj. fall		Sökande	därav bevilj. fall		Sökande	därav bevilj. fall	
		antal	%		antal	%		antal	%
Företagare	3	3	(100,0)	5	5	(100,0)	8	8	(100,0)
Anställda	361	260	72,0	406	273	67,2	767	533	69,5
Yrkeslösa	852	619	72,7	329	161	48,9	1 181	780	66,0
Summa	**1 216**	**882**	**72,5**	**740**	**439**	**59,3**	**1 956**	**1 321**	**67,5**

Av de yrkesverksamma kvinnorna har nästan samtliga varit anställda. Endast 8 har betecknats som egna företagare, medan 257 av de 1 527 männen till de gifta sökandena har angetts som företagare. Av dessa finns 225 eller nära 90 % på landsbygden; det är till övervägande delen jordbrukare. Av de olika yrkeshuvudgrupperna uppvisar gruppen husmödrar det största antalet; på landsbygden 792 av 987 och i städerna 292 av 540. De sökandes procentuella fördelning på olika huvudgrupper av yrken på landsbygden och i städerna ser ut på detta sätt:

	Landsbygd	Städer	Hela riket
Jordbruk	1,2	0,3	0,9
Industri	5,0	17,3	9,7
Samfärdsel	0,8	2,4	1,4
Handel	6,0	16,5	10,0
Förvaltning	3,1	7,3	4,6
Fria yrken	0,4	0,8	0,6
Husligt arbete	3,6	5,7	4,4
Husmödrar utan yrke	65,2	39,8	55,6
Övriga	14,7	9,9	12,8

På landsbygden är två tredjedelar av kvinnorna husmödrar utan förvärvsarbete, i städerna ca 40 %. Inom alla yrkeshuvudgrupper, med undantag av jordbruk, är sökandena relativt fler i städerna än på landsbygden.

Beviljade och avslagna ansökningar. Av de i undersökningen medtagna 1 956 fallen fick 1 321, eller drygt två tredjedelar, mödrahjälp med varierande belopp. Den procentuella andelen beviljade ansökningar framgår av följande tablå.

	Landsbygd	Städer	Hela riket
Gifta/samboende	67,3	47,8	60,4
Ensamstående	95,2	90,5	93,0
Samtliga	72,5	59,3	67,5

Såväl för de gifta som för de ensamstående beviljas totalt sett betydligt fler ansökningar på landsbygden än i städerna. Skillnaden mellan landsbygd och städer hänför sig dock huvudsakligen till de gifta.

I *tab. 4* redovisas antalet beviljade och avslagna ansökningar för olika barnantal och inom olika åldersgrupper. Den procentuella andelen beviljade ansökningar stiger med ökad ålder; ett undantag är den lägsta åldersgruppen. Att de

Tab. 4. Beviljade och avslagna ansökningar fördelade efter mödrarnas barnantal samt civilstånd

Barnantal / Ålder	Bevilj. ansökningar			Avslagna ansökningar			Samtliga	Bevilj. ans. i % av samtl.		
	Ensamstående	Gifta o. samboende	Summa	Ensamstående	Gifta o. samboende	Summa		Ensamstående	Gifta o. samboende	Samtliga
Barnantal										
0	338	241	579	24	251	275	854	93,4	49,0	67,8
1	41	228	269	4	221	225	494	91,1	50,8	54,5
2	12	188	200	1	86	87	287	92,3	68,6	69,7
3	3	118	121	1	32	33	154	(75,0)	78,7	78,6
4	2	74	76	—	11	11	87	(100,0)	87,1	87,4
5	2	26	28	—	3	3	31	(100,0)	89,7	90,3
6 o. flera	1	47	48	—	1	1	49	(100,0)	97,9	98,0
Ålder										
20 år o. lägre	178	84	262	8	63	71	333	95,7	57,1	78,7
21—25 år	137	237	374	15	242	257	631	90,1	49,5	59,3
26—30 »	47	229	276	5	133	138	414	90,4	63,3	66,7
31—35 »	23	201	224	1	104	105	329	95,8	65,9	68,1
36—40 »	8	114	122	1	53	54	176	(88,9)	68,3	69,3
41—45 »	6	52	58	—	10	10	68	(100,0)	83,9	85,3
46 år o. högre	—	5	5	—	—	—	5	—	100,0	100,0
Summa	**399**	**922**	**1 321**	**30**	**605**	**635**	**1 956**	**93,0**	**60,4**	**67,5**
därav landsbygd	218	664	882	11	323	334	1 216	95,2	67,3	72,5
städer	181	258	439	19	282	301	740	90,5	47,8	59,3

yngsta mödrarna i större utsträckning beviljats mödrahjälp sammanhänger givetvis med dessas lägre inkomster. Den högre andelen bifallna ansökningar med stigande ålder sammanhänger däremot med det ökade barnantalet. Bland de gifta/samboende bifalles ungefär hälften av alla ansökningar från de mödrar som saknar barn eller har ett barn tidigare. För tvåbarnsfamiljerna bifalles två tredjedelar, för trebarnsfamiljerna närmare 80 %, för fyra- och fembarnsfamiljerna närmare 90 % och för dem som har 6 eller flera barn nästan alla ansökningar (98 %). Bland de ensamstående har få flera än ett barn, varför motsvarande relativtal för dessa blir mycket osäkra. Samma sak gäller den relativa frekvensen beviljade ansökningar inom olika huvudgrupper av yrken. För vissa grupper är nämligen de absoluta talen så små, att relativtalen blir mycket osäkra. Någon större skillnad mellan yrkeslösa och anställda föreligger inte; bland de förstnämndas ansökningar har 66 % bifallits, bland de sistnämndas 70 %.

Inkomstförhållanden. Beträffande inkomstförhållandena används i det följande två olika slag av uppgifter, som bägge återfinns på ansökningshandlingarna, nämligen dels inkomsten de 12 senaste månaderna (d. v. s. i allmänhet inkomsten under tiden 1/2 1952—31/1 1953), dels månadsinkomsten vid ansökningstillfället. Den inkomst som mödrahjälpsnämnderna lägger största vikten vid, då ärendena prövas, är den senaste årsinkomsten, men i vissa fall, då denna av en eller annan anledning är särskilt hög eller låg, har hänsyn tagits även till nuvarande månadsinkomst.

En avsevärd skillnad i inkomstförhållanden råder mellan mödrar som beviljats mödrahjälp och mödrar som fått avslag. Medianinkomsten är i förra fallet 4 902 kr. och i det senare 8 399 kr. Medianinkomsterna de 12 senaste månaderna (i kr.) för olika civilstånd på landsbygd och i städer framgår av denna tablå.

	Beviljade ansökningar			Avslagna ansökningar		
	Landsbygd	Städer	Hela riket	Landsbygd	Städer	Hela riket
Gifta/samboende....	5 610	6 868	5 901	7 777	9 489	8 543
Ensamstående.....	2 129	3 464	2 665	2 750	4 700	4 400
Samtliga	**4 828**	**5 070**	**4 902**	**7 692**	**9 287**	**8 399**

I *tab. 5—8* redovisas samtliga beviljade och avslagna fall fördelade efter inkomsten de senaste 12 månaderna och efter sökandenas ålder, barnantal, civilstånd samt efter landsbygd och städer.

I fråga om de mödrar som beviljats mödrahjälp hade bland de gifta 1,3 % mindre än 1 000 kr. inkomst och bland de ensamstående 21,0 %. Av dem som fått avslag på sina ansökningar hade inga gifta, men fyra av de ensamstående, mindre än 1 000 kr. Anledningen till avslag i dessa fall synes vara att hänsyn här tagits till föräldrarnas eller den blivande makens relativt höga inkomst. Av dem som fått avslag har inga ensamstående men nära 60 % av de gifta/samboende över 8 000 kr. inkomst.

Barnantalet och inkomsten spelar den största rollen vid bedömandet av mödrahjälpsansökningarna. I vidstående tablå har därför antalet beviljade och avslagna ansökningar fördelats efter sökandens barnantal och inkomst.

Bland dem som beviljats mödrahjälp har av de barnlösa familjerna 12,6 % en inkomst som understiger 1 000 kr., av familjerna med 1—2 barn 3,6 % och av familjerna med 3 eller flera barn 2,2 %. En inkomst överstigande 8 000 kr. har av de barnlösa familjerna 8,1 %, av 1—2-barnsfamiljerna 9,8 % samt av 3- och flerbarnsfamiljerna 17,2 %. Av dem som fått avslag hade det stora flertalet över

Inkomst de 12 senaste månaderna	Beviljade ansökningar				Avslagna ansökningar			
	Barnantal				Barnantal			
	0	1—2	3 el. flera	S:a	0	1—2	3 el. flera	S:a
Samtliga	**579**	**469**	**273**	**1 321**	**275**	**312**	**48**	**635**
därav i % med en inkomst av								
0 kr	8,3	2,3	2,2	4,9	1,1	—	2,1	0,6
— 999 »	4,3	1,3	—	2,4	—	—	—	—
1 000—1 999 »	9,7	2,8	3,3	5,9	2,2	0,3	—	1,1
2 000—2 999 »	15,0	7,2	3,7	9,9	2,5	0,6	—	1,4
3 000—3 999 »	15,5	10,2	7,7	12,0	3,3	0,3	—	1,6
4 000—4 999 »	16,8	19,0	12,1	16,6	3,3	4,2	2,1	3,6
5 000—5 999 »	10,4	16,2	15,7	13,6	9,4	5,1	—	6,6
6 000—6 999 »	5,7	20,3	22,0	14,2	13,1	13,2	2,1	12,3
7 000—7 999 »	6,2	10,9	16,1	9,9	14,2	18,9	10,4	16,2
8 000—8 999 »	3,3	7,9	9,9	6,3	9,1	22,8	16,7	16,4
9 000—9 999 »	2,4	0,4	5,1	2,3	10,9	11,5	29,2	12,6
10 000— »	2,4	1,5	2,2	2,0	30,9	23,1	37,4	27,6

Tab. 5. Samtliga beviljade resp. avslagna fall, fördelade efter ålder och inkomst.

Inkomst de 12 senaste månaderna	Åldersgrupp						Summa
	—20	21—25	26—30	31—35	36—40	41—50	
Beviljade fall							
Ingen inkomst	24	23	8	5	3	2	65
— 999 kr	14	8	4	3	1	1	31
1 000—1 999 »	34	23	11	6	1	3	78
2 000—2 999 »	49	38	20	11	9	4	131
3 000—3 999 »	43	52	27	19	13	5	159
4 000—4 999 »	38	86	43	29	18	5	219
5 000—5 999 »	20	46	44	41	22	6	179
6 000—6 999 »	8	41	54	52	15	18	188
7 000—7 999 »	16	29	30	29	18	9	131
8 000—8 999 »	7	13	25	19	11	8	83
9 000—9 999 »	2	10	4	7	6	1	30
10 000— »	7	5	6	3	5	1	27
Summa	**262**	**374**	**276**	**224**	**122**	**63**	**1 321**
Avslagna fall							
Ingen inkomst	2	1	—	—	1	—	4
— 999 kr	—	—	—	—	—	—	—
1 000—1 999 »	3	4	—	—	—	—	7
2 000—2 999 »	3	4	1	—	1	—	9
3 000—3 999 »	3	3	4	—	—	—	10
4 000—4 999 »	2	8	8	5	—	—	23
5 000—5 999 »	8	22	8	3	1	—	42
6 000—6 999 »	12	33	22	7	4	—	78
7 000—7 999 »	9	48	22	15	6	3	103
8 000—8 999 »	4	43	23	19	12	3	104
9 000—9 999 »	8	29	15	13	13	2	80
10 000— »	17	62	35	43	16	2	175
Summa	**71**	**257**	**138**	**105**	**54**	**10**	**635**

Tab. 6. Samtliga beviljade resp. avslagna fall, fördelade efter barnantal och inkomst.

Inkomst de 12 senaste månaderna	Barnantal							Summa
	0	1	2	3	4	5	6 o. fl.	
Beviljade fall								
Ingen inkomst	48	7	4	3	1	2	—	65
— 999 kr	25	5	1	—	—	—	—	31
1 000—1 999 »	56	11	2	4	2	1	2	78
2 000—2 999 »	87	22	12	4	3	1	2	131
3 000—3 999 »	90	31	17	10	4	2	5	159
4 000—4 999 »	97	57	32	16	11	1	5	219
5 000—5 999 »	60	46	30	18	17	1	7	179
6 000—6 999 »	33	51	44	25	16	9	10	188
7 000—7 999 »	36	16	35	21	13	6	4	131
8 000—8 999 »	19	16	21	12	6	3	6	83
9 000—9 999 »	14	2	—	5	3	1	5	30
10 000— »	14	5	2	3	—	1	2	27
Summa	**579**	**269**	**200**	**121**	**76**	**28**	**48**	**1 321**
Avslagna fall								
Ingen inkomst	3	—	—	1	—	—	—	4
— 999 kr	—	—	—	—	—	—	—	—
1 000—1 999 »	6	1	—	—	—	—	—	7
2 000—2 999 »	7	1	1	—	—	—	—	9
3 000—3 999 »	9	—	1	—	—	—	—	10
4 000—4 999 »	9	12	1	—	1	—	—	23
5 000—5 999 »	26	15	1	—	—	—	—	42
6 000—6 999 »	36	35	6	1	—	—	—	78
7 000—7 999 »	39	45	14	5	—	—	—	103
8 000—8 999 »	25	42	29	6	1	1	—	104
9 000—9 999 »	30	23	13	7	6	1	—	80
10 000— »	85	51	21	13	3	1	1	175
Summa	**275**	**225**	**87**	**33**	**11**	**3**	**1**	**635**

Tab. 7. Samtliga beviljade resp. avslagna fall, fördelade efter civilstånd och inkomst

Inkomst de 12 senaste månaderna	Ensamstående		Gifta och samboende		Samtliga	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Beviljade fall						
Ingen inkomst	56	14,0	9	1,0	65	4,9
— 999 kr	28	7,0	3	0,3	31	2,4
1 000—1 999 »	61	15,3	17	1,8	78	5,9
2 000—2 999 »	82	20,5	49	5,3	131	9,9
3 000—3 999 »	77	19,3	82	8,9	159	12,0
4 000—4 999 »	55	13,8	164	17,8	219	16,6
5 000—5 999 »	27	6,8	152	16,5	179	13,6
6 000—6 999 »	7	1,8	181	19,6	188	14,2
7 000—7 999 »	5	1,3	126	13,7	131	9,9
8 000—8 999 »	1	0,2	82	8,9	83	6,3
9 000—9 999 »	—	—	30	3,3	30	2,3
10 000— »	—	—	27	2,9	27	2,0
Summa	**399**	**100,0**	**922**	**100,0**	**1 321**	**100,0**
Avslagna fall						
Ingen inkomst	4	13,3	—	—	4	0,6
— 999 kr	—	—	—	—	—	—
1 000—1 999 »	5	16,7	2	0,3	7	1,1
2 000—2 999 »	3	10,0	6	1,0	9	1,4
3 000—3 999 »	1	3,3	9	1,5	10	1,6
4 000—4 999 »	5	16,7	18	3,0	23	3,6
5 000—5 999 »	5	16,7	37	6,1	42	6,6
6 000—6 999 »	5	16,7	73	12,1	78	12,3
7 000—7 999 »	2	6,6	101	16,7	103	16,2
8 000—8 999 »	—	—	104	17,2	104	16,4
9 000—9 999 »	—	—	80	13,2	80	12,6
10 000— »	—	—	175	28,9	175	27,6
Summa	**30**	**100,0**	**605**	**100,0**	**635**	**100,0**

8 000 kr. i inkomst. Sålunda översteg inkomsten detta belopp för 50,9 % av de barnlösa, 57,4 % av familjerna med 1—2 barn samt 83,3 % av familjerna med 3 eller flera barn. Endast tre barnlösa och en med 3 eller flera barn hade fått avslag på sina ansökningar trots att inkomsten understeg 1 000 kr. Anledningen härtill torde såsom tidigare berörts vara att hänsyn tagits till föräldrarnas eller den blivande makens relativt goda ekonomi.

I sammanställningen här nedan redovisas det relativa antalet beviljade respektive avslagna ansökningar för sökande i olika inkomstklasser på landsbygden och i städerna.

Inkomst de 12 senaste månaderna	Beviljade ansökningar			Avslagna ansökningar		
	Lands-bygd	Städer	Hela riket	Lands-bygd	Städer	Hela riket
Samtliga	**882**	**439**	**1 321**	**334**	**301**	**635**
därav i % med en inkomst av						
0 kr	5,5	3,9	4,9	0,9	0,3	0,6
— 999 »	2,5	2,0	2,4	—	—	—
1 000—1 999 »	6,5	4,8	5,9	0,6	1,7	1,1
2 000—2 999 »	10,3	9,1	9,9	1,8	1,0	1,4
3 000—3 999 »	11,8	12,5	12,0	3,0	—	1,6
4 000—4 999 »	16,4	16,9	16,6	5,1	2,0	3,6
5 000—5 999 »	14,6	11,4	13,6	9,0	4,0	6,6
6 000—6 999 »	16,4	9,8	14,2	16,2	8,0	12,3
7 000—7 999 »	9,7	10,5	9,9	19,4	12,6	16,2
8 000—8 999 »	4,5	9,8	6,3	16,8	15,9	16,4
9 000—9 999 »	1,1	4,5	2,3	9,9	15,6	12,6
10 000— »	0,7	4,8	2,0	17,3	38,9	27,6

Av de beviljade fallen på landsbygden har 5,5 % ingen inkomst alls och för 8,0 % understeg inkomsten 1 000 kr. En inkomst på mer än 8 000 kr. redovisas av 6,3 %. I städerna är motsvarande tal 3,9 %, 5,9 % och 19,1 %. Av de mödrar som fått avslag har 44 % på landsbygden och 70 % i städerna över 8 000 kr. inkomst.

Tab. 8. Antalet beviljade ansökningar inom olika inkomstklasser på landsbygden och i städerna.

Inkomst de 12 senaste månaderna	Landsbygd			Städer			Hela riket		
	Antal	därav beviljade fall		Antal	därav beviljade fall		Antal	därav beviljade fall	
		totalt	i %		totalt	i %		totalt	i %
Ingen inkomst	51	48	94,1	18	17	94,4	69	65	94,2
— 999 kr	22	22	100,0	9	9	100,0	31	31	100,0
1 000—1 999 »	59	57	96,6	26	21	80,8	85	78	91,8
2 000—2 999 »	97	91	93,8	43	40	93,0	140	131	93,6
3 000—3 999 »	114	104	91,2	55	55	100,0	169	159	94,1
4 000—4 999 »	162	145	89,5	80	74	92,5	242	219	90,5
5 000—5 999 »	159	129	81,1	62	50	80,6	221	179	81,0
6 000—6 999 »	199	145	72,9	67	43	64,2	266	188	70,7
7 000—7 999 »	150	85	56,7	84	46	54,8	234	131	56,0
8 000—8 999 »	96	40	41,7	91	43	47,3	187	83	44,4
9 000—9 999 »	43	10	23,3	67	20	29,9	110	30	27,3
10 000— »	64	6	9,4	138	21	15,2	202	27	13,4
Summa	**1 216**	**882**	**72,5**	**740**	**439**	**59,3**	**1 956**	**1 321**	**67,5**

Beräknar man den *relativa andelen beviljade ansökningar* i olika inkomstklasser för olika civilstånd får man följande tal.

	Ensamstående	Gifta/samboende
Under 1 000 kr.....	95,5	(100,0)
1 000—2 999 kr.....	94,7	89,2
3 000—4 999 »	95,7	90,1
5 000—5 999 »	84,4	80,4
6 000—6 999 »	58,3	71,3
7 000—7 999 »	.	55,5
8 000—8 999 »	.	44,1
9 000—9 999 »	—	27,3
10 000— »	—	13,4
Samtliga	**93,0**	**60,4**

Den procentuella andelen beviljade ansökningar inom olika inkomstklasser och för mödrar med olika barnantal framgår av nedanstående sammanställning.

	0 barn	1—2 barn	3 el. fl. barn	Samtliga
Under 1 000 kr.....	96,1	.	.	96,0
1 000—2 999 kr.....	91,6	94,0	.	92,9
3 000—4 999 »	90,3	90,7	98,2	91,8
5 000—5 999 »	69,8	82,6	.	81,0
6 000—6 999 »	47,8	69,9	98,4	70,7
7 000—7 999 »	48,0	46,4	89,8	56,0
8 000—8 999 »	43,2	34,3	77,1	44,4
9 000—9 999 »	31,8	5,3	50,0	27,3
10 000— »	14,1	8,9	25,0	13,4
Samtliga	**67,8**	**60,1**	**85,0**	**67,5**

Mellan jordbrukare och icke jordbrukare föreligger stora inkomstskillnader. Som jordbrukare har i detta sammanhang räknats dels hemmansägare och småbruksägare, dels arrendatorer. Däremot har inte jordbruks- och skogsarbetare medräknats i denna grupp. Av samtliga 1 956 fall, som ingår i undersökningen, var 167 jordbrukare. Av ansökningarna från jordbrukarhushåll beviljades 134 eller omkring 80 %; av ansökningarna från övriga hushåll beviljades 66 %. Att jordbrukarnas ansökningar bifölls i större utsträckning beror på att de redovisade inkomsterna i genomsnitt ligger lägre. Detta framgår av *tab. 9,* där jord-

Tab. 9. De sökande fördelade efter inkomsten de 12 senaste månaderna bland jordbrukare och icke jordbrukare.

Inkomst de 12 senaste månaderna	Jordbrukare		Icke jordbrukare	
	totalt	%	totalt	%
Ingen inkomst.....	2	1,2	67	3,8
— 999 kr.....	2	1,2	29	1,6
1 000—1 999 »	4	2,4	81	4,5
2 000—2 999 »	19	11,4	121	6,8
3 000—3 999 »	25	15,0	144	8,1
4 000—4 999 »	42	25,1	200	11,2
5 000—5 999 »	28	16,7	193	10,8
6 000—6 999 »	22	13,2	244	13,6
7 000—7 999 »	8	4,8	226	12,6
8 000—8 999 »	6	3,6	181	10,1
9 000—9 999 »	6	3,6	104	5,8
10 000— »	3	1,8	199	11,1
Summa	**167**	**100,0**	**1 789**	**100,0**
Därav beviljade fall.....	134	80,2	1 187	66,3
avslagna fall.....	33	19,8	602	33,7

Tab. 10. Samtliga beviljade och avslagna ansökningar fördelade efter familjens nuvarande månadsinkomst och barnantal (exkl. jordbrukare).

Månadsinkomst vid ansökan	Barnantal						Summa	%
	0	1	2	3	4	5 o. fl.		
Beviljade fall								
Ingen inkomst	189	31	17	7	5	4	253	21,3
— 99 kr	3	10	2	—	1	2	18	1,5
100—199 »	35	11	3	1	1	1	52	4,4
200—299 »	67	23	15	3	1	4	113	9,5
300—399 »	74	32	14	5	5	4	134	11,3
400—499 »	90	45	32	26	10	6	209	17,6
500—599 »	48	54	40	20	15	17	194	16,3
600—699 »	24	24	28	23	14	11	124	10,4
700—799 »	13	10	9	10	4	11	57	4,8
800—899 »	8	3	5	3	1	—	20	1,7
900—999 »	3	—	—	1	—	1	5	0,4
1 000— »	7	1	1	—	—	1	10	0,8
Summa	**561**	**244**	**166**	**99**	**57**	**62**	**1 189**	**100,0**
Avslagna fall								
Ingen inkomst	10	2	—	1	—	—	13	2,2
— 99 kr	—	—	—	—	—	—	—	—
100—199 »	4	—	—	—	—	—	4	0,7
200—299 »	2	—	1	—	—	—	3	0,5
300—399 »	11	2	1	—	—	—	14	2,3
400—499 »	12	11	3	—	1	—	27	4,5
500—599 »	61	38	8	3	1	—	111	18,4
600—699 »	71	78	34	10	1	1	195	32,3
700—799 »	31	36	19	9	1	1	97	16,1
800—899 »	15	32	10	8	3	2	70	11,6
900—999 »	14	7	7	—	1	—	29	4,8
1 000— »	32	6	1	1	—	—	40	6,6
Summa	**263**	**212**	**84**	**32**	**8**	**4**	**603**	**100,0**

brukare resp. icke jordbrukare fördelats efter senaste årsinkomst. Mindre än 3 000 kr. inkomst har i bägge grupperna ca 16 %. Mellan 3 000 och 5 000 kr. har 40 % av jordbrukarna, men blott 19 % av de övriga samt mellan 5 000 och 7 000 kr. 30 % av jordbrukarna och 24 % av de övriga. Över 7 000 kr. har endast 14 % av jordbrukarna men 40 % av de övriga. Den stora skillnaden i inkomstförhållandena mellan dessa bägge grupper framgår även om man beräknar medianinkomsterna. Bland de fall på landsbygden som fått sina ansökningar beviljade hade jordbrukarna en medianinkomst på 4 528 kr., de övriga 5 885 kr. Bland de fall på landsbygden som fått avslag var jordbrukarnas medianinkomst 5 750 kr., de övrigas 7 914 kr.

Det andra slaget av inkomstuppgifter, som förekommer på utredningshandlingarna, avser den inkomst (per månad), som vederbörande hade vid ansökningstillfället. I *tab. 10 och 11* har de sökande fördelats efter denna månadsinkomst. Det måste påpekas att fördelningarna i de tabeller som avser senaste årsinkomst och tab. 10—11 inte är direkt jämförbara, dels därför att jordbrukarna inte kunnat medtas i tabellerna över månadsinkomst (dessa har ju inte så regelbundna inkomster, att de i sin ansökan kan ange en viss månadsinkomst), dels därför att fördelningen efter månadsinkomst i kronor räknat inte motsvarar exakt en tolftedel av fördelningen efter årsinkomst. Av de sökande som beviljats mödrahjälp hade 21,3 % ingen inkomst vid ansökningstillfället, vilket är betydligt fler än motsvarande siffra för hela sistförflutna året. Detta beror på en rad fak-

Tab. 11. Samtliga beviljade och avslagna ansökningar fördelade efter familjens nuvarande månadsinkomst och ålder (exkl. jordbrukare).

Månadsinkomst vid ansökan	Åldersgrupp						Summa	%
	—20	21—25	26—30	31—35	36—40	41—50		
Beviljade fall								
Ingen inkomst	97	87	36	19	10	4	253	21,3
— 99 kr	2	3	7	4	1	1	18	1,5
100—199 »	17	16	9	5	3	2	52	4,4
200—299 »	41	35	21	6	6	4	113	9,5
300—399 »	34	50	22	15	12	1	134	11,3
400—499 »	34	72	40	39	17	7	209	17,6
500—599 »	15	46	55	47	21	10	194	16,3
600—699 »	11	28	29	33	16	7	124	10,4
700—799 »	7	6	13	16	8	7	57	4,8
800—899 »	2	7	7	2	—	2	20	1,7
900—999 »	2	—	1	1	1	—	5	0,4
1 000— »	—	4	4	—	2	—	10	0,8
Summa	**262**	**354**	**244**	**187**	**97**	**45**	**1 189**	**100,0**
Avslagna fall								
Ingen inkomst	8	2	—	1	1	1	13	2,2
— 99 kr	—	—	—	—	—	—	—	—
100—199 »	—	3	—	1	—	—	4	0,7
200—299 »	1	1	—	—	1	—	3	0,5
300—399 »	4	6	4	—	—	—	14	2,3
400—499 »	4	11	7	2	2	1	27	4,5
500—599 »	10	51	31	15	4	—	111	18,4
600—699 »	19	87	40	29	15	5	195	32,3
700—799 »	9	35	18	21	12	2	97	16,1
800—899 »	3	26	15	16	10	—	70	11,6
900—999 »	6	8	4	8	3	—	29	4,8
1 000— »	7	17	9	6	1	—	40	6,6
Summa	**71**	**247**	**128**	**99**	**49**	**9**	**603**	**100,0**

torer, nämligen att kvinnan i en del fall slutat förvärvsarbetet vid ansökningens ingivande eller att ett tillfälligt inkomstbortfall genom arbetslöshet eller sjukdom inträffat just då ansökan ingavs. I 65,6 % av de beviljade fallen redovisas en månadsinkomst understigande 500 kr. Till jämförelse kan nämnas att enligt årsinkomstuppgifterna 65,3 % tjänat högst 6 000 kr. under senaste året. Här föreligger alltså en god samstämmighet. Vad gäller sökande som fått avslag på sina ansökningar visar det sig att 13 fall eller 2,2 % inte hade någon inkomst vid ansökningstillfället. Utan inkomst de senaste 12 månaderna var blott 0,6 %. Mindre än 500 kronor i månaden hade här 10,2 % och mindre än 6 000 kronor i senaste årsinkomst 14,9 %.

Hur mödrahjälpsfallens inkomstförhållanden ter sig i jämförelse med hela befolkningens kan icke belysas, enär någon inkomststatistik för 1952 ännu ej är tillgänglig. Den senaste statistiken på grundval av skattetaxeringarna avser år 1951, men inkomsterna var då väsentligt lägre än under 1952.

En jämförelse mellan inkomststatistiken vid skattetaxeringarna och inkomstförhållandena i föreliggande undersökning är svår att göra även ur andra synpunkter. Inkomststatistiken omfattar inkomsttagare i alla åldrar, alltså även bl. a. folkpensionärer, medan i mödrahjälpsundersökningen antalet fall över 45 år är ytterst få. Ett ytterligare förhållande, som bidrar till att jämförelsen mellan mödrahjälpsstatistiken och inkomststatistiken blir haltande, är att man inte avser samma inkomstbegrepp. I mödrahjälpsutredningen har redovisats bruttoinkoms-

ten, medan inkomststatistiken är grundad på sammanräknad nettoinkomst, d. v. s. vissa avdrag för inkomstens förvärvande samt underskott på förvärvskälla är gjorda. Trots dessa reservationer har här nedan gjorts en jämförande sammanställning utvisande inkomsttagarnas fördelning i procent på olika inkomstbelopp i inkomststatistiken 1951 (samtliga samtaxerade makars gemensamma inkomst, inkomsten för ogifta kvinnor och för gifta män) och för gifta/samboende samt ensamstående i mödrahjälpsutredningen. De mödrahjälpssökande som är helt utan inkomst har ej medtagits i fördelningen.

Inkomstklass	Inkomststatistiken 1951			Mödrahjälpsundersökningen	
	Ogifta kvinnor	Gifta män	Samtaxerade makar	Ensamstående	Gifta/samboende
— 1 000 kr....	4,6	0,8	0,0	7,6	0,2
1 000— 2 000 »	21,1	3,1	0,8	17,9	1,3
2 000— 3 000 »	18,3	4,5	2,8	23,0	3,6
3 000— 5 000 »	28,3	12,0	5,8	37,4	18,0
5 000— 7 000 »	16,8	23,2	10,4	11,9	29,2
7 000—10 000 »	8,1	34,8	30,3	2,2	34,4
10 000— »	2,8	21,6	49,9	—	13,3

Medianinkomsten enligt inkomststatistiken år 1951 uppgick i hela riket för ogifta kvinnor till 3 393 kr., för gifta män till 7 441 kr. På landsbygden var motsvarande tal 2 470 kr. resp. 6 533 kr. och i städerna 4 261 kr. resp 8 397 kr.

Tillgångar och skulder. De uppgifter om tillgångar som finns på ansökningshandlingarna omfattar värdet av eget hem respektive jordbruksfastighet, värdet av insats i egen rörelse, kapitaltillgångar samt andra fordringar. Här har medräknats inventarier i rörelse, t. ex. jordbruksmaskiner, men däremot inte inre inventarier som möbler o. dyl. På skuldsidan har medtagits inteckningar på fastigheter, skuld till närstående släktingar, skatteskulder, skuld till bosättning samt övriga skulder. Beloppen har sedan summerats, varefter nettoförmögenheten respektive nettoskulden uträknats. I *tab. 12* och *13* har sökandena fördelats efter nettoförmögenhet resp. skuld samt civilstånd, ålder och barnantal. Den relativa fördelningen av tillgångarna och skulderna (netto) efter storlek framgår av nedanstående sammanställning.

Nettoförmögenhet Nettoskuld	Beviljade ansökningar		Avslagna ansökningar		Samtliga	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Nettoförmögenhet						
över 10 000 kr.....	30	2,3	23	3,6	53	2,7
6 000—9 999 kr.....	25	1,9	14	2,2	39	2,0
4 000—5 999 »	22	1,7	16	2,5	38	2,0
2 000—3 999 »	48	3,6	15	2,4	63	3,2
—1 999 »	62	4,7	21	3,3	83	4,2
Ingen förmögenhet eller skuld.....	648	49,0	233	36,7	881	45,1
Nettoskuld						
—1 999 kr.....	290	21,9	190	29,9	480	24,5
2 000—3 999 »	66	5,0	82	12,9	148	7,6
4 000—5 999 »	42	3,2	17	2,7	59	3,0
6 000—9 999 »	42	3,2	11	1,7	53	2,7
över 10 000 »	46	3,5	13	2,1	59	3,0

Av de sökande, som beviljats mödrahjälp, har 14 % nettoförmögenhet och 37 % nettoskuld, bland dem som fått avslag är motsvarande procenttal 14 respektive 49. Omkring hälften av dem som fått bifall och drygt en tredjedel av dem som fått avslag utgöres alltså av sådana sökande som inte har några tillgångar eller skulder alls, eller — i ett fåtal fall — där skulderna och tillgångarna uppväger varandra. Nära en fjärdedel av samtliga sökande har skulder på högst 2 000 kr., i allmänhet smärre lån till bosättning eller dylikt. Någon mer betydande skillnad i övrigt mellan förmögenhetsförhållandena för dem som fått ansökan bifallen och dem som fått den avslagen föreligger inte. Det synes därför som om mödrahjälpsnämnderna endast i obetydlig grad tar hänsyn till sökandenas förmögenhetsförhållanden. Som tidigare påpekats spelar inkomst och barnantal härvidlag den avgörande rollen.

Bland de gifta sökandena har 66 % tillgångar eller skulder, för de ensamstående är motsvarande tal endast 15,6 %. Denna skillnad sammanhänger med de senares lägre ålder och att de i relativt större utsträckning bor i föräldrahemmet. Större delen av förmögenheterna och skulderna upptas nämligen av egna hem respektive inteckningar i dessa.

Tab. 12 a. Beviljade ansökningar fördelade efter familjens nettoförmögenhet, civilstånd, ålder och barnantal.

Civilstånd Ålder Barnantal	Nettoförmögenhet (i kronor)						Summa
	—1 999	2 000—3 999	4 000—5 999	6 000—7 999	8 000—9 999	10 000—	
Gifta/Samboende	46	46	21	15	10	30	168
Landsbygd	38	41	21	14	7	28	149
Städer	8	5	—	1	3	2	19
Ensamstående	16	2	1	—	—	—	19
Landsbygd	8	—	—	—	—	—	8
Städer	8	2	1	—	—	—	11
Åldersgrupp							
—20 år	7	—	—	1	—	—	8
21—25 »	14	7	—	—	—	2	23
26—30 »	13	10	4	5	2	8	42
31—35 »	13	20	8	4	3	5	53
36—40 »	10	5	3	2	4	9	33
41—45 »	5	6	5	3	1	6	26
46—50 »	—	—	2	—	—	—	2
Barnantal							
0	26	5	1	3	1	3	39
1	8	11	5	2	—	6	32
2	7	15	4	4	3	8	41
3	6	5	7	2	3	5	28
4	7	8	3	4	—	2	24
5 o. fl.	8	4	2	—	3	6	23
Totalantal	**62**	**48**	**22**	**15**	**10**	**30**	**187**
Fördelning i procent	33,2	25,7	11,8	8,0	5,3	16,0	100,0
I promille av samtliga beviljade fall	46,9	36,3	16,7	11,4	7,6	22,7	141,6

Tab. 12 b. Avslagna ansökningar fördelade efter familjens nettoförmögenhet, civilstånd, ålder och barnantal.

Civilstånd Ålder Barnantal	Nettoförmögenhet (i kronor)						Summa
	—1 999	2 000— 3 999	4 000— 5 999	6 000— 7 999	8 000— 9 999	10 000—	
Gifta/samboende	18	15	16	7	7	23	86
Landsbygd	10	11	12	5	4	22	64
Städer	8	4	4	2	3	1	22
Ensamstående	3	—	—	—	—	—	3
Landsbygd	—	—	—	—	—	—	—
Städer	3	—	—	—	—	—	3
Åldersgrupp							
—20 år	2	1	1	—	—	—	4
21—25 »	6	5	4	2	1	5	23
26—30 »	4	2	5	2	—	3	16
31—35 »	4	6	2	2	2	6	22
36—40 »	5	1	3	—	3	6	18
41—45 »	—	—	1	1	1	3	6
46—50 »	—	—	—	—	—	—	—
Barnantal							
0	8	7	3	2	3	7	30
1	10	5	7	2	2	8	34
2	2	2	4	2	1	5	16
3	1	1	1	1	1	1	6
4	—	—	—	—	—	2	2
5 o. fl.	—	—	1	—	—	—	1
Totalantal	**21**	**15**	**16**	**7**	**7**	**23**	**89**
Fördelning i procent	23,6	16,8	18,0	7,9	7,9	25,8	100,0
I promille av samtliga avslagna fall	33,1	23,6	25,2	11,0	11,0	36,2	140,1

Tab. 13 a. Beviljade ansökningar, fördelade efter familjens nettoskuld, civilstånd, ålder och barnantal.

Civilstånd Ålder Barnantal	Nettoskuld (i kronor)						Summa
	—1 999	2 000— 3 999	4 000— 5 999	6 000— 7 999	8 000— 9 999	10 000—	
Gifta/samboende	251	64	41	30	12	46	444
Landsbygd	149	52	31	23	11	38	304
Städer	102	12	10	7	1	8	140
Ensamstående	39	2	1	—	—	—	42
Landsbygd	20	1	—	—	—	—	21
Städer	19	1	1	—	—	—	21
Åldersgrupp							
—20 år	51	2	2	—	—	—	55
21—25 »	89	23	8	11	1	9	141
26—30 »	66	18	13	7	2	12	118
31—35 »	45	10	10	8	5	15	93
36—40 »	26	11	6	3	3	7	56
41—45 »	12	2	2	1	1	3	21
46—50 »	1	—	1	—	—	—	2
Barnantal							
0	95	21	9	9	1	7	142
1	75	17	6	8	—	8	114
2	58	7	13	7	3	10	98
3	33	9	6	3	3	10	64
4	15	2	6	—	3	5	31
5 o. fl.	14	10	2	3	2	6	37
Totalantal	**290**	**66**	**42**	**30**	**12**	**46**	**486**
Fördelning i procent	59,7	13,6	8,6	6,2	2,5	9,4	100,0
I promille av samtliga beviljade fall	219,5	50,0	31,8	22,7	9,1	34,8	367,9

Tab. 13 b. Avslagna ansökningar fördelade efter familjens nettoskuld, civilstånd, ålder och barnantal

Civilstånd Ålder Barnantal	Nettoskuld (i kronor)						Summa
	—1 999	2 000— 3 999	4 000— 5 999	6 000— 7 999	8 000— 9 999	10 000—	
Gifta/samboende	187	82	17	8	3	13	310
Landsbygd	74	45	6	6	3	11	145
Städer	113	37	11	2	—	2	165
Ensamstående	3	—	—	—	—	—	3
Landsbygd	1	—	—	—	—	—	1
Städer	2	—	—	—	—	—	2
Åldersgrupp							
—20 år	18	13	3	—	1	—	35
21—25 »	83	41	11	2	—	8	145
26—30 »	45	15	1	2	2	2	67
31—35 »	29	11	2	2	—	1	45
36—40 »	12	2	—	2	—	2	18
41—45 »	3	—	—	—	—	—	3
46—50 »	—	—	—	—	—	—	—
Barnantal							
0	61	37	10	4	1	5	118
1	84	31	7	2	1	4	129
2	29	12	—	1	1	2	45
3	13	2	—	1	—	—	16
4	2	—	—	—	—	2	4
5 o. fl.	1	—	—	—	—	—	1
Totalantal	**190**	**82**	**17**	**8**	**3**	**13**	**313**
Fördelning i procent	60,7	26,2	5,4	2,6	1,0	4,1	100,0
I promille av samtliga avslagna fall	299,2	129,1	26,8	12,6	4,7	20,5	492,9

Tab. 14. De sökande fördelade efter nettoförmögenhet och nettoskuld bland jordbrukare och icke jordbrukare.

Nettoförmögenhet Nettoskuld	Jordbrukare		Icke jordbrukare	
	Totalt	%	Totalt	%
Nettoförmögenhet				
Över 10 000 kr	33	35,5	20	11,0
8 000—9 000 »	8	8,6	9	4,9
6 000—7 999 »	9	9,7	13	7,1
4 000—5 999 »	12	12,9	26	14,2
2 000—3 999 »	13	14,0	50	27,3
—1 999 »	18	19,3	65	35,5
Summa	**93**	**100,0**	**183**	**100,0**
Därav beviljade fall	73	78,5	114	62,3
avslagna »	20	21,5	69	37,7
Nettoskuld				
—1 999 kr	21	34,4	459	62,2
2 000—3 999 »	11	18,0	137	18,6
4 000—5 999 »	7	11,5	52	7,0
6 000—7 999 »	8	13,1	30	4,1
8 000—9 999 »	1	1,7	14	1,9
10 000 o. över	13	21,3	46	6,2
Summa	**61**	**100,0**	**738**	**100,0**
Därav beviljade fall	49	80,3	437	59,2
avslagna »	12	19,7	301	40,8

Som väntat föreligger stora skillnader mellan jordbrukarhushåll och övriga hushåll i avseende på tillgångar och skulder. I *tab. 14* lämnas en redovisning av jordbrukares och icke-jordbrukares fördelning med avseende på nettotillgångarnas och nettoskuldernas storlek, och här nedan redovisas fördelningen i procent.

	Jordbrukare	Icke jordbrukare
Nettoförmögenhet		
10 000— kr	19,7	1,1
8 000—9 999 »	4,8	0,5
6 000—7 999 »	5,4	0,7
4 000—5 999 »	7,2	1,5
2 000—3 999 »	7,8	2,8
under 2 000 »	10,8	3,6
Ingen förmögenhet eller skuld	7,8	48,5
Nettoskuld		
under 2 000 kr	12,5	25,6
2 000—3 999 »	6,6	7,7
4 000—5 999 »	4,2	2,9
6 000—7 999 »	4,8	1,7
8 000—9 999 »	0,6	0,8
10 000— »	7,8	2,6

Det är betydligt flera bland jordbrukarna än bland de övriga som har tillgångar och skulder. Det är också betydligt fler jordbrukare som har stora nettotillgångar och likaså fler som har stora nettoskulder.

En fördelning efter olika poster på tillgångs- och skuldsidan har gjorts i nedanstående tablå, där de sökande uppdelats på jordbrukare och övriga. Uppgifter om de ensamstående har ej medtagits, då ansökningshandlingarna för dem inte innehåller några uppgifter om tillgångarnas resp. skuldernas sammansättning. Här nedan har angetts dels det antal personer som har tillgång eller skuld av ifrågavarande slag, dels det genomsnittliga värdet.

Tillgångar Skulder	Jordbrukare		Icke jordbrukare	
	Antal	Postens medelvärde	Antal	Postens medelvärde
Tillgångar:				
Fastighet	118	21 629	240	13 595
Banktillgodohavanden	17	4 184	43	2 561
Övriga fordringar	18	5 170	43	8 306
S:a tillgångar	**128**	**21 222**	**304**	**12 239**
Skulder				
Inteckningar	104	15 379	194	14 642
Skuld till närstående	36	5 517	98	2 052
Skatteskuld	19	631	86	453
Bosättningsskuld	9	1 534	396	1 202
Övriga skulder	94	5 370	352	3 483
S:a skulder	**142**	**15 228**	**800**	**5 798**
Samtliga med				
nettoförmögenhet	91	+ 8 771	164	+ 4 543
nettoskuld	57	— 7 199	675	— 2 632

Sammanlagt 1 008 sökande har lämnat fullständiga uppgifter om sina tillgångar eller skulder. Av dessa har 91 jordbrukare och 164 övriga en nettoförmögenhet på i genomsnitt 8 771 resp. 4 543 kr., medan 57 jordbrukare och 675 övriga har en nettoskuld på 7 199 resp. 2 632 kr. Samtliga jordbrukare har i genomsnitt en nettoförmögenhet på 3 205 kr., samtliga icke jordbrukare däremot en nettoskuld på 1 081 kr. Det är framförallt värdet av fastighet som förorsakar denna skillnad; värdet av jordbrukarnas fastigheter är ca 8 000 kr. högre än de övrigas, medan någon större skillnad i inteckningarnas storlek inte föreligger. Samtliga sökande hade en nettoskuld på 401 kr.; för dem som fått avslag på sina ansökningar var nettoskulden 480 kr. och för dem som fått sina ansökningar beviljade 279 kr.

Sjukdom, medlemskap i sjukkassa, bostadsförhållanden m. m. Som en faktor av betydelse för prövningen av ansökningarna har i en del fall åberopats sjukdom hos sökanden eller hennes familj. Vid bearbetningen har hänsyn tagits endast till allvarligare eller mer långvariga sjukdomar.

Vad de gifta sökandena beträffar förekom sjukdom hos sökanden själv, hos mannen eller hos barnen i 319 fall eller drygt 20 % av samtliga. I vilken utsträckning detta förhållande påverkat prövningen av ansökningarna, är omöjligt att avgöra, men då en längre tids sjukdom får betydelse för inkomstens storlek, har därigenom förekomsten av sjukdom indirekt påverkat prövningen. Av samtliga mödrahjälpssökande kvinnor (även ensamstående) har 226 eller 11,6 % uppgivit att de själva är sjuka eller varit sjuka under det senaste året. Av de gifta/samboende sökande som beviljats mödrahjälp har 23,6 % uppgivit sjukdom i familjen, av dem som fått avslag 16,7 %. I nedanstående tablå redovisas den procentuella andelen fall där sjukdom förekom inom olika inkomstklasser i fråga om dels beviljade, dels avslagna ansökningar.

Inkomstklass	Beviljade ansökningar			Avslagna ansökningar			Samtliga
	Landsbygd	Städer	Hela riket	Landsbygd	Städer	Hela riket	
Under 2 000 kr	44,0	(50,0)	44,8	(0,0)	(0,0)	(0,0)	41,9
2 000—3 999 »	16,0	32,0	19,1	15,4	(0,0)	13,3	18,5
4 000—5 999 »	18,1	35,8	21,8	11,1	(0,0)	9,1	19,9
6 000—7 999 »	19,7	27,8	21,8	12,8	24,6	16,7	20,0
8 000—9 999 »	32,0	33,9	33,0	22,5	18,9	20,7	25,3
10 000— »	(16,7)	28,6	25,9	15,5	15,4	15,4	16,8
Samtliga	**20,3**	**32,2**	**23,6**	**15,8**	**17,7**	**16,7**	**20,9**

Det framgår av tablån att det inom den lägsta inkomstklassen förekommer en större relativ andel sjuka än i de övriga grupperna. Det relativa antalet sjuka är genomgående större bland dem som beviljats mödrahjälp än bland dem som fått avslag på sin ansökan.

I nedanstående tablå har de fall, där sjukdom uppgivits, fördelats efter vem eller vilka i familjen som varit sjuka.

Förekomst av sjukdom	Antal fall		Beviljade ansökningar i %	Avslagna ansökningar i %
	totalt	i %		
Sökanden sjuk	143	44,8	38,1	59,4
Mannen sjuk	129	40,4	48,6	22,8
Barnen sjuka	24	7,5	6,0	10,9
Sökanden + mannen sjuka	15	4,7	5,0	3,9
Sökanden + barnen sjuka	5	1,6	1,4	2,0
Mannen + barnen sjuka	—	—	—	—
Sökanden + mannen + barnen sjuka	3	1,0	0,9	1,0

Vanligast förekommande var sjukdom hos sökanden själv. Av de fall där sjukdom redovisats och som fått mödrahjälp, var emellertid i nära hälften mannen sjuk, medan bland dem som fått avslag sökanden ensam var sjuk i nära 60 %. Denna skillnad förklaras av att mannens sjukdom i avsevärt högre grad än sökandens påverkar familjens inkomstförhållanden. Bland de fall där sjukdom förekommit i familjen har mödrahjälp beviljats i något större utsträckning än i övriga fall. Av de 319 sökandena med sjukdom har nämligen 218 eller 68,3 % beviljats mödrahjälp. Bland samtliga gifta beviljades mödrahjälp till 60,4 % av de sökande.

Bland de ensamstående redovisas 60 sjuka, vilket utgör 14,0 % av samtliga. På landsbygden är andelen sjuka 9,6 %, och i städerna 19,0 %. Någon närmare analys av de olika sjukdomarnas förekomst kan inte göras, då fallen är alltför få för att kunna uppspaltas ytterligare. Av de ensamstående som var sjuka erhöll 95,0 % mödrahjälp, medan bland samtliga ensamstående mödrahjälp beviljades till 93,0 %.

I utredningshandlingarna finns angivet om sökanden är *medlem i sjukkassa* och huruvida moderskapshjälp eller moderskapspenning erhållits. Av de sökande som beviljats mödrahjälp är närmare 75 % medlemmar i sjukkassa, på landsbygden 79 % och i städerna 62 %, bland de gifta/samboende 78 % och bland de ensamstående 64 %. Det stora flertalet av dessa medlemmar, nämligen 95 %, har fått moderskapshjälp; återstående 5 % torde ha varit uteslutna därifrån på grund av väntetidsbestämmelserna. Av dem som icke är medlemmar i sjukkassa har drygt

två tredjedelar erhållit moderskapspenning. Helt utan något slag av bidrag från sjukkassa blev 120 av de 1 321 beviljade fallen, motsvarande 9,1 %.

Av dem som fått avslag är ca 84 % sjukkassemedlemmar och av samtliga sökande 77,2 %. Som jämförelse kan nämnas att enligt statistiken över erkända sjukkassor var år 1951 78,1 % av alla kvinnor mellan 15—45 år medlemmar i erkänd sjukkassa.

I nedanstående tablå har, för dels de fall som beviljats mödrahjälp och dels de som fått avslag, beräknats den procentuella fördelningen av sjukkassemedlemmar och icke medlemmar.

Beviljade — avslagna ansökningar	Medlemmar i sjukkassa som fått			Icke medlemmar som	
	moderskaps-hjälp	moderskaps-penning	ingendera	fått moderskapspenning	ej fått moderskapspenning
Beviljade					
Ensamstående	60,4	2,7	0,5	28,1	8,3
Gifta/samboende	73,6	3,2	1,0	13,7	8,5
Landsbygd	75,2	3,5	0,7	14,8	5,8
Städer	59,0	2,3	1,1	24,4	13,2
Samtliga	69,8	3,1	0,8	18,0	8,3
Avslagna					
Ensamstående	60,0	3,3	—	23,4	13,3
Gifta/samboende	81,1	2,8	1,5	7,3	7,3
Landsbygd	80,8	3,3	1,2	8,7	6,0
Städer	79,4	2,3	1,7	7,3	9,3
Samtliga	80,2	2,8	1,4	8,0	7,6
Samtliga sökande	**73,2**	**3,0**	**1,0**	**14,8**	**8,0**

I *tab. 15* redovisas procentuella antalet medlemmar i sjukkassa inom olika inkomstgrupper. I stort sett är tendensen den att det relativa antalet medlemmar ökar med stegrad inkomst. I de lägsta inkomstklasserna är mellan 50 och 60 % medlemmar, i inkomstklasserna mellan 2 000 och 6 000 kr. mellan 70 och 80 % samt i inkomstklasserna över 6 000 kr. mellan 80 och 85 %. Däremot före-

Tab. 15. De sökande fördelade efter medlemskap i sjukkassa inom olika inkomstklasser.

Inkomst de senaste 12 månaderna	Medlemmar i sjukkassa som fått			Icke medlemmar som		Antal m. moderskapshjälp el. -penning i % av samtliga	Antal medlemmar i sjukkassa i % av samtliga
	moderskapshjälp	moderskapspenning	ingendera	fått moderskapspenning	ej fått moderskapspenning		
Ingen inkomst	39	2	—	22	6	91,3	59,4
— 999 kr	15	1	1	10	4	87,1	54,8
1 000—1 999 »	50	1	—	29	5	94,1	60,0
2 000—2 999 »	92	6	—	30	12	91,4	70,0
3 000—3 999 »	117	7	1	29	15	90,5	74,0
4 000—4 999 »	175	4	2	36	25	88,8	74,8
5 000—5 999 »	163	7	1	37	13	93,7	77,4
6 000—6 999 »	218	7	1	26	14	94,4	85,0
7 000—7 999 »	172	11	7	30	14	91,0	81,2
8 000—8 999 »	150	4	2	16	15	90,9	83,4
9 000—9 999 »	80	4	—	11	15	86,4	76,4
10 000— »	160	5	5	13	19	83,1	84,2
Summa	**1 431**	**59**	**20**	**289**	**157**	**91,0**	**77,2**

ligger ingen större skillnad mellan olika inkomstklasser, om man beräknar det relativa antal som fått moderskapshjälp eller moderskapspenning. Dessa procenttal varierar mellan 86 och 94.

Tab. 16 a. De beviljade ansökningarna, fördelade efter sökandens bostadsförhållanden, åldersgrupper, civilstånd och barnantal.

Ålder Civilstånd Barnantal	Bostadsförhållanden				Summa
	har egen bostad	bor hos föräldrar	inne-boende	övriga	
Åldersgrupp					
20 år och lägre	54	170	22	16	**262**
21—25 år	194	119	42	19	**374**
26—30 »	218	36	17	5	**276**
31—35 »	193	18	4	9	**224**
36—40 »	116	2	3	1	**122**
41 år och högre	56	—	3	4	**63**
Summa, totalt	**831**	**345**	**91**	**54**	**1 321**
i %	62,9	26,1	6,9	4,1	100,0
Därav					
gifta/samboende, antal	792	91	26	13	922
i %	85,9	9,9	2,8	1,4	100,0
ensamstående, antal	39	254	65	41	399
i %	9,8	63,6	16,3	10,6	100,0
med 0 barn	181	293	69	36	579
» 1 »	207	42	14	6	269
» 2 »	181	7	6	6	200
» 3 »	116	1	1	3	121
» 4 »	74	1	—	1	76
» 5 och flera barn	72	1	1	2	76

Tab. 16 b. De avslagna ansökningarna, fördelade efter sökandens bostadsförhållanden, åldersgrupper, civilstånd och barnantal.

Ålder Civilstånd Barnantal	Bostadsförhållanden				Summa
	har egen bostad	bor hos föräldrar	inne-boende	övriga	
Åldersgrupp					
20 år och lägre	38	28	5	—	**71**
21—25 år	205	34	15	3	**257**
26—30 »	123	7	6	2	**138**
31—35 »	99	1	2	3	**105**
36—40 »	51	1	1	1	**54**
41 år och högre	10	—	—	—	**10**
Summa, totalt	**526**	**71**	**29**	**9**	**635**
i %	82,8	11,2	4,6	1,4	100,0
Därav					
gifta/samboende, antal	526	54	22	3	605
i %	87,0	8,9	3,6	0,5	100,0
ensamstående, antal	—	17	7	6	30
i %	—	56,7	23,3	20,0	100,0
med 0 barn	189	60	22	4	275
» 1 »	207	9	7	2	225
» 2 »	84	2	—	1	87
» 3 »	32	—	—	1	33
» 4 »	10	—	—	1	11
» 5 och flera barn	4	—	—	—	4

I fråga om sökandens *bostad* lämnas i ansökningshandlingarna dels uppgifter om vederbörande bor i egen bostad (d. v. s. antingen eget hem eller förhyrd bostad), hos föräldrar eller är inneboende, dels även uppgifter om bostadens kvalitet. Dessa sistnämnda uppgifter är emellertid så ofullständiga, att de ej medtagits här. I allmänhet har den barnavårdsnämnd som utrett fallet företagit hembesök, och iakttagelserna vid detta finns antecknade på blanketten. En översikt av bostadsförhållandena på grundval av dessa uppgifter lämnas i tab. *16 a—b*. I tabellerna har några fall hänförts till en grupp övriga. Dessa består dels av ett par fall då uppgifter om bostadsförhållandena helt saknas, dels av några fall då vederbörande bott på anstalt, t. ex. ålderdomshem eller mödrahem. Ett fåtal av de ensamstående bodde vid ansökningstillfället på upptagnings- eller mödrahem. Av samtliga sökande som beviljats mödrahjälp har 63 % egen bostad, för dem som fått avslag är motsvarande siffra 83 %. De sökandes procentuella fördelning med avseende på hur bostadsförhållandena ordnats framgår av följande sammanställning.

Bostadsförhållanden	Beviljade ansökningar			Avslagna ansökningar		
	Ensamstående	Gifta/samboende	Samtliga	Ensamstående	Gifta/samboende	Samtliga
Har egen bostad	9,8	85,9	62,9	—	87,0	82,8
Bor hos föräldrarna	63,6	9,9	26,1	56,7	8,9	11,2
Är inneboende	16,3	2,8	6,9	23,3	3,6	4,6
Övrigt	10,3	1,4	4,1	20,0	0,5	1,4

En avsevärd skillnad i bostadsförhållandena råder mellan gifta/samboende och ensamstående. Det övervägande flertalet av de förra har egen bostad (86 %), medan av de ensamstående ca 60 % bor hos föräldrarna. Av de gifta är 3 % inneboende och av de ensamstående 20 %. Det bör påpekas, att som inneboende räknats även hembiträden, som bor hos arbetsgivaren.

En viss skillnad råder vidare mellan bostadsförhållandena på landsbygden och i städerna. Detta framgår av nedanstående sammanställning, som visar att relativt sett något fler bland de gifta och samboende har egen bostad på landsbygden än i städerna, medan de ensamstående i större utsträckning har egen bostad i städerna. De ensamstående i städerna är också i högre grad inneboende (hembiträden).

Bostadsförhållanden	Landsbygden			Städerna		
	Ensamstående	Gifta/samboende	Samtliga	Ensamstående	Gifta/samboende	Samtliga
Har egen bostad	3,1	88,1	72,0	16,0	83,1	65,0
Bor hos föräldrarna	77,3	8,7	21,6	47,0	10,9	20,7
Inneboende	9,6	1,9	3,4	25,0	5,4	10,7
Övrigt	10,0	1,3	3,0	12,0	0,6	3,6

I utredningshandlingarna finns vissa allmänna uppgifter om sökandens resp. mannens *sinnestillstånd och livsföring*. Blott några få fall har redovisats med anmärkning i detta avseende. De uppgår till ca 2 % av de gifta och 4 % av de ensamstående. De flesta fallen gäller alkoholmissbruk hos maken eller barnafadern, i övrigt redovisas i några fall debilitet eller lättsinnigt liv.

Tab. 17 a. De sökande fördelade efter tidigare mödrahjälp och barnantal.

	Barnantal						Summa	
	0	1	2	3	4	5 o. fl.	Totalt	%
Mödrahjälp förut	22	322	215	133	77	76	**845**	43,2
Ej mödrahjälp förut	828	147	69	16	10	4	**1 074**	54,9
Obekant	4	25	3	5	—	—	**37**	11,9
Summa, totalt	**854**	**494**	**287**	**154**	**87**	**80**	**1 956**	**100,0**
i %	43,7	25,2	14,7	7,9	4,4	4,1	100,0	

Tab. 17 b. De sökande (exkl. nollbarnsfamiljerna) fördelade efter tidigare mödrahjälp på landsbygd och städer samt civilstånd.

	Landsbygd		Städer		Summa		Gifta o. samboende		Ensamstående	
	Bevilj.	Avsl.	Bevilj.	Avsl.	Bevilj.	Avsl.	Bevilj.	Avsl.	Bevilj.	Avsl.
Mödrahj. förut	471	110	135	107	606	217	555	213	51	4
Ej mödrahj. förut	77	74	44	51	121	125	113	124	8	1
Obekant	4	—	11	18	15	18	13	17	2	1
Summa	**552**	**184**	**190**	**176**	**742**	**360**	**681**	**354**	**61**	**6**

Det antal mödrar, som *tidigare erhållit mödrahjälp* redovisas i *tab. 17 a.* Av samtliga sökande har 43 % tidigare erhållit mödrahjälp. Av de barnlösa familjerna har givetvis de allra flesta inte fått någon mödrahjälp tidigare. Att ändock 22 fall redovisas i denna grupp beror på att här räknas med det nuvarande antalet hemmavarande barn. Det barn för vilket mödrahjälp tidigare erhållits kan antingen ha avlidit, vara överlämnat till adoptivhem eller till fosterhem. Av sökande med ett hemmavarande barn har 65 % tidigare fått mödrahjälp, av tvåbarnsfamiljerna 75 %, av trebarnsfamiljerna 86 %, av fyrabarnsfamiljerna nära 90 % samt av familjerna med fem eller fler barn 95 %. På grund av det större barnantalet på landsbygden har där nära hälften tidigare fått mödrahjälp men i städerna blott en tredjedel. Av de gifta och samboende har 52 % tidigare erhållit mödrahjälp, av de ensamstående blott 13 %. I *tab. 17 b* har de sökande som tidigare inte har några barn frånräknats, och för de övriga redovisas antalet som fått sina ansökningar beviljade resp. avslagna. Den relativa andelen beviljade ansökningar dels bland sökande som tidigare fått mödrahjälp och dels för sådana som tidigare fått avslag framgår av nedanstående sammanställning, där även motsvarande relativtal beräknats enbart för dem som förut har barn.

	Landsbygd	Städer	Hela riket	Gifta/samboende	Ensamstående
Samtliga:					
Mödrahjälp förut	80,0	56,0	73,4	72,0	92,9
Ej mödrahjälp förut	64,8	62,7	63,9	48,4	93,2
De barnlösa frånräknade:					
Mödrahjälp förut	81,8	55,8	73,6	72,3	92,7
Ej mödrahjälp förut	51,0	46,3	49,2	47,7	(88,9)

Framförallt på landsbygden och bland gifta/samboende är frekvensen av bifallna ansökningar större i fråga om sökande som tidigare fått mödrahjälp än för sådana som tidigare fått avslag.

De sökande har i *tab. 18* fördelats efter den tidpunkt före nedkomsten då de slutat eller då de uppgivit sig ha för avsikt att *sluta sitt förvärvsarbete,* och i *tab. 19* belyses frågan om och när de ämnar *återuppta arbetet.*

Tab. 18. Sökande med förvärvsarbete fördelade efter den uppgivna tidpunkten för arbetets upphörande före nedkomsten och barnantal.

Barnantal	När kvinnan slutade förvärvsarbetet före nedkomsten (i mån.)							
	0—1	1—2	2—3	3—4	4—6	mer än 6 mån.	okänt	Summa
0	109	104	91	73	107	104	27	615
1	16	23	12	8	23	25	18	125
2	7	3	1	1	5	2	13	32
3	1	—	1	1	1	2	4	10
4	—	1	—	—	—	—	3	4
5 o. fl.	1	2	—	—	—	—	3	6
Summa	**134**	**133**	**105**	**83**	**136**	**133**	**68**	**792**
Därav								
landsbygd	47	47	36	41	72	78	51	372
städer	87	86	69	42	64	55	17	420
ensamstående	89	68	58	36	45	46	17	359
gifta/samboende	45	65	47	47	91	87	51	433
beviljade	113	89	75	56	81	87	49	550
avslagna	21	44	30	27	55	46	19	242

Tab. 19. Sökande med förvärvsarbete fördelade efter tidpunkten för arbetets återupptagande efter nedkomsten och barnantal.

Barnantal	Förvärvsarbetet					Summa förvärvsarbetande
	återupptages säkert			återupptages event.	återupptages säkert inte	
	inom 3 månader	efter 3 mån. eller mer	tidpunkt ej fastställd			
0	40	55	142	161	217	615
1	6	8	23	34	54	125
2	3	1	7	14	7	32
3	1	—	1	5	3	10
4	—	1	—	1	2	4
5 o. fl.	1	—	—	4	1	6
Summa	**51**	**65**	**173**	**219**	**284**	**792**
Därav						
landsbygd	18	18	74	103	159	372
städer	33	47	99	116	125	420
ensamstående	37	45	151	95	31	359
gifta/samboende	14	20	22	124	253	433
beviljade	38	55	161	145	151	550
avslagna	13	10	12	74	133	242

I dessa tabeller överensstämmer inte summan av de förvärvsarbetande med antalet yrkesverksamma i *tab. 3 b.* Detta beror på att i materialet förekommer några fall, där vederbörande visserligen hade ett yrke men icke varit förvärvsarbetande under 1952. Av samtliga sökande hade 792 (40 %) ett förvärvsarbete före nedkomsten. I nedanstående tablå har framräknats den relativa andelen förvärvsarbetande bland sökande med olika barnantal och bland ensamstående resp. gifta m. m.

Barnantal: 0	72,0 %
1	25,3 %
2	11,1 %
3 o. fl.	6,2 %
Landsbygd	30,6 %
Städer	56,8 %
Ensamstående	83,7 %
Gifta/samboende	28,4 %
Beviljade	41,6 %
Avslagna	38,1 %
Samtliga	40,5 %

Den relativa andelen förvärvsarbetande kvinnor avtar mycket starkt vid ökat barnantal. Av dem som inte har några barn hade 72 % förvärvsarbete, av dem som har 3 eller fler barn endast 6 %. Man kan också konstatera att förvärvsarbete är vanligare i städerna än på landsbygden och vanligare bland ensamstående än bland gifta/samboende.

Av de förvärvsarbetande slutade en tredjedel sitt arbete inom 2 månader före nedkomsten, knappt 25 % mellan 2 och 4 månader före, 17 % mellan 4 och 6 månader före samt ungefär lika många mer än sex månader före. För de återstående 9 % har frågan ej besvarats. Här nedan har gjorts en relativ fördelning av fallen efter den tidpunkt före nedkomsten då de sökande slutat sitt förvärvsarbete.

Förvärvsarbetet avbröts	Barnlösa	Sökande med		Lands-bygd	Städer	Ensam-stående	Gifta/sam-boende
		1 barn	2 o. fl. barn				
Inom 2 mån.	34,7	31,2	28,9	25,3	41,2	43,7	25,4
2—4 mån.	26,6	16,0	7,7	20,7	26,4	26,2	21,7
4—6 mån.	17,4	18,4	11,5	19,3	15,2	12,5	21,0
mer än 6 mån.	16,9	20,0	7,7	21,0	13,1	12,8	20,1
okänt	4,4	14,4	44,2	13,7	4,1	4,8	11,8

Uppgifterna om tidpunkten för förvärvsarbetets återupptagande är givetvis mer osäkra, då det i många fall inte vid ansökningstillfället är fullt klart för vederbörande om hon skall börja att arbeta igen och i så fall hur långt efter nedkomsten. I *tab. 19* har därför de förvärvsarbetande sökandena uppdelats i tre grupper, dels de som säkert ämnar återuppta arbetet, dels de som svarat att det är ovisst om arbetet upptas samt de som inte tänker återuppta arbetet. De som ämnar börja arbeta igen har sedan uppdelats i tre undergrupper, de som ämnar börja inom tre månader, efter mer än tre månader samt de som ej uppgivit exakt tidpunkt. Av de 792 som hade förvärvsarbete har 289 eller 36 % uppgivit att de tänker uppta arbetet igen. Ytterligare 219 (28 %) har svarat att de eventuellt kommer att börja arbeta igen. Av dem som förut hade arbete kan man alltså beräkna, att 36 %, eller drygt en tredjedel, säkert inte återupptar det inom den närmaste tiden efter nedkomsten. Den procentuella andelen som svarat att de säkert resp. eventuellt återupptar förvärvsarbetet framgår av denna tablå.

	Förvärvsarbetet återupptas	
	säkert	säkert eller eventuellt
Landsbygd	29,6	57,3
Städer	42,6	70,2
Ensamstående	64,9	91,4
Gifta/samboende	12,9	41,6
Beviljade	46,2	72,5
Avslagna	14,5	45,0
Familjer som förut har		
0 barn	38,5	64,7
1 »	29,6	56,8
2 » o. fl.	28,8	75,0
Samtliga fall	**36,5**	**64,1**

Det är alltså relativt fler på landsbygden än i städerna som definitivt ämnar sluta sitt förvärvsarbete. Likaså är det betydligt fler bland de gifta än bland de ensamstående och fler bland dem som fått avslag på sin ansökan än bland dem som beviljats mödrahjälp. I de barnlösa familjerna (de som nu väntar sitt första barn) tänker 38,5 % av kvinnorna säkert återuppta arbetet, i ettbarnsfamiljerna 29,6 %, i tvåbarnsfamiljerna 34,4 %, samt i familjerna med tre eller flera barn 20,0 %.

Vissa uppgifter om de ensamstående. Som nämnts i inledningen har i fråga om de ensamstående vissa speciella uppgifter bearbetats. Det gäller bl. a. frågan om *faderskapets fastställande* och om huruvida *giftermål* med barnafadern kommer att ske.

I fråga om närmare hälften av de ensamstående är faderskapet redan fastställt och för ytterligare omkring en fjärdedel kommer det säkert att kunna fastställas. I ca 10 % av fallen har angetts att faderskapet är under utredning. Hit har räknats bl. a. sådana fall där rättegång pågår. Antalet ensamstående sökande fördelade efter utsikterna till faderskapets fastställande framgår av *tab. 20.* I *tab. 21* har redovisats hur de sökande bedömer utsikterna till giftermål med barnafadern. Ca 40 % har angett att giftermål säkert kommer att ske och drygt 10 % att det troligen skall bli giftermål. Icke mindre än en fjärdedel har svarat »vet icke».

Beträffande barnets vård finner man av *tab. 22,* att 87 % uppgivit, att de själva tänker ta hand om barnet. Ungefär 5 % har svarat »vet icke», medan 3,5 %

Tab. 20. Ensamstående sökande fördelade efter faderskapets fastställande, ålder och barnantal.

Faderskapet	Åldersgrupp					Antal		Barnantal			
	—20	21—25	26—30	31—35	36—	Totalt	%	0	1	2	3 o. flera
redan fastställt	88	69	27	12	7	203	47,3	169	21	5	8
kommer säkert att fastställas	51	41	9	3	1	105	24,5	96	6	3	—
kommer troligen att fastställas	15	6	3	2	3	29	6,8	24	3	1	1
kommer troligen inte att fastställas	14	13	4	—	2	33	7,7	27	4	2	—
kommer säkert inte att fastställas	3	9	4	3	—	19	4,4	14	4	1	—
under utredning	15	14	5	4	2	40	9,3	32	7	1	—
Summa	**186**	**152**	**52**	**24**	**15**	**429**	**100,0**	**362**	**45**	**13**	**9**
%	43,4	35,4	12,1	5,6	3,5	100,0		84,4	10,5	3,0	2,1

Tab. 21. Ensamstående sökande, fördelade efter utsikten till giftermål med barnafadern, ålder och barnantal.

Giftermål	Ålder					Summa		Barnantal			
	20 år och lägre	21—25 år	26—30 år	31—35 år	36 år och högre	antal	%	0	1	2	3 o. flera
kommer säkert att ske	76	57	21	7	5	166	38,7	144	14	4	4
kommer troligen att ske	30	13	3	2	—	48	11,2	44	4	—	—
kommer troligen inte att ske	6	9	5	2	1	23	5,3	17	3	1	2
kommer säkert inte att ske	37	43	13	11	4	108	25,2	84	18	6	—
vet ej	37	30	10	2	5	84	19,6	73	6	2	3
Summa	**186**	**152**	**52**	**24**	**15**	**429**	**100,0**	**362**	**45**	**13**	**9**

Tab. 22. Ensamstående sökande fördelade efter inkomst och hur vården av barnet skall ordnas.

Inkomst	Barnet vårdas av					Summa	
	sökanden	föräldrar	adopt.-föräldrar	foster-föräldrar	vet inte	totalt	%
Ingen inkomst	54	1	3	1	—	59	13,8
—1 999 kr	86	1	2	3	2	94	22,0
2 000—2 999 »	74	3	3	—	4	84	19,7
3 000—3 999 »	65	2	4	1	6	78	18,3
4 000—4 999 »	50	2	2	2	4	60	14,0
5 000— »	43	2	1	2	4	52	12,2
Summa	**372**	**11**	**15**	**9**	**20**	**427**	**100,0**
%	87,1	2,6	3,5	2,1	4,7	100,0	
Därav							
landsbygd	202	7	6	3	9	227	
%	89,0	3,1	2,6	1,3	4,0	100,0	
städer	170	4	9	6	11	200	
%	85,0	2,0	4,5	3,0	5,5	100,0	

tänker lämna barnet till adoptivhem, 2,6 % skall lämna det till föräldrar eller släktingar och 2,1 % till fosterhem. De som bor hos föräldrarna och där sköter om barnet har i detta sammanhang själva ansetts vårda barnet, även i de fall då de ämnar återuppta förvärvsarbetet. Räknar man ut den relativa andelen bland de ensamstående som själva ämnar vårda barnet inom olika inkomstklasser får man följande tal:

Ingen inkomst	91,5 %
—1 999 kr	91,5 %
2 000—2 999 »	88,1 %
3 000—3 999 »	83,3 %
4 000—4 999 »	83,3 %
5 000— »	82,7 %

Det förefaller som om relativt färre i de högre inkomstklasserna själva skulle behålla och vårda sitt barn. De absoluta talen är emellertid ganska små, varför en viss grad av osäkerhet råder. Relativt sett fler i städerna (7,5 %) än på landsbygden (3,9 %) ämnar adoptera bort barnet eller lämna det till fosterhem.

I *tab. 23* har de ensamstående fördelats efter förekomsten av lön under bortovaron från arbetet. Endast 14 % av dem som förvärvsarbetade fick någon lön

Tab. 23. Ensamstående sökande med arbetsanställning fördelade efter ålder samt lön under ledigheten i samband med nedkomsten.

Lön under ledigheten (per mån.)	Åldersgrupp					Summa	
	—20	21—25	26—30	31—35	36—45	Totalt	i %
Ingen lön	144	105	31	11	9	300	86,0
— 99 kr	1	3	1	2	—	7	2,0
100—199 »	2	3	2	4	2	13	3,7
200—299 »	1	6	1	1	—	9	2,6
300—399 »	4	3	5	1	—	13	3,7
400— »	—	5	1	1	—	7	2,0
Summa	**152**	**125**	**41**	**20**	**11**	**349**	100,0

under bortovaron. I allmänhet har sådan utgått endast under några månader och till reducerat belopp.

Som förut nämnts har mödrahjälpsnämnderna i några fall tagit hänsyn till föräldrarnas inkomster för sådana sökande som ej har egen inkomst och bor i föräldrahemmet. Uppgifterna om inkomstförhållandena bland de ensamståendes föräldrar har sammanställts i *tab. 24*. Tyvärr är dessa uppgifter mycket ofullständiga; i mer än 60 % av fallen är nämligen föräldrarnas inkomster okända för sökanden. Någon skillnad i den relativa andelen beviljade fall för dem, vilkas föräldrar har höga inkomster, jämfört med övriga kan inte konstateras.

Tab. 24. Ensamstående sökande, fördelade efter föräldrarnas inkomster.

Föräldrarnas inkomster (per år)	Landsbygd			Städer			Hela riket		
	Hela antalet	därav beviljade		Hela antalet	därav beviljade		Hela antalet	därav beviljade	
		totalt	i %		totalt	i %		totalt	i %
okänd	119	113	95,0	138	124	90,0	257	237	92,2
—1 999 kr	4	3	(75,0)	1	0	(0,0)	5	3	(60,0)
2 000—3 999 »	16	16	100,0	6	5	(83,3)	22	21	95,5
4 000—5 999 »	34	34	100,0	8	8	(100,0)	42	42	100,0
6 000— »	56	52	92,9	47	44	93,6	103	96	93,2
Summa	**229**	**218**	**95,2**	**200**	**181**	**90,5**	**429**	**399**	**93,0**

Beviljat belopp. De bifallna ansökningarna har i *tab. 25* fördelats efter de belopp som beviljats. Av de 1 321 fallen har 362 eller 27,4 % (på landsbygden 26 % och i städerna 30 %) fått maximibeloppet 400 kr. De i de särskilda fallen beviljade beloppen är mycket varierande. På landsbygden har drygt 7 % av mödrarna fått mindre än 100 kr.; i städerna ca 10 %. Mellan 100 och 200 kr. har drygt 20 % fått på landsbygden; i städerna 18 %. Av de ensamstående har på landsbygden hälften och i städerna ca 44 % fått maximibeloppet 400 kr. Bland de gifta/samboende var denna siffra 18 resp. 21 %.

En betydande skillnad i beviljat belopp föreligger mellan de ensamstående och de gifta. I genomsnitt för hela riket har de förstnämnda fått 334 kr. och de senare 244 kr. Det förefaller att finnas ett starkt samband mellan dessa bägge serier, så att de mödrahjälpsområden som beviljar relativt höga belopp ger sådana till båda kategorierna av sökande. Det kan nämnas, att såväl i fråga om de ensamstående som de gifta har Stockholms stad det högsta genomsnittsbeloppet och Göteborgs stad det lägsta.

Tab. 25. Mödrarnas fördelning efter beviljat belopp, barnantal och civilstånd.

Beviljat belopp	Barnantal						Summa		Civilstånd			
	0	1	2	3	4	5 o. flera	totalt	%	Gifta	%	Ensamstående	%
Landsbygd												
—049 kr.....	—	2	1	—	—	—	3	0,3	3	0,5	—	—
050—099 »	20	22	12	5	3	1	63	7,1	63	9,5	—	—
100—149 »	37	24	22	9	2	1	95	10,8	86	13,0	9	4,1
150—199 »	20	26	19	13	3	6	87	9,9	81	12,2	6	2,8
200—249 »	36	30	21	15	4	2	108	12,3	94	14,2	14	6,4
250—299 »	38	24	18	12	10	5	107	12,1	82	12,3	25	11,5
300 »	31	8	12	8	4	6	69	7,8	52	7,8	17	7,8
301—349 »	24	11	10	3	6	3	57	6,5	40	6,0	17	7,8
350—399 »	22	11	11	8	7	4	63	7,1	42	6,3	21	9,6
400 »	102	22	21	22	25	37	229	26,0	120	18,1	109	50,0
401—500 »	—	1	—	—	—	—	1	0,1	1	0,1	—	—
Summa	**330**	**181**	**147**	**95**	**64**	**65**	**882**	**100,0**	**664**	**100,0**	**218**	**100,0**
Städer												
—049 kr.....	2	2	2	—	—	—	6	1,4	4	1,6	2	1,1
050—099 »	15	10	7	4	—	—	36	8,2	30	11,6	6	3,3
100—149 »	29	10	5	3	2	1	50	11,4	38	14,7	12	6,6
150—199 »	16	6	8	2	—	—	32	7,3	30	11,6	2	1,1
200—249 »	26	8	4	3	2	1	44	10,0	32	12,4	12	6,6
250—299 »	24	10	2	3	1	—	40	9,1	24	9,3	16	8,8
300 »	12	5	2	3	—	—	22	5,0	15	5,8	7	3,9
301—349 »	25	4	1	3	—	2	35	8,0	16	6,2	19	10,5
350—399 »	27	7	5	—	1	—	40	9,1	15	5,8	25	13,8
400 »	72	26	17	5	6	7	133	30,3	54	21,0	79	43,7
401—500 »	1	—	—	—	—	—	1	0,2	—	—	1	0,6
Summa	**249**	**88**	**53**	**26**	**12**	**11**	**439**	**100,0**	**258**	**100,0**	**181**	**100,0**

I *tab. 26* har genomsnittsbeloppen fördelats efter olika inkomstklasser. I stort sett synes beloppet sjunka med stigande inkomst. Ett undantag utgör de ensamstående som saknar inkomst, för vilka beloppet ligger lägre än för dem som

Tab. 26. De beviljade mödrahjälpsbeloppens genomsnittliga storlek i kr inom olika inkomstklasser på landsbygd och i städer samt för ensamstående och gifta.

Inkomst de senaste 12 månaderna	Ensamstående			Gifta / samboende			Samtliga		
	Landsbygd	Städer	Hela riket	Landsbygd	Städer	Hela riket	Landsbygd	Städer	Hela riket
Ingen inkomst.....	335	311	329	378	362	374	342	317	335
— 999 kr.....	366	331	355	358	—	358	365	331	355
1 000—1 999 »	338	350	342	307	366	314	330	352	336
2 000—2 999 »	344	333	340	317	351	325	333	339	335
3 000—3 999 »	333	336	335	301	355	309	312	340	322
4 000—4 999 »	328	328	328	258	294	266	267	311	282
5 000—5 999 »	305	338	331	251	232	248	254	277	260
6 000—6 999 »				222	244	227	224	243	229
7 000—7 999 »				188	210	195	188	212	196
8 000—8 999 »	400	242	266	181	212	197	181	214	198
9 000—9 999 »				213	181	192	213	181	192
10 000— »				187	178	180	187	178	180
Samtliga	**339**	**328**	**334**	**245**	**242**	**244**	**268**	**277**	**271**

Tab. 27. De beviljade mödrahjälpsbeloppens genomsnittliga storlek i kr för ensamstående resp. gifta med olika barnantal på landsbygd och i städer.

Barnantal	Ensamstående			Gifta			Samtliga		
	Lands-bygd	Städer	Hela riket	Lands-bygd	Städer	Hela riket	Lands-bygd	Städer	Hela riket
0	337	319	329	210	230	218	282	284	283
1	334	381	355	209	236	217	224	267	238
2	(400)	(361)	374	236	234	236	241	253	244
3	(400)	(400)	(400)	261	236	256	264	243	259
4	(400)	(240)	(320)	316	326	317	317	319	318
5 o. fl.	(400)	(325)	(375)	336	347	337	338	345	339
Samtliga	**339**	**328**	**334**	**245**	**242**	**244**	**268**	**277**	**271**

har upp till 4 000 kr. inkomst. Troligen är det hemmadöttrarna som orsakar detta, då i en del av dessa fall mödrahjälpsnämnderna tagit hänsyn till föräldrarnas inkomster vid bedömande av ansökningarna.

Fördelar man materialet efter barnantal och beviljat belopp får man fram de genomsnittsvärden som framgår av *tab. 27*. Beloppet stiger i stort sett med ökat barnantal. Ett undantag härifrån utgör de barnlösa familjerna.

Slutligen har i *tab. 28* fallen fördelats efter dyrortsgrupp och beviljat belopp. Det genomsnittliga utbetalade beloppet är 258 kr. i ortsgrupperna 1 och 2, 273 kr. i grupperna 3 och 4 samt 301 kr. i grupp 5. Anmärkningsvärt är att i städerna, såväl för de ensamstående som för de gifta, det utbetalade beloppet är lägre i ortsgrupperna 3 och 4 än i 1 och 2. Emellertid grundar sig medelvärdet för städerna i de sistnämnda ortsgrupperna endast på 11 ensamstående och 15 gifta/samboende, varför dessa medelvärden är ganska osäkra.

Tab. 28. De beviljade mödrahjälpsbeloppens genomsnittliga storlek i kr i olika ortsgrupper på landsbygd och i städer

Civilstånd	Ortsgrupp			Hela riket
	1 och 2	3 och 4	5	
Ensamstående				
Landsbygd	330	343	366	339
Städer	341	320	347	328
Hela riket	331	329	354	334
Gifta				
Landsbygd	234	251	277	245
Städer	274	237	256	242
Hela riket	235	244	271	244
Samtliga				
Landsbygd	255	277	299	268
Städer	302	269	304	277
Hela riket	258	273	301	271

Någon påtaglig skillnad i det beviljade beloppets storlek för jordbrukare och icke jordbrukare synes icke föreligga. Av *tab. 29*, där även en uppdelning efter inkomstklasser gjorts, framgår att de förra i genomsnitt fått 274 kr., de senare 271 kr. Emellertid är dessa bägge grupper ej fullt jämförbara, då i gruppen icke

jordbrukare medräknats även samtliga i städerna och dessa har en helt annan sammansättning i fråga om civilstånd, ålder m. m. än jordbrukarna.

Tab. 29. Det beviljade mödrahjälpsbeloppets genomsnittliga storlek (i kr) i olika inkomstklasser bland jordbrukare och icke jordbrukare

Inkomst	Jordbrukare	Ej jordbrukare
Ingen inkomst	(400)	333
— 999 kr	(338)	357
1 000—1 999 »	(333)	336
2 000—2 999 »	333	335
3 000—3 999 »	295	326
4 000—4 999 »	263	285
5 000—5 999 »	251	261
6 000—6 999 »	268	225
7 000—7 999 »	(188)	197
8 000—8 999 »	(188)	199
9 000—9 999 »	(204)	191
10 000— »	—	180
Samtliga	**274**	**271**

Bättre blir jämförelsen om man i stället delar upp de på landsbygden boende i jordbrukare och övriga gifta/samboende och jämför dessa bägge grupper. Man finner då, som framgår av nedanstående sammanställning, att skillnaden i det beviljade beloppets storlek är större än vad som framgick av tab. 29.

Inkomstklass	Landsbygd	
	Jordbrukare	Ej jordbrukare
Under 1 000 kr	(369)	(374)
1 000—2 999 kr	329	305
3 000—4 999 »	274	273
5 000—6 999 »	263	231
7 000 kr o. högre	177	189
Samtliga	**272**	**238**

Jordbrukarna har alltså fått 272 kr. i genomsnitt, de övriga på landsbygden 238 kr.

Olika hjälpformer. I *tab. 30* har redovisats de genomsnittliga belopp, som utgått för olika ändamål. Den dyraste hjälpformen är inackordering, som i genomsnitt beviljats med 178 kr. per fall. Därnäst kom moderns utrustning med 139 kr. och kostförbättring med 112 kr. De ensamstående får i medeltal högre belopp än de gifta inom alla hjälpformer, utom utrustning åt sökanden. Det beviljade beloppet för sistnämnda hjälpform stiger med ökat barnantal och utgår därför i högre grad till gifta.

De belopp som utgått till olika ändamål, har här nedan fördelats i procent på resp. landsbygd och städer, gifta och ensamstående.

Det föreligger ganska stora skillnader mellan ensamstående och gifta i fråga om fördelningen av det beviljade beloppet. De förstnämnda har i avsevärt större utsträckning fått bidrag till inackordering, medan de gifta i relativt högre grad fått bidrag till moderns utrustning. Även mellan landsbygd och städer råder

Tab. 30. De beviljade mödrahjälpsbeloppen i genomsnitt (i kr) inom olika hjälpformer, civilstånd och barnantal.

Civilstånd Barnantal	Kostförbättring	Hemhjälp	Inackordering	Utrustning åt barnet	Utrustning åt sökanden	Tandvård	Övrigt	Summa
Gifta/samboende	107	86	155	97	143	106	55	244
Ensamstående	124	(91)	179	106	126	117	101	334
Barnantal								
0	125	70	181	108	120	106	86	283
1	106	80	163	99	133	107	82	238
2	115	93	(208)	88	142	124	65	244
3	105	75	(134)	93	141	121	(48)	259
4	91	92	(74)	94	172	99	(51)	318
5 o. fl.	92	101	(158)	92	190	127	(48)	339
Hela riket	**112**	**86**	**178**	**100**	**139**	**110**	**75**	**271**
Landsbygd	96	86	163	96	142	110	62	268
Städer	134	(146)	196	109	127	109	115	277

Ändamål	Samtliga	Ensamstående	Gifta/ samboende	Landsbygd	Städer
Kostförbättring	8,6	7,6	9,2	6,4	12,9
Hemhjälp	5,0	0,3	7,7	7,3	0,5
Inackordering	10,4	26,6	0,8	7,9	15,3
Utrustning åt barnet	27,0	26,2	27,5	25,8	29,4
Utrustning åt sökanden	30,4	19,5	36,8	36,6	18,1
Tandvård	16,6	16,7	16,6	14,1	21,5
Övrigt	2,0	3,1	1,4	1,9	2,3

vissa skillnader. Sålunda upptar tandvården, inackordering och kostförbättring ett procentuellt större belopp i städerna. På landsbygden åter kommer en relativt större del på hemhjälp och moderns utrustning.

Fördelar man de till mödrahjälp anslagna medlen efter barnantal får man följande resultat.

Ändamål	Antal barn 0	1	2	3	4	5 o. fl.
Kostförbättring	8,2	8,6	9,9	9,4	8,3	8,2
Hemhjälp	0,9	4,7	9,9	8,0	12,2	11,4
Inackordering	19,7	5,4	2,1	0,4	0,9	1,2
Utrustning åt barnet	29,5	28,4	22,2	26,7	22,3	21,9
Utrustning åt sökanden	20,3	32,5	36,8	39,5	47,9	48,8
Tandvård	19,1	18,0	17,0	15,1	7,3	7,4
Övrigt	2,3	2,4	2,1	0,9	1,1	1,1
Summa	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

I fråga om hemhjälpen ökar den relativa delen som utgått till detta ändamål med större barnantal, medan beloppen till inackordering minskar. Utrustning åt sökanden utgår likaledes i relativt större utsträckning till den som har flera barn, medan däremot tandvården minskar.

Tab. 31. De beviljade mödrahjälpsbeloppen i genomsnitt (i kr) inom olika hjälpformer och beloppens storlek för ensamstående.

Beloppens storlek	Kostförbättring	Hemhjälp	Inackordering	Utrustning åt		Tandvård	Övrigt	Summa
				barnet	sökanden			
—049 kr...	—	—	—	—	—	(41)	—	(41)
050—099 » ...	—	—	—	(85)	—	(64)	—	(78)
100—149 » ...	(60)	—	(101)	82	(75)	93	—	117
150—199 » ...	—	—	(120)	(86)	(101)	(96)	—	(182)
200—249 » ...	(107)	—	(136)	105	88	126	(67)	224
250—299 » ...	(134)	—	152	104	108	113	(92)	273
300 » ...	(76)	—	172	107	139	(171)	(100)	300
301—349 » ...	(148)	—	155	106	122	120	(66)	325
350—399 » ...	136	(65)	174	107	110	119	(110)	374
400 » ...	124	(100)	194	109	138	118	112	400
401—500 » ...	(136)	—	—	(220)	—	(144)	—	(500)
Summa	**124**	**(91)**	**179**	**106**	**126**	**117**	**101**	**334**

Tab. 32. De beviljade mödrahjälpsbeloppen i genomsnitt (i kr) inom olika hjälpformer och beloppets storlek för gifta och samboende.

Beviljat belopp	Kostförbättring	Hemhjälp	Inackordering	Utrustning åt		Tandvård	Övrigt	Summa
				barnet	sökanden			
—049 kr...	—	—	—	(41)	—	(35)	—	(38)
050—099 » ...	(77)	67	—	63	60	72	(68)	71
100—149 » ...	(70)	(73)	(108)	93	80	93	(47)	115
150—199 » ...	(84)	81	—	91	97	118	(38)	167
200—249 » ...	(106)	79	(100)	93	108	107	(45)	216
250—299 » ...	98	76	(180)	101	140	108	(58)	269
300 » ...	104	93	(100)	89	145	106	—	300
301—349 » ...	91	95	(40)	125	170	116	(66)	323
350—399 » ...	110	99	—	99	146	137	(67)	368
400 » ...	119	95	(189)	105	189	117	59	400
401—500 » ...	—	—	—	(251)	(192)	—	—	443
Summa	**107**	**86**	**155**	**97**	**143**	**106**	**55**	**244**

Tab. 33. De beviljade mödrahjälpsbeloppen i genomsnitt (i kr) inom olika hjälpformer och beloppets storlek för samtliga fall.

Beviljat belopp	Kostförbättring	Hemhjälp	Inackordering	Utrustning åt		Tandvård	Övrigt	Summa
				barnet	sökanden			
—049 kr...	—	—	—	(41)	—	(37)	—	(38)
050—099 » ...	(77)	67	—	66	60	72	(68)	72
100—149 » ...	(69)	(73)	(103)	91	79	93	(47)	115
150—199 » ...	(84)	81	(120)	91	97	116	(38)	168
200—249 » ...	106	79	(132)	95	106	110	50	218
250—299 » ...	103	76	154	102	134	110	69	270
300 » ...	98	93	166	94	144	122	(100)	300
301—349 » ...	112	95	149	117	155	118	66	324
350—399 » ...	117	97	174	103	133	129	(91)	371
400 » ...	121	95	194	107	168	117	91	400
401—500 » ...	(136)	—	—	(236)	(192)	(144)	—	(472)
Summa	**112**	**86**	**178**	**100**	**139**	**110**	**75**	**271**

I *tab. 31—33* redovisas för olika beviljade totalbelopp, hur dessa fördelar sig på olika hjälpformer. Särskilt beträffande de ensamstående (tab. 31) är uppspaltningen emellertid så stor, att genomsnittsbeloppen blir rätt osäkra. De genomsnittsbelopp, som satts inom parentes, grundar sig på mindre än 10 fall.

I nedanstående sammanställning har antalet mödrahjälpsfall efter det beviljade beloppets storlek fördelats efter olika hjälpbehov.

Beviljat belopp (i kr)	Antal fall	Därav i % som fått						
		kostförbättring	hemhjälp	inackordering	utrustning åt barnet	utrustning åt sökanden	tandvård	övrigt
—099 kr...	108	2,8	11,1	—	35,2	9,3	44,4	1,9
100—149 » ...	145	5,5	5,5	2,1	47,6	23,4	44,8	4,1
150—199 » ...	119	5,9	16,0	1,7	63,9	47,9	37,0	3,4
200—249 » ...	152	7,2	17,8	5,9	75,0	63,8	41,4	7,9
250—299 » ...	147	18,4	23,1	11,6	75,5	70,1	35,4	8,2
300 » ...	91	24,2	18,7	13,2	86,8	83,5	27,5	2,2
301—349 » ...	92	23,9	20,7	19,6	81,5	59,8	44,6	12,0
350—399 » ...	103	36,9	18,4	28,2	83,5	71,8	56,3	6,8
400—500 » ...	364	37,4	14,0	33,0	86,8	75,8	40,1	11,0
Summa	**1 321**	**20,7**	**15,6**	**15,9**	**73,0**	**59,2**	**41,0**	**7,3**

Den vanligast förekommande formen av mödrahjälp är bidrag till barnets utrustning. I 73 % av samtliga fall har hjälp utgått till detta ändamål. Närmast kommer moderns utrustning och tandvård med resp. 59 och 41 %. Kostförbättring har utgått till 21 % samt inackordering och hemhjälp till vardera 16 % av fallen.

Gustaf Holmstedt *Thore Grönqvist*

Statens offentliga utredningar 1954

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Bostadskollektiva kommittén. 2. Kollektivhus. [3]
Socialförsäkringsutredningen. 2. Moderskapsförsäkring m. m. [4]

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Svensk namnbok 1954. [1]
Musikliv i Sverige. Betänkande med förslag till åtgärder för att främja det svenska musiklivets utveckling. [2]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

IDUNS TRYCKERI AKTIEBOLAG
ESSELTE AB, STOCKHOLM 1954
401825